

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Ehdollisesti rangaistujen nuorten kokemuksia rikosprosessista ja valvonnasta

Järvinen, Merja

2012 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Ehdollisesti rangaistujen nuorten kokemuksia rikosprosessista ja valvonnasta

Merja Järvinen

Sosiaali- ja rikosseuraamusalan koulutusohjelma
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Opinnäytetyö 23.4.2012

Laurea-ammattikorkeakoulu

Tiivistelmä

Tikkurila

Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi korkeakoulututkinto

Sosiaalialan ja rikosseuraamusalan johtaminen ja kehittäminen

Merja Järvinen

Ehdollisesti rangaistujen nuorten kokemuksia rikosprosessista ja valvonnasta

Vuosi

2012

Sivumäärä

75

Tässä opinnäytetyössäni tarkastelen ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen nuorten kokemuksia rikosprosessista ja ehdolliseen vankeusrangaistukseen liittyvästä valvonnasta. Työni on laadullinen tutkimus. Tutkimusaineiston keräsin teemahaastattelemalla yhdeksää Rikosseuraamuslaitoksen Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston ja Lappeenrannan toimipaikan ehdollisesti rangaistuja valvonnassa olevia nuoria. Aineiston analysoin sisällönanalyysimenetelmän mukaisesti.

Nuorten kokemuksen mukaan rikosprosessi on nuorelle haasteellinen ja ahdistavakin kokemus. Olen kuvannut nuorten kokemuksia esitutkinnassa, seuraamusselvityksessä, tuomioistuinkäsittelyssä ja ehdollisen rangaistuksen valvonnassa. Nuoret olivat kokeneet esitutkintavaiheen asialliseksi ja tuomioistuinkäsittelyn olleen ennakko-odotuksia myönteisempi kokemus. Haastatellut nuoret olivat yhtä lukuun ottamatta käyneet seuraamusselvityshaastattelussa. Haastatellut nuoret olivat suhteellisen hyvin kiinnittyneet yhteiskuntaan työn ja opiskelun kautta. Useampi nuorista katui jälkikäteisen tekemäänsä rikoksiaan ja vankilaan joutumisen uhka pelotti sekä rikokset koettiin pääsääntöisesti vakavina. Rikoksesta kiinnijääminen, tuomio ja rangaistus itsessään olivat saaneet monen nuoren ajattelemaan omaa käyttäytymistään ja mitä seuraamuksia siitä on koitunut itselle ja lähipiirille.

Tutkimustulosten mukaan ehdollisesti rangaistut uuden lain mukaisesti tuomitut nuoret olivat noudattaneet suhteellisen hyvin uuden lain valvontamääräyksiä. Lain mahdollistamia sanktioita kuten nouto, ei ollut käytetty haastateltujen nuorten kohdalla. Nuoret kertoivat ymmärtävänsä valvonnan tuen merkityksen, mutta usea nuori kertoi päätöksen rikoksista luopumiseen olevan oma päätös. Valvonnalla ja valvojalla ei koettu olevan merkitystä omaan rikoksetto-
muuteen, vaan päätöstä perusteltiin omalla päätöksellä tai halulla olla satuttamatta ja huolestuttamatta lähimpiä ihmisiä. Valvonnan loppupuolessa valvonta koettiin kuitenkin myönteisenä ja keskustelujen valvojan kanssa osaltaan tukevan omaa muutosprosessia.

Asiasanat: nuori, rikokset, kokemukset, rikosprosessi, valvonta

Laurea University of Applied Sciences

Tikkurila

Master's Degree in Social Services

Leadership and development of Social Services and Correctional Services

Abstract

Merja Järvinen

Experiences of adolescents with conditional sentences regarding the criminal procedure and supervision

Year	2012	Pages	75
------	------	-------	----

This thesis reviews the experiences of adolescents with conditional imprisonment sentences regarding the criminal procedure and the supervision connected to the conditional imprisonment. My thesis is a qualitative research. The research material was collected with theme interviews from nine adolescents with conditional sentences that are supervised by the Kouvola community sanction office and the Lappeenranta office of the criminal sanctions agency. The material was analysed according to the content analysis method.

According to the experiences of adolescents, the criminal procedure is a challenging and even a distressing experience for the adolescent. I have described the adolescents' experiences in investigation, sanction clarification, court proceedings and the supervision of the conditional sentence. Adolescents experienced the investigation phase as appropriate and the court proceedings were more positive than expected. The interviewed adolescents, apart from one, had been to the sanction clarification interview. The interviewed adolescents were relatively well attached to the society through work and studies. Most adolescents regretted the crimes they had committed and the threat of going to prison was intimidating and the crimes were mainly experienced as serious. Getting caught for the crime, the sentence and the punishment as such made many adolescents to think about their own behaviour and which consequences it had for themselves and their close ones.

According to the research results, adolescents with conditional sentences according to the new law had followed the supervision orders of the new law relatively well. Legal sanctions such as retrieval had not been used with the interviewed adolescents. The adolescents told that they understood the supporting purpose of the supervision, but several adolescents told the decision to give up crimes had been their own. The supervision and the supervisor were not experienced to have any meaning for not committing additional crimes, but the decision was justified with their own decisions or desires not to hurt or cause worries for their close ones. However, at the end of the supervision, the supervision was experienced as positive and the discussions with the supervisor were supporting their own change process.

Keywords: adolescent, crimes, experiences, criminal procedure, supervision

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Nuori rajoja etsimässä	8
2.1	Nuoruus ikävaiheena	8
2.2	Nuoren moraalien kehittyminen	9
2.3	Nuori rikoksentekijä	9
3	Nuori rikosprosessissa	12
3.1	Rikosprosessin vaiheet	12
3.1.1	Esitutkinta	14
3.1.2	Syyteharkinta	14
3.1.3	Sovittelu	14
3.1.4	Nuoren seuraamusselvitys	15
3.2	Nuorten rikosseuraamus	19
3.2.1	Nuorten rikosseuraamusten historia ja kehitys	19
3.2.2	Ehdollinen vankeusrangaistus ja valvonta	20
4	Sosiaalityön merkitys nuorten rikoksentekijöiden kanssa	26
4.1	Yhdyskuntaseuraamustyön sosiaalinen työ ja kuntoutukselliset työotteet	26
4.2	Tavoitteellinen sosiaalinen työ	27
4.3	Asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutussuhde	30
4.4	Menetelmien ja ohjelmityön merkitys valvontatyössä	31
5	Tutkimuksen toteuttaminen	36
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	36
5.2	Tutkimusjoukko	36
5.3	Tutkimusaineiston keräämiseen liittyvät valinnat	36
5.4	Aineiston kerääminen	37
5.5	Tutkimusaineiston analyysi	39
5.6	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	41
6	Tulokset	43
6.1	Yhteiskunta ja toimenpiteet	44
6.2	Seuraamusselvitys ja tuomioistuinkäsittely kokemuksena	47
6.3	Ehdollisen rangaistuksen valvonta kokemuksena	52
6.4	Valvonta tukena yhteiskuntaan kiinnittymisessä	54
7	Johtopäätökset	57
8	Pohdinta	63
	Lähteet	66
	Liitteet	
	Liite 1. Tutkimuslupa	
	Liite 2. Esittelykirje nuorille	

Liite 3. Suostumus haastatteluun

Liite 4. Teemahaastattelurunko

1 Johdanto

Kehityopsykologiassa nuoruus nähdään haasteellisena ajanjaksona, jonka aikana nuori käy läpi monenlaisia muutoksia. Siihen liittyy myös omien rajojen etsiminen suhteessa yhteiskunnassa hyväksyttäviin rajoihin. Suomessa nuori henkilö määritellään eri tavoin. Koulujärjestelmässä nuorena pidetään yleisesti peruskoulun päättäneitä ja sitä vanhempaa lasta. Rikosoikeudellisessa järjestelmässä nuoren katsotaan olevan rikosoikeudellisesti vastuullinen täytettyään 15 vuotta. Rikoslaki määrittelee nuoreksi rikoksentekijäksi nuoren, joka on ollut rikoksentekohetkellä 15 -20-vuotias.

Nuoria koskeva rikosprosessi noudattaa pitkälti aikuisia koskevaa prosessia. Se eroaa siinä, että lain mukaan syyttäjä on velvollinen pyytämään nuoren seuraamusselvityksen ennen tuomioistuinkäsittelyä. Nuoren seuraamusselvitys on Rikosseuraamuslaitoksen nuoresta laatima asiantuntijalausunto, jossa selvitetään nuoren sosiaalinen tilanne ja arvioidaan syytteeseen asettamisen ja seuraamusmuodon valinnan vaikutuksia nuoren elämässä sekä rikosten uusintariskiä.

Ehdollinen vankeus ja valvonta ovat keskeinen osa nuorten rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää. Kansainvälisesti nuorten valvontaan asettaminen ja valvontatyö ovat alkaneet jo 1700-luvun puolivälissä. Suomessa ehdolliseen vankeuteen tuomittujen nuorten valvonta alkoi lakisääteisenä vuonna 1943. Viimeksi lainsäädäntö nuorten ehdollisen vankeuden valvonnasta muuttui 1.1.2011. Nykyisin rikoksen 15- 20 -vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi. Valvontaan voidaan tuomita, jos tätä on pidettävä perusteltuna rikoksentekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten ehkäisemiksi. Valvonnan tarkoituksena on tukea valvottavaa ja pyrkiä ehkäisemään uusiin rikoksiin syyllistymistä. Tätä tarkoitusta toteutettaessa yhdistetään valvonnan keskeiset osat, valvottavalle annettava tuki ja toisaalta hänen toimintansa kontrollointi. (Ehdollisen vankeuden valvonnan laki 15/24.6.2010.)

Jouduttuaan mukaan rikosprosessiin nuori tarvitsee usein tukea ja ohjausta. Jo pelkästään prosessissa käytettävä terminologia on nuorelle vierasta. Nuori ei välttämättä ymmärrä, mitä ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja valvontaan tuomitseminen merkitsee. Valvontatyöllä pyritään parantamaan nuoren kykyä kantaa vastuuta ja toimia yhteiskunnassa hyväksytyllä tavalla. Jotta nuorta pystytään tukemaan jokaisessa prosessin vaiheessa kokonaisvaltaisesti ja yksilöllisesti, on tärkeää kuulla nuoren omia kokemuksia ja ajatuksia. Saatuja tutkimustuloksia käytetään Rikosseuraamuslaitoksen nuorten kanssa tehtävän työn kehittämiseen.

2 Nuori rajoja etsimässä

2.1 Nuoruus ikävaiheena

Nuoruus nähdään erityisenä elämänvaiheena, jonka pituus vaihtelee yksilöittäin ja kulttuurisin eroin. Kulttuuri määrittelee miten pitkään on hyväksyttävää viettää nuoruutta ja elää nuorten elämäntapojen mukaan. Kulttuurista huolimatta nuoruusikää saatetaan viettää eri tavoin ja yksilöllisin eroin (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, Vilen 1999:12). Dunderfelt kuvaa nuoruutta ajanjaksona, jolloin pitää uudestaan oppia elämään. Nuoren on opittava ohjaamaan elämäänsä oman yksilöllisyytensä valmistelu- ja kokeiluaikanaan nuoruudessa. Dunderfelt määrittelee nuoruuden voimakkaaksi ajaksi, jolloin nuori kohtaa ristiriitoja ja vastoinikäymisiä yksilöllisyyden heräämisen kautta (Dunderfelt 1998: 93). Nuoruusikä on lapsuuden ja aikuisuuden väliin sijoittuva psyykkinen kehitysvaihe ja se ajoittuu ikävuosille 12 -22. Nuoren on irtauduttava lapsuudesta löytääkseen uuden identiteetin. Nuoruusiässä lapsenomaiset toiveet ja ristiriidat nousevat ajankohtaisiksi ja sen vuoksi nuoruutta voidaan pitää ainutlaatuisena mahdollisuutena vaikuttaa tulevaan elämänlaatuun. (Aalberg, Siimes 2007:15.)

Nuoruutta voidaan lähestyä eri näkökulmista. Koulujärjestelmässä nuorena pidetään yleisesti peruskoulun päättäneitä ja sitä vanhempaa lasta. Lääketieteellinen näkökulma korostaa nuoren fyysistä kypsymistä aikuisuuteen. Psykologiassa nuoruutta määritellään elämänvaiheteorioiden ja kehitysteorioiden avulla (Aaltonen ym. 1999: 12). Psykologiset elämäntutkimukset ja -teoriat pohjautuvat siihen keskeiseen ajatukseen, että ihminen kehittyy ulkoisten ja sisäisten tekijöiden vuorovaikutuksessa. Erik H. Erikson on tutkimuksissaan korostanut yksilön ja yhteiskunnan välistä vuorovaikutusta. Hänen mukaansa yksilön persoonallisuus syntyy ja kehittyy sosiaalisen ympäristön vuorovaikutuksessa läpi elämän. Ihminen on tekemisissä erilaisten yhteiskunnan järjestelmien, kuten perhe, koulu, työpaikka, jotka vaikuttavat häneen kehityksen eri vaiheissa. Eriksonin mukaan yhteiskunta vahvistaa kasvatusjärjestelmänsä avulla yksilön persoonallisuudessa olevia ominaisuuksia, jotka ovat tarkoituksenmukaisia yhteiskunnassa tarvittavien tehtävien kannalta. Yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutus perustuu Eriksonin mukaan siihen, että yksilö joutuu käymään läpi erilaisia kriisejä kohdatessaan ulkoisia ja sisäisiä paineita. Elämän aaltoilun kautta syntyy uusia voimavaroja ja yksilö itse päättää ja tekee omia valintojaan oman kehitysvaiheensa edellytysten perusteella. (Dunderfelt 1998:234,235, 242.)

2.2 Nuoren moraalin kehittyminen

Ihmisen sisäinen psykologinen kehitys on merkityksellistä murrosiässä. Monilla nuorilla on useita vielä ratkaisemattomia kysymyksiä kehitykseensä liittyen. Useimmille nuorille kehittyy ajan myötä yhteiskunnan mukaiset moraaliset toimintatavat, jotka ovat yhteydessä normien vastustamisesta seuraavien sanktioiden niin perheessä, koulussa ja vertaisryhmissä saatujen kokemusten kautta. Nuoret yleensä ymmärtävät vastuunsa omasta toiminnastaan ja valinnoistaan (Colby 2005:37-38). Moraalinen kehitys jatkuu läpi elämän ja vaikka monet nuoret tuntevat säännöt ja pääsääntöisesti seuraavat niitä, silti he voivat aikuisten tavoin olla epäjohdonmukaisia moraalisessa toiminnassaan kohdattaessaan ulkoisia tai sisäisiä paineita. Useimmilla ihmisillä on tunne vastuusta, mutta tämä voidaan unohtaa tehtäessä valintoja itsepetoksen ja järjeistämisen nimissä tai rajoittaa koskemaan vain lähimpiä, perhettä ja ystäviä (Colby 2005 :39).

Moraaliajattelun kehitystä on tutkittu monin eri teorioin. Jean Piaget'n (1932) ja Lawrence Kohlbergin (1969) moraaliajattelun kognitiivis-kehitykselliset teoriat ovat olleet urauurtavia. Nämä teoriat perustuvat käsitykseen kehittyvästä yksilöstä ja siihen liittyvästä kehitysprosessista. Kohlbergin mukaan lapset eivät vain ota vastaan sosiaalisiaa tiota vaan myös jälleenrakentavat sitä sosiaalisten kokemustensa avulla koskemaan ymmärtämystään moraalikäsitteissä kuten oikeudenmukaisuus, oikeudet ja tasa-arvo. Moraali ei perustu vain rangaistusten välttämiseen, vaan korostaa yksilön moraaliarvioiden ja moraaliajattelun merkitystä. Tästä syystä hänen teoriaansa on kritisoitu, että se keskittyy liiaksi oikeudenmukaisuuteen ja yksilön oikeuksiin. Hänen kuvaustaan voidaan pitää kuitenkin tärkeänä ihmisen kehittymisestä yhteiskunnan jäseneksi, koska oikeudenmukaisuus ja ihmisarvo ovat länsimaisen poliittisen ja oikeudellisen järjestelmän toimintaperiaatteita. (Colby 2005:41-44.)

2.3 Nuori rikoksentekijä

Nuorilla on rikosoikeudessa erityisasema ja kohtelu. Nuoriin sovelletaan rangaistusten lieventämistä koskevia säännöksiä ja nuorille tuomitut seuraamukset perustuvat sosiaalistamiseen yhteiskunnan jäseniksi. Lindeborgin artikkelissa (2011) Marttunen (2008: 418) toteaa, ettei rikosoikeusjärjestelmää tarvitse nuorten osalta perusteiltaan muuttaa, mutta voimassa olevien lakien hienosäätö ja nuorten erityispiirteiden laajempi huomioiminen rikosoikeudellisissa käytännöissä on riittävää. Nuorten yhdyskuntaseuraamuksia ollaan siirtämässä enenevässä määrin eurooppalaiseen suuntaan ja ajatteleen. Nuorten seuraamusten vaikuttavuutta pyritään lisäämään vaikuttamalla sosiaalis-

taviin ja kasvatuksellisiin näkökohtiin. Marttusen (2008: 418) mukaan tämä edellyttää sosiaalsektorin tukevien toimien arviointia kaikissa nuorten rikoksissa. Kehitystyötä tarvitaan yhteisen ajattelun löytämiseksi ja nykyisten toimintakulttuurien ja menettelytapojen erilaisuudessa sosiaalsektorin ja rikosoikeuden välillä. (Lindeborg 2011:84.)

Suomessa vaikuttaa moderni kulttuurinen ymmärrys nuorten tekemiä rikoksia kohtaan. Harrikarin mukaan yleisesti nuorten tekemiä rikoksia on selitetty nuoruuteen liittyvästä ajattelemattomuudesta ja rajojen kokeilusta sekä nuoren puutteellisista tiedoista ja kyvyistä. Empiiriset tutkimukset tukevat käsitystämme nuorten normirikkomuksista ja niihin suhtautumisesta. Nuoruus on ikäryhmien mukaan jaoteltuna rikosaktiivisin elämänvaihe. Rikosaktiivisuuden on todettu nousevan jyrkästi nuoruudessa ja laskevan sen jälkeen tasaisesti (Kivivuori 2008, 28-30 ; McNeil ja Whyte 2007; Salmi 2004, 31-34). Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että useimpien nuorten kohdalla normivastainen tai rikollinen käyttäytyminen päättyy iän myötä ilman, että siihen on kohdistettu erityisiä toimenpiteitä. Pitkittäistutkimusten mukaan epäsosiaalista käyttäytymistä tutkittaessa on voitu osoittaa, että lapsen varhainen kasvuympäristö ja elinsuhteet voivat selittää myöhempää epäsosiaalista käyttäytymistä ja sitä kautta rikosuralle kiinnittymistä (Haapasalo 2009, 34- 36). Kivivuoren (2008, 219-266) mukaan nuoruus voidaan nähdä myös elämänvaiheena, jossa tapahtuu elämänkaareen ja eri elämänvaiheisiin liittyen luopumista rikoskäyttäytymisestä. Vertaisryhmiin kiinnittymisellä voidaan nähdä olevan kahdenlaista vaikutusta, toisaalta altistava vaikutus tai rikoksetonta elämäntapaa tukevaa vaikutusta. Rikollisesta käyttäytymisestä luopuminen tapahtuu yleensä iän ja kypsymisen kautta. Yhteiskunnan tarjoamien kiinnittymisvaihtoehtojen myötä nuorelle tarjotaan mahdollisuuksia muuttaa ja vakauttaa elämäänsä. Nuorten joutumista rikosoikeusjärjestelmään ja ankaria seuraamuksia vältetään, koska niiden on uskottu vaikuttavan leimaantumiseen ja sitä kautta vahvistavan huono-osaisuutta ja syrjäytymistä. (Harrikari 2010:18-19.)

Matti Marttusen mukaan suurin osa nuorista pidättäytyy rikoksista ilman interventioita. Ne nuoret, jotka toistuvasti tekevät rikoksia, jäävät niistä ennen pitkää kiinni. Nämä nuoret ovat usein entuudestaan tuttuja lastensuojeluviranomaisille. Marttusen mukaan lieväkhön normien vastaisen käyttäytymisen yleisyys on huomioitu rangaistusmenettelyissä. Suurin osa nuorten teoista käsitellään tuomioistuinten ulkopuolella rangaistusmääräysmenettelyissä, joita ovat poliisin harkinta olla ilmoittamatta lievissä teoissa ja syyttäjien ja tuomioistuimet valta käyttää toimenpiteistä luopumista. Hänen mukaansa näissä tapauksissa myös lastensuojelun toimet satunnaisissa ja lievissä rikoksissa ovat vähäisiä tai olemattomia (Marttunen 2008: 14). Yleisin nuorille määrätty rangaistus-

raamus on sakkorangaistus. Toisena seuraa ehdollinen vankeusrangaistus, johon tutkimusten mukaan tuomitaan joka kolmas (Harrikari 2010: 27). Osa nuorista ei ojennu sakkorangaistuksista tai ehdollisista vankeusrangaistuksista. Nuorisorangaistus kehitettiin vastamaan tähän tarpeeseen, mutta sen käyttö on jäänyt vähäiseksi. Nuori tuomitaan vain ääritilanteissa ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Marttusen mukaan ankarimmissa nuorisoseuraamuksissa on havaittavissa ristiriitainen jännite, koska kaikkein ongelmallisin ryhmä muodostuu niistä nuorista, joihin on kaikkein hankalin vaikuttaa (Marttunen 2008: 15). Harrikarin (2010) mukaan ehdollisvalvontaan määrätyt nuoret ovat valikoitunut ryhmä. Heidän tekojaan on punnittu moitittavuudeltaan tuomioistuimessa ja heille on nähty tarpeelliseksi liittää ehdollisen vankeusrangaistuksen tueksi valvonta. Valvonnalla pyritään tukemaan heidän sosiaalistumistaan, yhteiskuntaan kiinnittymistään ja uusista rikoksista pidättäytymiseen. Harrikarin mukaan nämä nuoret erottuvat moitittavuusarvioinnin perusteella sakkoihin, ehdottomaan vankeuteen, ehdolliseen vankeuteen ilman valvontaseuraamusta tai nuorirangaistukseen tuomituista nuorista. Ehdollisvalvottaviin saattaa kuulua nuoria, joiden rikollisuralle kiinnittymisen voidaan arvioida verrattain korkeaksi. (Harrikari 2010: 24.)

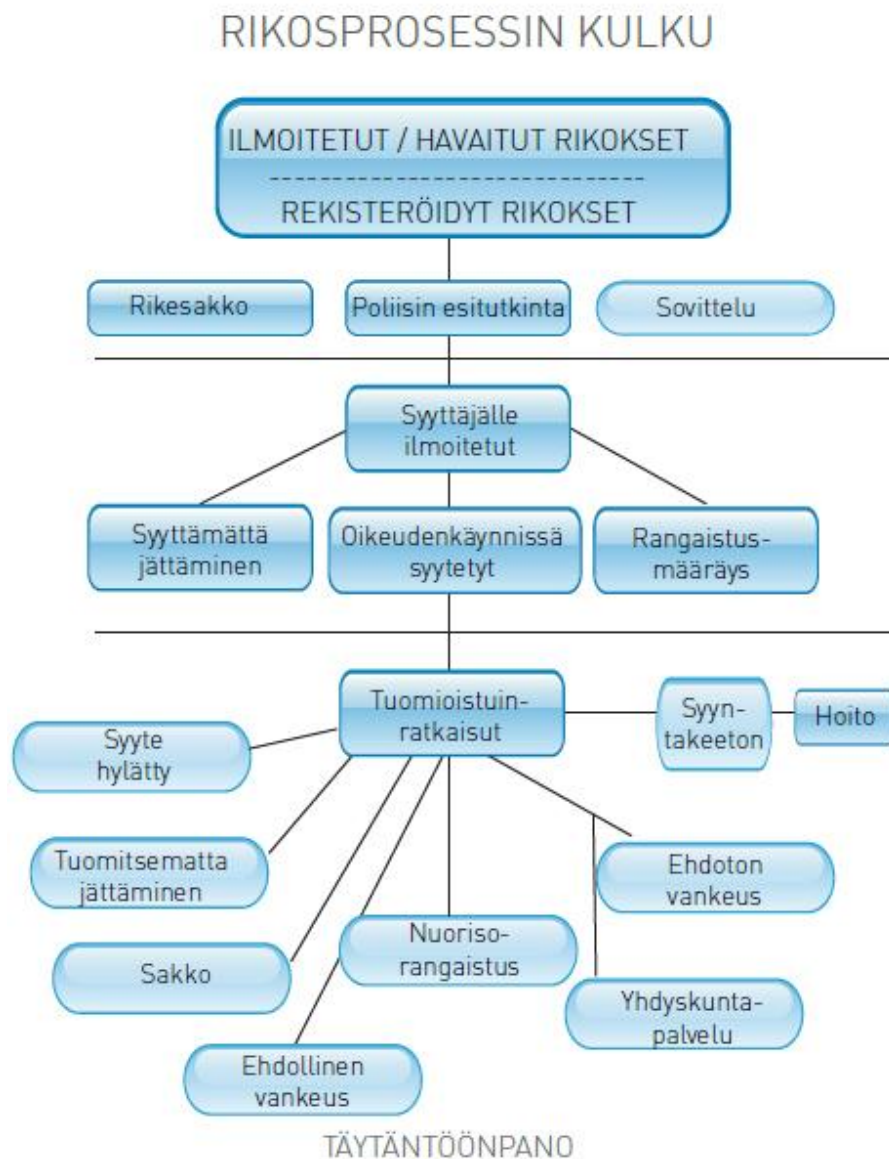
3 Nuori rikosprosessissa

3.1 Rikosprosessin vaiheet

Nuoria rikoksentekijöitä koskevassa erityissääntelyssä 15-20-vuotiaita kutsutaan nuoriksi rikoksentekijöiksi (Nuorten rikoslaki). Nuorella rikoksentekijällä tarkoitetaan henkilöä, joka rikokseen tehdessään on täyttänyt jo 15 vuotta, mutta ei vielä 21 vuotta. Rikosoikeudellisissa ja rikosprosessiin liittyvän erityissääntelyn ohella on lapsi- ja nuorisorikollisuuden käsittelyssä mukana lastensuojelulaki. Lastensuojelulain mukaan alle 18-vuotiaat ovat lapsia ja alle 21- vuotiaat nuoria. Nuoret tuomitaan lievemmän rangaistusasteikon mukaan ja alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta saa vain painavien syiden vaatiessa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, mutta ei elinkautiseen vankeusrangaistukseen (Rikoslaki 2 b luku 3§ ja 6 luku 8-10§). Rikoslain 2 b luvussa (520/2001) säädetään ehdollisen vankeuden sisällöstä. Rikoslain 6 luvussa (515/2003) säädetään rangaistuslajin valinnasta ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välillä.

Suomessa nuoria koskeva rikosprosessi noudattaa pitkälti samaa kaavaa kuin aikuisten kohdalla. Rangaistuseuraamukset riippuvat tehdyn rikoksen vakavuudesta ja rangaistuksen lähtökohtana käytetään suhteellisuusperiaatetta eli rangaistus on mitattava oikeudenmukaisessa suhteessa teon vahingollisuuteen, vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmeneviin muihin tekijän syyllisyyteen vaikuttaneista tekijöistä (Rikoslaki 6:4). Nuorella rikoksesta epäillyllä tarkoitetaan henkilöä, jonka epäillään syyllistyneen rikokseen 15-20 -vuotiaana. Nuoren rikos -käsite tarkoittaa sellaista rikosta, jonka tekijäksi epäilty tai siihen tekoon syylliseksi todettu henkilö on tekohetkellä ollut 15- 20 -vuotias. Nuorien henkilöiden kohdalla syyttäjä on lain mukaan velvollinen pyytämään nuoren seuraamusselvitystä ennen oikeudenkäyntiä (Laki nuoren rikoksesta epäillyn selvittämisestä 2§). Uusi laki 1.1.2011 alkaen on tiivistänyt eri viranomaisten yhteistyötä ja tällä lailla on myös pyrkimys nopeaan reagointiin nuoren henkilön rikosasioiden käsittelyssä. Seuraamusjärjestelmä on luonteeltaan asteittain ankaroituva porrasmalli. Rikosprosessi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: rikokset ja esitutkinta, syyttäjän syyteharkinta ja oikeudenkäynti sekä tuomioistuimen ratkaisun pohjalta rangaistusseuraamus.

Kuvio 1. Rikosprosessin kulku ja eri vaiheista vastaavat toimijat (Rikosseuraamuslaitos 2011.)

Rikosprosessi alkaa ilmoitetuista tai havaituista rikoksista sekä rekisteröidyistä rikoksista. Tätä seuraa poliisin esitutkinta ja epäillyn kuulustelut asian selvittämiseksi. Kuulustelun perusteella asianomainen voi saada rikossakon tai hänelle kerrotaan mahdollisuudesta sovittelun kautta sovittaa rikos siihen suostuessaan. Rikoslain mukaisesti tietyt rikokset vaativat syyttäjän syyteharkinnan. Syytettä harkitessaan syyttäjä voi ottaa kantaa, onko epäilty rikos senlaatuinen, että se voidaan sovittaa sovittelun kautta. Tässä vaiheessa syyttäjä pyytää nuorten kohdalla seuraamusselvityksen. Asia etenee oikeudenkäyntiin, jossa voidaan päätyä syyttämättä jättämiseen tai antaa rangaistusmääräys. Tuomioistui-
men päätöksellä asianomainen voidaan tuomita sakkoihin, ehdolliseen vankeuteen, eh-

dolliseen vankeuteen ja valvontaan, ehdolliseen vankeuteen ja yhdyskuntapalveluun, nuorisorangaistukseen, ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalveluun, valvontarangaistukseen tai ehdottomaan vankeuteen. Tuomioistuimen päätöksellä voidaan syyte hylätä ja todeta henkilö syyntakeettomaksi ja määrätä hoitoon. (Rikosseuraamuslaitos 2011). Seuraavassa selvitän tarkemmin nuorten kohdalla esitutkintaa, syyteharkintaa ja rangaistusseuraamuksia.

3.1.1 Esitutkinta

Poliisi tai muu esitutkintaviranomainen aloittaa rikoksen esitutkinnan rikosilmoituksen tai jos on muutoin syytä epäillä rikoksen tapahtuneen. Esitutkinnan tarkoituksena on selvittää tapahtumat ja kuulustella asiasta epäiltyä. Alle 18-vuotiasta ei saa lain mukaan kuulustella ilman avustajaa, laillista edustajaa tai sosiaalilautakunnan edustajaa.

Lain mukaan poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on 14 vuorokauden kuluessa ilmoitettava rikoksesta epäillyksi tulleesta nuoresta syyttäjälle, sosiaaliviranomaiselle ja Rikosseuraamuslaitokselle. Ilmoitusta ei tarvitse tehdä silloin, jos esitutkinta lopetetaan saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi tai jos rikos on tehty epäillyn ollessa 18-20-vuotias ja asiassa käytetään rangaistusmääräystä tai rikesakkomenettelyä. Tämä vaatimus nopeuttaa nuoren tilanteeseen reagoimista. Asian käsittelyssä on erityinen tarve saada nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalisen tilanteen selvittäminen käyntiin nopeasti ja nopea selvittäminen saattaa katkaista myös rikosten tekemisen. (Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen, ohje 7.1.2011 (2/004/2011):6.)

3.1.2 Syyteharkinta

Syyttäjän edellytetään pyytävän 14 vuorokauden kuluessa nuoren rikoksesta tiedon saatuaan Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvitys. Kyseessä on tuolloin rikos, josta syyttäjän arvion mukaan tuomittaisiin ankarampi rangaistus kuin sakko. Seuraamusselvityksen laatimisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Sen tehtävänä on 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä arvioida sitä, miten seuraamusvalinnalla voitaisiin parantaa nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja ehkäistä häntä syyllistymästä uusiin rikoksiin. (Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen, ohje 2011:8.)

3.1.3 Sovittelu

Rikosasioiden sovittelulla tarkoitetaan sitä, että rikoksesta epäilty ja rikoksen uhri voivat kohdata toisensa luottamuksellisesti puolueettoman sovittelijan avustuksella. Sovittelun kautta voidaan käsitellä rikoksesta uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja

pyrkien löytämään rikoksen osapuolia tyydyttävä ratkaisu. Sovittelu on vapaaehtoista ja edellyttää uhrin sekä rikoksesta epäillyn suostumusta. Sovittelun kautta voidaan käsitellä mm. pahoinpitelyjä, varkauksia ja vahingontekoja. Törkeissä rikoksissa sovittelu ei ole lähtökohtaisesti soveltuva. Sovittelua koskevan aloitteen voi tehdä rikoksesta epäilty, uhri, poliisi tai syyttäjä. Päätöksen asian ottamisesta soviteltavaksi tekee paikallinen sovittelutoimisto. Jos rikoksesta epäilty ja uhri pääsevät sovintoon asiasta, siitä laaditaan kirjallinen sopimus. Sovittelussa saavutettu sovinto voi johtaa asian käsittelyn päättymiseen viranomaisissa. Sovittelu saattaa johtaa syytteen nostamatta jättämiseen, tuomitsematta jättämiseen tai lievempään rangaistukseen. (Oikeuslaitos 2009.)

3.1.4 Nuoren seuraamusselvitys

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä astui voimaan 1.1.2011. Lain mukaan selvitys tehdään henkilöstä, jonka epäillään syyllistyneen rikokseen 15-20-vuotiaana. Nuoren rikos -käsitteellä tarkoitetaan lain mukaan sellaista rikosta, jonka tekijäksi epäilty tai rikokseen syylliseksi todettu on tekohetkellä ollut 15-20 -vuotias. Eräissä tilanteissa nuoren voidaan epäillä tehneen rikoksia sekä alle 21 -vuotiaana että 21 vuotta täytettyään. Näissä tapauksissa lähtökohtana pidetään sitä, että seuraamusselvitys laaditaan, jos pääosa tutkittavista rikoksista tai päärikosrikos on tehty alle 21 -vuotiaana. Seuraamusselvityksen tarkoituksena on selvittää ja kartoittaa nuoren sosiaalista tilannetta ja rikokseen syyllistymiseen vaikuttaneita syitä sekä arvioida rikokseen syyllistymisen riskiä ja edellytyksiä tukea nuorta rikoksettomaan elämään. Näiden tietojen pohjalta arvioidaan syytteeseen asettamisen ja seuraamusmuodon valinnan vaikutuksia nuoren elämässä sekä rikosten uusintariskiä. Arvioidulla seuraamusvalinnalla pyritään vaikuttamaan rikoksesta epäillyn sosiaalisen selviytymisen edistämiseen ja uusien rikosten ehkäisemiseen. Seuraamusselvityksessä selvitetään nuoren rikoksettomaan elämään tukemisen edellytyksiä ja sitä, millä tukitoimenpiteillä ja millä seuraamusmuodolla kyetään vaikuttamaan siihen, että nuori kykenee elämään rikoksetonta elämää. (Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen, seuraamusselvityskäsikirja 2011: 9.)

Uusi seuraamusselvitys korvaa nuorista rikoksentekijöistä aiemmin laaditun henkilötutinnan. Rikosseuraamuslaitos laatii seuraamusselvityksen syyttäjän pyynnöstä ja yhteistyössä sosiaaliviranomaisen kanssa. Rikosseuraamuslaitoksen edellytetään tekevän seuraamusselvitys 30 vuorokauden kuluessa. Yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa hankitaan ja kootaan tietoja nuoren sosiaalisesta tilanteesta erityisesti päihteidenkäytöstä ja päihdekuntoutuksesta sekä mielenterveydestä ja mielenterveyspalvelujen käytöstä. Sosiaalisen tilanteen selvittämiseen liittyy palveluohjaus tarvittavien sosiaalipalvelujen piiriin sekä nuorille suunniteltuihin ja järjestettäviin tukitoimiin sosiaali-, terveyden- ja päihdehuollon palveluista. Salassapitosäännösten estämättä Rikosseuraamuslaitoksen tu-

lee hankkia nuoren sosiaalista tilannetta koskevia seuraamusselvityksen laadintaa varten tarvittavia tietoja myös muilta viranomaisilta sekä yksityisiltä yhteisöiltä ja henkilöiltä. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen edellyttää tiivistä yhteistyötä ja esteetöntä tiedonkulkua eri viranomaisten ja muiden tahojen kesken. Nuoren yksilöllinen tilanne voidaan ottaa tuolloin huomioon hänen kuulemisessaan ja tietojen hankinnassa sekä selvityksen käsittelyssä tuomioistuimessa. Erityisen tärkeänä nähdään yhteistyö sosiaaliviranomaisten ammattitaito ja tieto nuoren elinolosuhteista ja tukitoimien tarpeesta seuraamusselvitystä laadittaessa. (Seuraamusselvityskäsikirja 2011:9.)

Olenaisena osana seuraamusselvitystä on arvio siitä, miten seuraamuksen avulla voidaan edistää nuoren sosiaalista selviytymistä ja estää häntä syylistymästä uusiin rikoksiin. Seuraamusselvitys laaditaan sakkoa ankarammin rangaistavista teoista ja arvioinnin kohteena ovat ehdollinen vankeusrangaistus oheisseuraamuksineen, nuorisorangaistus sekä ehdoton vankeusrangaistus ja sen sijasta tuomittava yhdyskuntapalvelu. Seuraamusharkinnan lähtökohtana voidaan pitää syyttäjän seuraamusvaatimusta, vaikka Rikosseuraamuslaitos kiinnittää lausunnossaan huomiota seikkoihin, joiden perusteella epäilty voitaisiin perustellusti tuomita sakkoon tai jättää syyttämättä taikka rangaistukseen tuomitsematta. (Seuraamusselvityskäsikirja 2011:10.)

Tärkeä tiedonlähde seuraamusselvityksen laatimisessa on rikoksesta epäilty nuori itse. Mahdollisista aiemmista Rikosseuraamuslaitoksen asiakkuuksista saatu tieto antaa tarvittavaa tietoa hänen aikaisemmasta rikollisuudesta ja hänelle aikaisemmin tuomituista rangaistuksista. Seuraamusselvitys sisältää nuoren rikoksesta epäillyn henkilön sosiaalista tilannetta koskevat olennaiset tiedot nuoren perhesuhteista, ystäväpiiristä, toimeentulosta, koulunkäynnistä tai opiskelusta, työpaikasta, terveydentilasta, päihteiden käytöstä, rikoksista ja mahdollisista epäsosiaalisista asenteista. Seuraamusselvitys laaditaan kirjallisesti ja siihen sisällytetään myös muu sellainen rikoksen vuoksi tehtävä lausunto, jonka syyttäjä on pyytänyt yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemista varten. Seuraamusselvitykseen kirjataan myös tiedot mahdollisista täytäntöönpanoon tulossa olevista yhdyskuntaseuraamuksista ja vankeusrangaistuksista. (Seuraamusselvityskäsikirja 2011:10.)

Seuraamusselvityksen laatii Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskuksen tai yhdyskuntaseuraamustoimiston virkamies. Virkamiehen apuna voi toimia tehtävään suostunut ja soveltuva henkilö. Häneltä edellytetään, että hän on hyvin nuoren tunteva ja hänellä on tehtävässä tarvittava koulutus ja työkokemus. Rikosseuraamuslaitoksen on varattava epäilylle mahdollisuus tulla kuulluksi. Seuraamusselvitys voidaan laatia nuorta kuulematta, jos kuuleminen on ilmeisen tarpeetonta tai jos nuori on kieltäytynyt kuulemisesta tai häntä ei ole tavoitettu. Epäilyn kuulemisella voidaan tarkistaa ja hankkia tarvittavia tietoja. Epäilylle tarjoutuu mahdollisuus osallistua itseään koskevan selvityksen tekemiseen

ja tuoda esiin olosuhteisiin liittyviä asioista. Rikosseuraamuslaitoksella on velvollisuus ryhtyä kuulemistoimenpiteeseen, mutta epäiltyä ei voida velvoittaa osallistumaan tilanteen selvittämiseen. Alle 18 -vuotiaan epäillyn huoltajalle, edunvalvojalle tai muulle lailiselle edustajalle tai muulle epäillyn hoidosta ja kasvatuksesta vastaavalle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. (Seuraamusselvityskäsikirja 2011:11-12.)

Seuraamusselvityksiä laaditaan nykyisin arviointikeskuksissa sekä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Niissä toimistoissa, joissa seuraamusselvityslausunnot laaditaan itse, se mahdollistaa asiakastyön prosessin aloittamisen, joka jatkuu mahdollisen valvonnan toimeenpanon myötä. Selvitysvaiheessa nuoren elämäntilanne kartoitetaan ja niistä nousevat arvioinnin päätelmät kirjataan asiakastietojärjestelmään mahdollista jatkotyöskentelyä varten. Erityistä huomiota kiinnitetään valvonnan tarpeellisuuteen sekä arviointiin yhdessä nuoren kanssa tarvittavista tukitoimista ottaen huomioon paikalliset palveluntarjoajat. Selvitysvaiheessa nuoren viranomaisverkosto selvitetään ja siihen voidaan olla tarpeen mukaan yhteydessä. Henkilökohtaisessa tapaamisessa voidaan aloittaa nuoren motivointi ja sitouttaminen mahdolliseen valvontaan sekä nuoren huoltajia voidaan informoida selvitystyöstä sekä valvonnasta. (Itä- Pohjois- Suomen aluehallintokeskus, työryhmän laatima prosessikuvaus 2012.)

3.1.5 Tuomioistuinkäsittely

Tuomioistuimen, jossa nuoren rikosta koskeva asia tulee vireille, on varmistettava, että seuraamusselvitys on käytettävissä tuomioistuinkäsittelyssä. Tällä pyritään varmistamaan nuoren rikoksesta epäillyn nopea asian käsittely ja toiminnalla voidaan välttää tarpeettomia pääkäsittelyn peruuttamisia tai lykkäämisiä. Tuomarin harkinnan kannalta olennainen seikka on haastehakemuksessa esitetty rangaistusvaatimus. Mikäli syyttäjän käräjäoikeudelle toimittamissa asiakirjoissa ei ole seuraamusselvitystä ja jos syyttäjä ei ole ilmoittanut sitä koskevaa pyynnön tarpeettomuutta, on tuomioistuimen tarkistettava, onko seuraamusselvitys tehty tai onko se tekeillä. Tarvittaessa tuomioistuin pyytää Rikosseuraamuslaitoksen sen laatimaan. Varmistamistoimenpiteisiin kuuluu myös lausunnon kiirehtiminen, jotta se on käytettävissä tuomioistuimen asian pääkäsittelyssä. (Seuraamusselvityskäsikirja 2011:13.) Tuomioistuimen on toimitettava viipymättä ehdollisen vankeuden valvontaan tuomitsemista koskeva ilmoitus Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistolle, vaikka vastaaja mahdollisesti ilmaisisi tyytymättömyytään tuomioon tai harkitsee valituskirjelmän jättämistä. Nuorten rikosasioissa korostuu nopea menettely ja Rikosseuraamuslaitoksen olisi tärkeää saada nopeasti tieto siitä, suostuuko nuori valvonnan täytäntöönpanon aloittamiseen ja tyytyykö hän käräjäoikeuden päätöksen valvonnan osalta (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011:2.)

Muutoksenhakutuomioistuimessa seuraamusselvityksen laatiminen saattaa liittyä myös asian käsittelyyn. Sen laatiminen tulee ajankohtaiseksi silloin, jos alempiasteisessa tuomioistuimessa sakkoon tuomittu henkilö tuomitaan syyttäjän tai asianosaisen valituksesta sakkoa ankarampaan rangaistukseen. Myös tuomitun elinolosuhteet voivat olla muuttuneet valitusasian käsittelyn aikana olennaisesti niin, että niillä saattaa olla merkitystä seuraamuksen valinnassa. Tuolloin voidaan laatia uusi seuraamusselvitys ja tarvittaessa muutoksenhakutuomioistuin pyytää Rikosseuraamuslaitosta laatimaan sen valitusasian käsittelyä varten. Tuomioistuimen on varattava seuraamusselvityksen laatineelle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle tai hänen apunaan toimivalle henkilölle tilaisuus toimia tuomioistuimessa kuultavana nuoren rikosasian käsittelyssä. Tämä on tärkeää niissä tilanteissa, joissa seuraamusselvityksen laatija haluaa varata itselleen tilaisuuden täydentää kirjallista selvitystä tai asian käsittelyn yhteydessä tuomioistuimella voi tulla tarve esittää hänelle lisäkysymyksiä asiasta. Asian käsittelyssä tuomioistuimessa voi olla läsnä 15- 17 - vuotiaan rikoksen epäillystä kunnan lasten suojeluviranomaisten edustaja sekä Rikosseuraamuslaitoksen edustaja. (Seuraamusselvityskäsikirja 2011:13-14.)

Oikeusministeriön Yhdyskuntaseuraamuksia koskevassa lainsäädännön kokonaisuudistuksen mietinnössä 12 /2012 esitetään ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksista 10 §:ssä seuraavaa: *”Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi”*. Samoin mietinnössä otetaan kantaa seuraamusselvityksen käsittelyssä tuomioistuimessa 8 §:ssä seuraavalla tavalla: *”Tuomioistuimen on varattava **nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen tuntevalle sosiaaliviranomaiselle sekä** seuraamusselvityksen laatineelle Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehelle tai hänen apunaan toimivalle henkilölle tilaisuus toimia tuomioistuimessa kuultavana nuoren rikosasian käsittelyssä”*. (Oikeusministeriö 12/2012: 163-164.)

Niissä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa, joissa nuoren seuraamusselvityslausunnot laaditaan itse, voidaan tavoitteena pitää sitä, että lausunnon laatija on läsnä nuoren oikeuskäsittelyssä. Läsnäolo on tarkoituksenmukaista silloin kun on esitetty valvontaan asettamista tai läsnäolo on nuoren yksilöllisen tarpeen mukaista. Tuomioistuinkäsittelyyn osallistumalla voidaan tuoda tuomioistuimen tietoon lausunnon laatimisen jälkeen ilmi tulleet uusia tietoja nuoren elämäntilanteesta. Jos nuori määrätään valvontaan ja hänet tavataan välittömästi oikeuskäsittelyn jälkeen, niin jo lausuntovaiheessa aloitettua motiivointia ja sitouttamista jatketaan määräämällä ensimmäinen valvontatapaaminen. (Itä-Pohjois- Suomen aluehallintokeskus, työryhmän laatima prosessikuvaus 2012.)

3.2 Nuorten rikosseuraamus

3.2.1 Nuorten rikosseuraamusten historia ja kehitys

Suomessa ehdolliseen vankeuteen tuomittujen nuorten valvonnalla on 70 vuotta vanha perinne. Valvontakäytäntöjen organisoiminen alkoi 1930-luvulla ja se kohdistui aluksi erityisesti vankilasta vapautuneisiin henkilöihin. Laki nuorista rikoksentehtäjästä astui voimaan 1943, jolloin vuonna 1940 säädetty Laki nuorista rikoksentehtäjästä ja vuonna 1942 säädetty Asetus nuorista rikoksentehtäjästä tulivat voimaan. (Harrikari 2010:25.) Silloisen lain mukaan ehdollisesti tuomittu 15-20 - vuotias nuori joutui valvottavaksi, ellei tuomioistuimella ollut katsonut, ettei hän ollut valvonnan tarpeessa. Tätä valvonnan tarvetta mitattiin sillä, että ilman valvontaa annettava ehdollinen rangaistus katsottiin olevan riittävä varoitus nuorille, joiden ei oletettu jatkavan rikollista toimintaa. Valvontaan tuomittiin ne nuoret, joihin liittyi jatkuva huolenpito ja jotka ilman vankilaan saattamista pyrittiin saattamaan kelvolliseksi yhteiskunnan jäseneksi (Anttila 1952:204; Väkiparta, Marttunen 2009:8). Valvonnan liittämisen ehdolliseen rangaistukseen katsottiin vallitsevan käsityksen mukaisesti olevan mahdollisuus kasvattaa ja ohjata nuoria rikoksentehtäjiä. Vuonna 1976 ehdollisesti rangaistujen nuorten lakia uudistettiin ja siinä määriteltiin ehdollisena tuomitun nuoren rangaistuksen täytäntöönpanoa uuden rikoksen tai myös valvojan vaatimuksesta, jos valvottava oli syylistynyt juoppouteen, epäsiiveelliseen elämään tai uppiniskaisuuteen valvojaa kohtaan. (Väkiparta, Marttunen 2009: 8.)

Rikoslain 2 b luvussa (520/2001) säädetään ehdollisen vankeuden sisällöstä. Rikoslain 6 luvussa (515/2003) säädetään ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välinen rangaistuslaji sekä ehdollisen vankeuden valvonnasta oheisseuraamuksena. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdottomaan vankeuteen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. (Rikoslaki 6 luku 9-10§.) Nuorille voidaan tuomita useita ehdollisia vankeusrangaistuksia ja yleisesti tekijän aikaisemmalla rikollisuudella on suuri merkitys rangaistuslajin valinnassa. (Marttunen 2008:247-248, Lappi-Seppälä 2000:180-183.)

Aiemmin seuraamuspolitiikan linjana on ollut ehdollisen rangaistuksen käyttöalan laajentaminen (Lappi-Seppälä 2000, 174). Kriminaalihuoltokomitean ja rikosoikeuskomitean vuosina 1972 ja 1976 jättämissä mietinnöissä ehdotettiin jo nuorten ehdollisesti tuomittujen valvontajärjestelmää lakkautettavaksi. Perusteena oli käytetty epäilyä valvonnan tehokkuudesta sekä kontrollin ja tukipalvelujen yhteensovittamisen vaikeuksia. Samalla oli suunniteltu uutta valvontajärjestelmää, jolla olisi edelleen rankaisullinen luonne ja nimeksi oli ehdotettu rangaistusvalvontaa tai ilmoittautumispakkoa. Tätä seuraamusta oli ehdotettu sekä itsenäiseksi seuraamukseksi että ehdollisen vankeuden tehosteeksi. Kansalaiskeskusteluissa nuorten ehdollista rangaistusta on kritisoitu ristiriitaisena ja liian lie-

vänä rangaistuksena sen vähäisten konkreettisten velvoitteiden puuttumisen vuoksi, jotka koskisivat nuorten jokapäiväistä elämää. (Väkiparta, Marttunen 2009: 7.) Ehdollista vankeutta koskevaa lakia muutettiin vuonna 2001. Aikaisemmin ehdolliseen vankeuteen tuomittu nuori oli automaattisesti valvonnan alainen, jollei tuomioistuimien määrännyt toisin. Uuden säännöksen mukaan nuori voitiin määrätä koeajaksi valvontaan sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Lakimuutoksen jälkeen valvontaan määrääminen vähentyi merkittävästi tilastotietojen mukaan. Vuosina 2001-2007 uusien valvottavien määrä väheni 1154:stä 648:een. (Väkiparta, Marttunen 2009: 9.)

Uuden lain mukaan 1.1.2011 jälkeen rikoksen alle 21 -vuotiaana tehnyt nuori voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi. Valvontaan määrätään, jos sen katsotaan edistävän tekijän sosiaalista selviytymistä ja ehkäisevän uusia rikoksia. Valvonnan tarkoituksena on tukea valvottavaa ja pyrkiä ehkäisemään uusiin rikoksiin syylistymistä. Tätä tarkoitusta toteutettaessa yhdistetään valvonnan keskeiset osat, valvottavalle annettava tuki ja toisaalta hänen toimintansa kontrollointi. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011:2.)

Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen 2010 antamien tilastotietojen mukaan ehdollisesti rangaistuja nuoria oli valvonnassa keskimäärin 1214 asiakasta päivässä. Määrä oli vähentynyt viidenneksellä vuoden 2001 tilanteesta. Tilastojen mukaan ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa yleisempiä päärikoksia ovat olleet omaisuus- ja väkivaltarikokset sekä liikennejuopumukset. Väkivaltarikosten osuuden on katsottu olevan nousussa ja vuonna 2010 niiden osuus oli 27 %. Omaisuusrikoksista tuomittuja on ollut noin kolmannes ja liikennejuopumuksista tuomittuja noin neljännes valvottavista. Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa kaksi kolmasosaa on 18- 20 -vuotiaita. Naisten osuus on vaihdellut 10 % molemmin puolin. Nuorten valvonnoissa työssä käyvien osuus on noin viidennes ja opiskelijoiden keskimäärin neljännes. Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa vakinaisesti asuvien osuus on pystynyt suhteellisen tasaisena noin 80- 84%. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2010.) Rikosseuraamuslaitoksen sisäisen kuukausiseuranta tilastotiedon mukaan 1.4.2012 ehdollisesti rangaistuja nuoria oli Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimistossa ja Lappeenrannan toimipaikassa yhteensä 62 valvottavaa. Määrät sisältävät sekä uuden lain että vanhan lain mukaisia valvontoja. Yhdyskuntaseuraamustoimiston alueella valvontojen määrä on pysynyt suhteellisen samana lakimuutoksesta huolimatta.

3.2.2 Ehdollinen vankeusrangaistus ja valvonta

Valvonnan täytäntöönpano on aloitettava viipymättä tuomion tultua lainvoimaiseksi. Jo ennen lainvoimaisuutta täytäntöönpanoon voidaan ryhtyä, jos tuomittu on kirjallisesti

antanut suostumuksensa täytäntöönpanon aloittamiseen ennen lainvoimaisuutta ja jos hän on tyytynyt tuomioon valvonnan määräämisen osalta. Ehdollisen vankeuden valvonta-aika alkaa siitä, kun siihen tuomittu on antanut suostumuksensa valvonnan täytäntöönpanon aloittamiseen tai kun tuomio on tullut lainvoimaiseksi valvonnan osalta. Valvonta-aika on yhden vuoden kolmen kuukauden pituinen. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011:2.)

Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistoilla on toimialueillaan vastuu valvontojen täytäntöönpanon yleisestä järjestämisestä sekä yksittäisten valvontojen täytäntöönpanosta. Täytäntöönpanovastuuseen liittyvät myös apuvalvojien hankinta ja perehdyttäminen sekä huolehtia sosiaalista toimintakykyä edistävien tehtävien ja ohjelmien toteuttamisesta valvonnan aikana. Vastuu on myös yhteistyöstä toimialueen syyttäjien ja tuomioistuinten sekä sosiaali-, asunto- ja työvoimaviranomaisten ja muiden tukitoimien toteuttamiseen osallistuvien tahojen kanssa. Valvojana toimivan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen vastuu alkaa kun hänet määrätään valvojan tehtävään. Valvojan tehtävänä on ohjata mahdollista apuvalvojaa. Valvonnan täytäntöönpanon edistämiseksi voidaan valvojan avuksi määrätä tehtävään suostunut henkilö, jolla on tehtävän hoitamiseen soveltuva rikosseuraamus-, sosiaali-, nuoriso- tai kasvatustalon koulutus sekä työkokemus. Rikosseuraamuslaitos tekee hänen kanssaan sopimuksen tehtävän hoitamisesta, joka ei ole virka- tai työsopimussuhde. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011: 5-6.)

3.2.3 Valvojan ja valvottavan välinen suhde

Valvojan ja apuvalvojan on otettava selvää valvottavan olosuhteista ja hankittava valvonnan kannalta tarpeelliset tiedot valvottavalta ja tarvittaessa muilta henkilöiltä ja tahoilta. Saatuja tietoja tulee tulkita ja käyttää nuoren elämänvalmiuksien parantamiseksi ja rikoksettoman elämän tukemiseksi. Valvontatapaamisiin tulee varata riittävästi aikaa sekä tarkastella ja suunnitella pitkäjänteisesti koko valvonta-aikaa. Valvottavaa on kohdeltava asianmukaisesti ja pyrittävä luomaan häneen luottamuksellinen suhde. Valvontatapaamiset tulee järjestää siten, että nuori voi normaalisti käydä koulua tai olla töissä. Valvontatapaamisissa käsitellään myös arkaluonteisia asioita, joihin tulee suhtautua hienovaraisesti. Luottamusta saavutetaan uskottavuudella, kiireettömyydellä ja asioihin painautuen tehtäessä yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa sekä pyrittävä esittämään valvottavalle asiat selkeästi. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011: 7-8.)

Valvojan ja apuvalvojan velvollisuudet jakaantuvat neljään selkeään asiakokonaisuuteen:

- valvottava noudattaa laissa hänelle säädettyjä velvollisuuksia ja lain nojalla annettuja määräyksiä valvontatapaamisissa

- valvojan ja apuvalvojan edellytetään tarvittaessa olevan yhteydessä tuomitun huoltajaan, edunvalvojan tai muuhun lailliseen edustajaan
- valvojan ja apuvalvojan edellytetään tukevan ja ohjaavan valvonnassa olevaa nuorta
- valvoja ja apuvalvoja veloitetaan ilmoittamaan, jos valvottava on rikkonut lainmukaisia velvollisuuksiaan. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011:8.)

Valvojan ja apuvalvojan on toimittava niin, ettei toimenpiteistä aiheudu tuomitulle tai hänen läheisilleen tarpeetonta haittaa. Valvonnassa on kuitenkin kyse rikosoikeudellisesta seuraamuksesta, joten asian ilmituloa ei voida välttää yhteistyötahojen kanssa toimittaessa. Näissä yhteyksissä edellytetään erityistä varovaisuutta ja hienotunteisuutta, ettei valvottava tai hänen läheisensä tule asiankuulumattomasti leimaantuiksi ja haitta jäisi mahdollisimman vähäiseksi. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011: 8-9.)

3.2.4 Valvontasuunnitelma

Valvonta sisältää valvojan tai apuvalvojan säännöllisiä tapaamisia. Tapaamisten tarkoituksena on seurata valvottavan olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia sekä parantaa valvottavan kykyä elää rikoksetonta elämää. Valvontaan voi sisältyä sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä tai ohjelmia. Valvontatapaamisia sekä tehtäviä tai ohjelmia sisältäviä tapaamisia saa kuukausittain olla enintään 12 tuntia, erityisestä syystä enintään 24 tuntia kuukaudessa. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011:9.)

Valvonnan tarkka sisältö ilmenee valvontasuunnitelmasta, joka laaditaan viipymättä valvottavan tarpeiden mukaan valvonnan alkaessa siten, että sitä voidaan toteuttaa tavoitteellisesti. Valvottavalle ja alle 18 -vuotiaan valvottavan huoltajalle on varattava tilaisuus osallistua suunnitelman laatimiseen. Tarpeen mukaan on myös oltava yhteistyössä valvottavan koti- tai asuinkunnan, muiden viranomaisten sekä yksityisten henkilöiden tai yhteisöjen kanssa. Valvontasuunnitelmaa voidaan tarvittaessa muuttaa tai täydentää. Valvoja vastaa valvontasuunnitelman laatimisesta ja yhteistyössä sosiaaliviranomaisen kanssa on huolehdittava siitä, että se tukee valvottavalle mahdollisesti laadittua hoito-, huolto-, tai kuntoutussuunnitelmaa. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011:9.)

Valvontatapaamisissa käsitellään erityisesti valvottavan rikosta, sen taustatekijöitä ja rikoksen seurauksia. Valvottavaa on tuettava ja ohjattava yhteydenotoissa muihin viranomaisiin ja tarvittaviin tukitoimiin. Valvonnan tarkoituksena on tukea nuorta parantamaan elämänhallintaansa. Valvontatapaamisissa erityisen tärkeään rooliin nousevat rikoskeskustelut, joilla pyritään löytämään uusia toimintamalleja ja käyttäytymistapoja,

joilla vältetään rikoksentekotilanteita. Valvonnassa voidaan hyödyntää Rikosseuraamuslaitoksen käytössä olevia toimintaohjelmia ja osana valvontaa nuori voidaan velvoittaa osallistumaan hänelle sopiviksi katsomiin toimintaohjelmiin. Valvottavan tarpeiden mukaisesti valvojan on ohjattava ja tuettava nuorta työhön, asumiseen, koulutukseen, opiskeluun, raha-asoiden hoitamiseen ja harrastuksen tukemiseen, joilla voi olla merkitystä nuoren sosiaalisen selviytymisen ja rikoksettomaan elämään pyrkimysten kautta. Nuoren omat tiedot ja asiointivalmiudet voivat olla puutteellisia tai kynnys yksin toimimiseen voi olla korkea. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011: 10-11.)

3.2.5 Valvottavan velvollisuudet

Valvottavan on saavuttava hänelle määrättyihin valvontatapaamisiin sekä muihin valvonnan tarkoituksen toteuttamiseen liittyviin tilaisuuksiin. Hänen on pidettävä yhteyttä valvojaan valvontasuunnitelmassa määritellyllä tavalla. Valvottavan on annettava oma-aloitteisesti yhteystietonsa sekä asumiseen, koulunkäyntiin, opiskeluun, työhön ja taloudelliseen tilanteensa liittyvät olennaiset tiedot valvonnan kannalta. Valvottavan on myös ilmoitettava valvojalle olosuhteissaan tapahtuneista muutoksista. Näiden tietojen perusteella valvoja voi päätellä, onko valvonnan aikana kyetty asetettujen tavoitteiden mukaisesti parantamaan valvottavan kykyä kantaa vastuuta ja toimia yhteiskunnassa hyväksyttävällä tavalla. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011: 12.)

Valvottavan on noudatettava valvojan tai apuvalvojan määräyksiä. Valvottava ei saa olla valvontatapaamisissa päihtynyt. Epäilyllä päihtymyksen toteamiseksi valvottava voidaan velvoittaa suorittamaan puhalluskoe tai antamaan virtsa- tai sylkinäyte. Valvottavalle on selvitettävä mitä seuraamuksia hänelle voi koitua säädettyjen velvollisuuksien rikkomisesta. Päihtymysepäilytilanteessa Rikosseuraamuslaitoksen virkamies voi velvoittaa valvottavan suorittamaan puhalluskokeen tai antamaan virtsa- tai sylkinäytteen. Valvottavaa ei saa pakottaa suorittamaan puhallustestiä tai antamaan näytettä. Päihtymyksen ollessa ilmeinen, koetta tai näytettä ei edellytetä, ellei valvottava sitä vaadi. Valvottavalta, joka ilman pätevää syytä kieltäytyy puhalluskokeesta tai virtsa- tai sylkinäytteen antamisesta, voidaan määrätä otettavaksi verinäyte. Verinäytteen ottamisesta tekee päätöksen yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja ja sille tulee olla erityisen painavat perusteet. Valvoja tai muu Rikosseuraamuslaitoksen virkamies tai apuvalvoja kirjaa ehdollisen vankeuden valvonnasta annetun lain 8§:n 1 momentissa säädetysti päihtymistilaa koskevat ulkoiset havainnot päihtymistilan toteamislomakkeelle todistajan läsnä ollessa. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011: 13.)

3.2.6 Nouto valvontatapaamiseen ja valvottavan rikkomusten selvittäminen ja seuraukset

Yhdyskuntaseuraamustoimisto voi pyytää poliisia noutamaan valvottavan valvontatapaamiseen, jos tämä ilman valvojan tai apuvalvojan tiedossa olevaa hyväksyttävää syytä on laiminlyönyt tapaamisen ja on todennäköistä, että hän pyrkii välttelemään valvontatapaamisia. Valvontatapaamisen laiminlyönti vaikeuttaa valvonnan tarkoituksen toteuttamista ja siksi valvontatapaamisen varmistamiseksi on poliisin nouto tehoste valvonnan hoitamiseksi. Valvottavalla saattaa olla hyväksyttävä syy poissaoloonsa, mutta valvojan tai apuvalvojan on harkittava, onko poissaololle hyväksyttävää syytä. Poissaololle sisältyy valvojan harkinta valvottavan todennäköiselle pyrkimykselle vältellä valvontatapaamista. Nouto seuraavaan valvontatapaamiseen on aina harkinnanvarainen. Poliisin on annettava noudon toteuttamiseksi virka-apua, jollei nouto osoittaudu epätarkoituksenmukaiseksi. Yhdyskuntaseuraamustoimiston pyynnöstä noudosta päättää pidättämiseen oikeutettu poliisin virkamies. Noudettavaksi määrätty valvottava saadaan aikaisintaan kuusi tuntia ennen suunniteltua valvontatapaamista ottaa kiinni ja säilöön. Paikallisen poliisin kanssa tehtävän sopimuksen perusteella poliisi tuo valvottavan toimistolle valvontatapaamiseen. Nouto on pyrittävä toteuttamaan huomaamattomasti eikä valvottavaa saa pitää kiinni otettuna kauempaa kuin valvontatapaamiseen noutaminen edellyttää. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011: 16-19.)

Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimiston on tehtävä kirjallinen selvitys, jos valvottavan epäillään laiminlyöneen ehdollisen vankeuden valvonnasta annetun lain 65:ssä säädettyä velvollisuuttaan tai valvottavan epäillään toistuvasti tai muuten olennaisesti rikkoneen valvojan tai apuvalvojan antamaa määräystä valvonnan toteuttamiseksi. Selvitystä tehdessä on varattava valvottavalle tilaisuus tulla kuulluksi asiassa. Selvitys liitetään asiakirjoihin. Jos valvottava laiminlyö hänelle säädetyn velvollisuuden tai olennaisesti rikkoo hänelle annettua määräystä, Rikosseuraamuslaitoksen on annettava hänelle suullinen tai kirjallinen huomautus. Huomatusta ei saa antaa, jos asiassa päädytään ryhtyä noutoon. Valvontatapaamisen rikkomisissa on punnittava ja seuraamuksen pohdinnassa otettava huomioon valvottavan tilanteen kokonaisuus ja laiminlyönnin tahallisuus. Jos valvottava ei ojennu noudosta tai annetusta huomautuksesta, hänelle on yhdyskuntaseuraamustoimiston toimesta annettava kirjallinen varoitus. Toiminnan pyrkimyksenä on valvonnan onnistuminen jatkossa ja laiminlyönteihin puuttuminen ajoissa. Jos valvottava toistuvasti laiminlyö valvontatapaamisen tai valvontatapaamisessa rikkoo törkeästi päihetymskieltoa, yhdyskuntaseuraamustoimiston johtajan tulee saattaa asia syyttäjän tietoon, ellei se ole tarpeetonta valvonnan kannalta. Jos syyttäjä arvioi, että valvontaa olisi pidennettävä valvottavan menettelyn vuoksi, hänen on viipymättä esitettävä vaatimus tuomioistuimelle. Jos tuomioistuin tulee siihen johtopäätökseen, että valvotta-

va on menettelyllään ja kokonaisuuden huomioiden ottaen rikkonut velvollisuuksiaan, tuomioistuin voi pidentää valvonta-aikaa enintään kuudella kuukaudella. Ennen huomautuksen tai varoituksen antamista sekä syyttäjälle ilmoittamista on varattava valvottavalle hänen oikeusturvansa toteuttamiseksi tilaisuus tulla kuulluksi asiassa. (Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011: 19-22.)

4 Sosiaalityön merkitys nuorten rikoksentekijöiden kanssa

4.1 Yhdyskuntaseuraamustyön sosiaalinen työ ja kuntoutukselliset työotteet

Yhdyskuntaseuraamustyön taustalla on hyvinvointivaltiollinen rangaistusajattelu eli ”penal welfarism”. Sen lähtökohtana voidaan nähdä tekijäkeskeisyys niin, että rangaistuksilla pyritään rangaistuksen lisäksi vaikuttamaan rikollisen käyttäytymisen taustalla oleviin yksilöllisiin ja sosiaalisiin tekijöihin. Ajattelun tavoitteena voidaan pitää rikoksettomaan elämäntapaan kiinnittymistä. Yhdyskuntaseuraamustyö on muuttunut monitahoiseksi ja sillä pyritään moniin samanaikaisiin tavoitteisiin. Seuraamuksiin on pyritty sisällöllisesti lisäämään hoidollisia sekä valvontaa ja kontrollia tehostavia työskentelymalleja. (Yhdyskuntatyön kehittämisen linjaukset, Rikosseuraamusalan käsikirja 1/2006: 11-12.) Yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanossa sosiaalityö on vaikeasti määriteltävissä, koska siinä liikutaan oikeudellisen ja sosiaalisen rajapinnassa. Yhdyskuntaseuraamustyöllä vaaditaan vakuuttuvuutta ja vaikuttavuutta. Työssä vakuuttavuus edellyttää seuraamuksen täytäntöönpanon yhdenmukaisuutta ja tehokkuutta sekä myös sitä, että niihin liittyvä valvonta on uskottavaa. Vaikuttavuuden kannalta on tärkeää suunnitella valvontatyön sisältö yksilöllisesti ja siten vaikuttaa uusintarikollisuuteen vähentävästi. (Rikosseuraamusalan käsikirja 1/2006:18.)

Yhdyskuntaseuraamusten keskeisenä ajatuksena on asiakkaan muutosprosessin tukeminen rikoksettomaan elämäntapaan. Yhdyskuntaseuraamustyön osa-alueet jaotellaan neljän erilaisen työotteen alle, jotka ovat juridis-hallinnollinen työote, sosiaalityölle tyypillinen tukemis- ja auttamistyö, palveluohjauksellinen ja verkostomainen työote sekä menetelmällinen ja strukturoitu vaikuttamistyö. (Rikosseuraamusalan käsikirja 1 /2006:20.)

Juridis-hallinnollinen työote liittyy rangaistuksen täytäntöönpanoon, johon liittyvät säädökset, määräykset ja ohjeet. Tämä muodollinen täytäntöönpanotyö ei sulje pois tukevia ja integroivia elementtejä. Parhaimmillaan tiukat ja selkeät säännöt ja niitä tukeva yhdenmukainen kontrolli sekä rangaistuksen suorittamiseen liittyvät velvollisuudet saattavat olla hyödyksi valvottavalle. Kontrollilla ja pakolla voi olla merkitystä siihen, että se luo toissijaisen motivaation osallistua hoito- ja kuntoutustoimenpiteisiin. Tämä toissijainen motivaatio saattaa muuttua onnistuneessa ja vuorovaikutuksellisessa valvontasuhteessa ensisijaiseksi motivaatioksi. Yhdyskuntaseuraamustyössä tätä ajattelutapaa voidaan soveltaa etenkin silloin, kun puhutaan tuen ja kontrollin vaikeasta yhtälöstä. Asiakassuhteen luonne ja siinä sovelletut käytännöt vaikuttavat siihen, että toissijainen motivaatio saadaan muutettua ensisijaiseksi ja nuori ryhtyy kyseenalaistamaan tekemiään rikoksia. (Rikosseuraamusalan käsikirja 1 /2006 :14.) Valvontatyön perustehtävässä nämä raamittavat valvontatyön arkipäivää ja toimintaa valvottavan kanssa. Valvontatyössä ju-

ridis-hallinnollinen kehys selkeyttää valvontatyössä työskentelevien rooleja ja tarvittaessa tukee sanktioilla ja kontrollilla valvontatyön onnistumista (Harrikari 2010:4.) Juridis-hallinnollisen tiedon ja merkityksen tarpeellisuutta tuskin kyseenalaistetaan vaikkakin työn osuus on kasvanut managerialistisen ohjauksen myötä. Englannissa ja Yhdysvalloissa on tutkittu, että managerialistisen ohjauksen lisääntyessä asiakastyön vuorovaikutustilanteet saattavat ohjautua liiaksi juridis- hallinnollisen viitekehyksen mukaisesti ja silloin asiakastyön tärkeä vuorovaikutus ja motivointityö saattavat kärsiä. (Rikosseuraamusalan käsikirja 1 /2006: 43.)

Yhdyskuntaseuraamustyössä sosiaalityölle tyypillinen orientaatio ja menetelmät ovat edelleen tarpeellisia. Asiakastyössä käytetään sosiaalityön menetelmiä paneuduttaessa asiakkaan elämäntilanteeseen ja silloin, kun häntä yritetään motivoida ja rohkaista löytämään omat voimavaransa muutoksen perustaksi. Sosiaalityön menetelmiä käytetään asiakkaan elämäntilanteen arvioimisessa ja suunnitelmallisen työskentelyn toteuttamisessa. Yksilöllinen asiakastyö ja siinä tapahtuva vuorovaikutus on keskeinen osa yhdyskuntaseuraamustyötä. Asiakastyössä tarvitaan sosiaalityölle tyypillistä kykyä arvioida ja tulkita eri elämäntilanteissa olevia asiakkaita ja suunnitella yhdessä heidän kanssaan selkeitä toimenpiteitä ja ohjelmia, joista he saavat tukea. Tärkeä viitekehys valvontatyössä on sosiaalityölle ominainen työote ja asiakastyössä tarvitaan sosiaalityön neuvottelutaitoja sekä kykyä motivoida muutostyöhön. (Rikosseuraamusalan käsikirja 1 /2006: 14.)

Valvontatyöhön liittyy myös palveluohjauksellista ja verkostomaista työtä. Palveluohjauksen lähtökohtana voidaan pitää nuoren tarpeista nousevaa tarvetta ja tavoitteena hänen tarvitsemiensa palvelujen järjestämiseen ja ohjaamiseen palvelua tuottaviin yhteistyöverkostoihin. Palveluohjauksessa pyritään nuoren voimavaraistamiseen niin, että hänen kykynsä ja taitonsa lisääntyvät omassa elämänhallinnassa ja hän kykenee suunnittelemaan tulevaisuuttaan. Palveluohjaus on myös viranomaisyhteistyön ja sosiaalisten verkostojen kartoittamista, koska valvontaan tulevilla nuorilla on usein monialaisia ratkaisemattomia ongelmia. (Harrikari 2010:34.)

4.2 Tavoitteellinen sosiaalinen työ

Hyvän sosiaalityön tulee perustua selkeästi suunnitelluille, määritellyille tavoitteille ja kokonaisvaltaiselle asiakkaan elämäntilanteen kartoitukselle. Sosiaalityön systemaattisuus perustuu siihen, että toimitaan selkeän ja tunnistettavan prosessin puitteissa sekä siihen, että tiedetään mitä on tapahtumassa ja miksi. Sosiaalityön selkeä kohdentaminen edellyttää tietoa siitä, mitä yritetään saavuttaa, miten tavoite aiotaan saavuttaa ja mil-

lolin tavoite on saavutettu. Työskentelyn jäsentäminen prosessina on sosiaalityön menetelmällistä tietoa ja taitoa. Tavoitelähtöinen systemaattisuus merkitsee siis työn jäsentämistä tavoitteelliseksi ongelmanratkaisuksi. Yhdessä asiakkaan kanssa määritellään tavoite, joka ohjaa työskentelyä. Tavoitesopimukseen perustuva muutostyön malli jäsentää työtä ja auttaa hallitsemaan työskentelyä siten, että työntekijä ottaa työskentelyssä huomioon ne oleelliset asiat, jotka mahdollistavat työntekijän ja asiakkaan yhteisen ja luovan ongelmaratkaisun. (Rostila 2001:35.) Yhdyskuntaseuraamustyössä ja ehdollisessa valvonnassa asiakkaan elämäntilanteen arviointi ja työskentelysuunnitelmat ovat tavoitteellisia ja yhdessä asiakkaan kanssa laadittuja. Lisäksi suunnitelmia seurataan ja niiden tarkoituksenmukaisuutta ja toteutumista arvioidaan.

Sosiaalialan työn tavoitteena ihmisten hyvinvoinnin lisääminen ja sosiaalityö on luonteeltaan muutostyötä. Sosiaalityötä tehdään tilanteissa, joissa yhteiskunnalliset, yhteisölliset ja yksilölliset tekijät kietoutuvat toisiinsa monin eri tavoin. Sosiaalityön käytännön tehtävät ja niiden sisältö painottuvat sen mukaan, missä organisaatiossa työntekijä työskentelee. Kansanvälisesti katsoen sosiaalityön tehtäväalueista yksi vanhemmista on ollut kriminaalihuollon sosiaalityö. Tämän työn sisällöissä ovat painottuneet syrjäytymisen ja marginalisoitumisen ongelmat, päihdeongelmat ja sosiaalisen kuntoutumisen edellytykset ja niiden vahvistaminen. (Kananoja, Lähteinen, Marjamäki 2010: 23-26.)

Sosiaalisen ulottuvuuden määrittelemisen sosiaalityön sisällössä tarkoittaa sosiaalisen ymmärtämistä. Kananojan ym. teoksessa Eino Kuusi (1975) on määritellyt artikkelissaan ”sosiaalinen”- käsitettä. Hänen mukaansa käsite pitää sisällään ihmisen elämisen yhteisössä ja toisaalta ihmisen yhteistä vastuuta huolehtimalla heikoimmista. Yhteisösuhteiden ”sosiaalinen” tarkoittaa käytännön sosiaalityössä seuraavaa Kuusen mukaan:

- *”Yksittäistä ihmistä, ryhmää tai yhteisöä tarkastellaan aina suhteessa elämäntilanteeseen tai sosiaalisen olosuhteeseen tai laajemmin koskemaan yhteiskunnallista tilannetta”.*
- *”Elämäntilanteita, sosiaalisia oloja tai yhteiskunnallisia tekijöitä tarkastellaan sekä objektiivisten tietojen että niiden kautta ihmisille tai yhteisöille syntyneiden sosiaalisten kokemusten perusteella”.*
- *”Työn kohdealueena on keskeisesti ihmisten ja yhteisöjen tai yhteiskunnan välinen suhde; sosiaalityötä tehdään sekä ihmisten että yhteisöjen kanssa ja siinä pyritään omalla toiminnalla vaikuttamaan myös sosiaalisiin oloihin ja yhteiskunnallisiin tekoihin”.*
- *”Sosiaalinen ei ole vain ihmisten ulkopuolella vaan ihmisten sisällä heidän sosiaalisina kokemuksinaan, arvoinaan, normeinaan, tottumuksinaan ja tapoinaan”.* (Kananoja ym. 2010:126.)

Yhteisvastuun ”sosiaalinen ” tarkoittaa, että sosiaalityötä tehdään erityisesti heikommassa asemassa olevien väestöryhmien ja ihmisten kanssa. Sosiaalityö pyrkii varmistamaan myös heidän ihmisoikeuden toteutumisen ja perustarpeiden turvaamisen.”Sosiaalinen” sosiaalityössä tarkoittaa, että ihmistä ja hänen vaikeuksiaan tarkastellaan osana ihmisen elämäntilannetta ja siihen vaikuttavia sosiaalisia ja taloudellisia tekijöitä. Sosiaalinen ulottuvuus pitää sisällään myös ihmisen sosiaaliset kokemukset ja hänen sosiaaliseen kehitykseensä vaikuttaneet tekijät. Olennaisena asiana on tärkeää ottaa huomioon ja ymmärtää miten asiakas kokee ajankohtaiset ja aikaisemmat elämäntilanteet kokemuksellisesti ja mitä ne asiakkaalle merkitsevät sekä miten ne muovaavat hänen elämäänsä. Ulkoisesti tarkasteltuna samanlaiset elämäntilanteet eivät ole kokemuksellisesti samanlaisia eivätkä ne vaikuta elämänkulkuun samalla tavalla. Eri tekijöiden huomioimisen ja niiden keskinäisten suhteiden tarkastelun pohjalta muovautuu käsitys siitä, miten tavoiteltavaa muutosta voidaan saada aikaiseksi. Sosiaaliseen viitekehykseen kuuluu ihmisen, elämäntilanteen, sosiaalisten olojen ja sosiaalisten kokemusten kokonaisuus.(Kananoja ym. 2010: 125-128.)

Sosiaalityön toimintatapojen näkökulmasta tarkasteltuna huomiota kiinnitetään siihen organisatoriseen ympäristöön jossa sosiaalityötä tehdään. Kapeasti ajatellen tietynlaisessa toimipisteessä tehdään tietynlaista sosiaalityötä kuten byrokratiatyötä, palvelutyötä tai psykososiaalista työtä. Sosiaalityötä ei määritä pelkästään toimintaympäristö, vaan myös asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksella ja ammatillisuudella on merkitystä. Raunion teoksessa Sipilä (1989: 213-239) on jaotellut asiakastyön osajärjestelmiksi juuri byrokratiatyön, palvelutyön ja psykososiaalisen työn. Sipilän kaavamaaisessa esityksessä toimintatavat sijoittuvat aina oman toimintaympäristön toiminnaksi. Käytännössä nämä eri toimintaympäristöt eivät sulje pois muita toimintatapoja. Sosiaalityössä ammatillisen työskentelyn lähtökohtana voidaan pitää, ei vain byrokraattista toimintaa, vaan myös työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutusta. Ammatillisen sosiaalityön erilaiset toimintatavat eivät ole ongelmitta yhdistettävissä toisiinsa. Byrokraattisen organisaation toimintatapa voi olla jännitteisessä suhteessa palvelutyön ja psykososiaalisen työn kanssa. Palvelutyön keskeinen toimintatapa edellyttää palvelujärjestelmän kokonaisuuden asiantuntemusta ja psykososiaalisessa työssä keskeistä on asiantuntemus ihmisen ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutukseen ja ongelmien ratkaisuun.(Raunio 2009: 169-170.)

Yhdyskuntaseuraamustyö ei ole varsinaista sosiaalityötä vaan yhdyskuntaseuraamustyön tehtävänä on huolehtia yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. Kuitenkin yhdyskuntaseuraamustyön ja sosiaalityön työotteissa ja työmuodoissa on havaittavissa yhtäläisyyksiä. Yhdyskuntaseuraamustyön juridis- hallinnollinen työ on samantyyppinen sosiaalityön byrokratiatyön kanssa ja palveluohjauksellinen työote vastaa sosiaalityön yksilöpalveluohjausta. Lisäksi yhdyskuntaseuraamustyöhön sisältyy verkostotyötä. Samoin yhdyskun-

taseuraamustyössä tyypillinen tukemis- ja auttamistyö muistuttaa sosiaalityön psykososiaalista työmuotoa. Tuki ja kontrolli ovat läsnä niin sosiaalityössä kuin yhdyskuntaseuraamustyössäkin. Näiden haasteellisten elementtien yhdistäminen niin yhdyskuntaseuraamustyössä kuin valvontatyössäkin ovat reunaehtoja, joita työntekijä käyttää luodakseen valvottavaan luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen valvontatyössä. (Rikosseuraamusalan käsikirja 1/2006: 18,40-43.)

Sosiaalityön asemaa yhdyskuntaseuraamustyössä on tutkittu ainakin Anne Saarijärven lissensiaattitutkielmassa (2005). Saarijärvi on tutkinut *Sosiaalityön mahdollisuudet yhdyskuntapalvelussa* - tutkielmassaan sosiaalityön paikkaa ja sisältöä yhdyskuntapalvelutyössä. Hän halusi myös selvittää mitä seurauksia yhdyskuntapalvelun suorittajalle on eri tavoin painottuvilla työorientaatioilla. Saarijärven keskeiset tulokset jakaantuvat kolmeen eri työorientaatioon; asiakaslähtöinen, manageristinen ja byrokraattinen. Asiakaslähtöisessä työskentelyotteessa asiakas kohdataan tarpeineen eikä pelkästään rikosoikeudellisten toimien kohteena. Manageristinen työskentely huolellisesti toteutettuna laajentaa perusosaamista ja sen kautta turvataan asiantuntijuus vaativissa asiakastilanteiden solmukohdissa. Byrokratiatyössä turvataan oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen kohtelu, mutta vaarana voi olla, että kuntoutukseen ja uusintarikollisuuteen tähtäävät tavoitteet ohitetaan toimeenpanotyöskentelyssä. Saarijärven tulevaisuusvision suuntaviivojen mukaan työskentelyorientaatioon tulisi liittää asiakaslähtöisestä mallista mukaan psykososiaalisen työskentelyn ulottuvuus. Manageristisen kehikseen Saarijärvi ehdottaa yksilökohtaiseen arviointiin perustuvaa ja paneutuvaa työtettä. Yhdyskuntaseuraamustyön asiantuntijuus pysyisi näin voimavarana ja eri toimijatahojen kanssa yhteistyön lisääminen toisi uusia, toimivia yhteistyön muotoja. Ohjelmatyön lisääntyessä Saarijärvi näkee uhkana yhteiskunnallisten seikkojen ja rikollisen käyttäytymisen suhteen pohdinnan jääneen taka-alalle ja asiakkaan huomioimisen laajemmassa yhteydessä. Byrokratiatyön kehikseen Saarijärvi ehdottaa oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoiseen kohteluun liitettävät tavoitteet asiakkaan tasapäistämistä välttämällä. Työntekijöiden valmiuksia työskennellä tarvittaessa myös yksilöllisemmin tulisi lisätä, jolloin uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen vähentämiseen liittyviä tavoitteita ei ohiteta. Saarijärven mukaan yhdyskuntaseuraamustyössä tulisi ratkaista sosiaalisen työn merkitys ja asema. (Saarijärvi 2005: 95-96,99-101.)

4.3 Asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutussuhde

”Sosiaalinen” sosiaalityössä merkitsee myös asiakkaan ja työntekijän yhteistyötä. Keskeinen sosiaalisen työskentelyn välinen on asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutussuhde. Juhila (2006) erottaa neljä asiakas- työntekijä suhteen muotoa: liittämisen- ja kontrollisuhde, kumppanuussuhde, huolenpitosuhde ja vuorovaikutuksessa rakentuva suhde. Asiakkaan ja

työntekijän yhteistyösuhde on sosiaalinen kokemus kummallekin osapuolelle. Parhaimmillaan yhteistyössä asiakkaalle välittyy toisen ihmisen aito halu auttaa, kokemus välittämisestä, tunne ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittamisesta sekä usko asiakkaan omiin edellytyksiin ja toivo muutoksen mahdollisuudesta tekee yhteistyöstä voimaannuttavan (empowerment) sosiaalisen kokemuksen. Asiakkaan ja työntekijän välinen suhde on myös työväline muutoksen aikaan saamisessa. Hyvässä vuorovaikutussuhteessa asiakas haluaa kertoa työntekijälle rehellisesti elämäntilanteestaan ja vaikeuksistaan ja toimii muutostyön tukena. Hyvän vuorovaikutuksen keskeinen edellytys on luottamuksen rakentuminen ja se on myös muutostyön perusta. (Kananoja ym. 2010: 129-131.) Särkelä (2001) luonnehtii sosiaalisen auttamistyön asiakkaiden olevan usein pettyneitä luottaessaan muihin ihmisiin, myös viranomaisten toimintaan. Tästä syystä auttamissuhteen lähtökohtana ei voida pitää sitä, että asiakas luottaisi työntekijään. Asiakkaan luottamus on saavutettava yhteistyön aikana ja siihen voi kulua aikaa. Luottamuksellinen työskentelysuhde on hyvän työskentelyn tärkeä tulos, mutta se saattaa olla myös asiakkaalle emotionaalisesti korjaava kokemus (Särkelä 2001: 35-36.) Sosiaalityössä yhdistyy tuen ja kontrollin elementit. Tuki ja kontrolli eivät ole välttämättä toisiansa poissulkevia, vaan tärkeää on se missä tilanteissa ja millä tavoin niitä käytetään. Tuen ja kontrollin yhdistäminen on haasteellista työtä. Kontrolli ei saisi olla nöyryyttävää ja alistavaa, vaan antamalla asiallista palautetta vahvistetaan ja tuetaan asiakkaan omaa kykyä ottaa vastuuta omasta toiminnastaan. (Kananoja ym. 2010: 132.)

Asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutussuhdetta pidetään tärkeänä elementtinä myös yhdyskuntaseuraamus ja valvontatyössä. Minna- Kaisa Järvinen (2007) on tutkinut vuorovaikutussuhteita *Asiakas- työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa* - tutkimuksessaan. Järvinen käytti aineistona yhdeksää asiakkaan ja työntekijän yhteistyön arviointia ja dialogista arviointia yhdessä tutkijan kanssa. Asiakkaat ja työntekijät pitivät yhteistyösuhdettaan merkittävänä asiana. He pitivät nimenomaan suhteeseen ja vuorovaikutukseen liittyviä asioita kuten luottamusta, vastavuoroisuutta, liittoutumista ja pysyvyyttä tärkeinä asioina. Ensimmäinen tapaaminen ja sen luonne muodostui myös merkittäväksi. Tärkeänä nähtiin myös tuki, jolla tarkoitettiin monenlaisia asiakasta tukevia toimenpiteitä kokonaisvaltaisesta tuesta yksittäisiin käytännön asioihin. Rangaistuksen suorittamisessa nähtiin myönteisenä rangaistuksen pysähdyttävä, velvoittava ja mahdollistava ulottuvuus. (Järvinen 2007: 3, 141.)

4.4 Menetelmien ja ohjelmatyön merkitys valvontatyössä

Menetelmät ja ohjelmatyöskentely ovat yksi osa yhdyskuntaseuraamustyötä. Oikea-aikainen ja pätevä menetelmä- ja ohjelmatyöskentely saattaa edistää nuoren muutospro-

sessia ja rikoksista luopumista. Harrikari ottaa kantaa siihen, että menetelmäosaaminen vaatii työn kokonaisvaltaista hahmottamista niin, ettei menetelmistä ja ohjelmista tule työn kokonaistavoitteisiin nähden vain ulkokohtaisesti toteutettavaa työtä. (Harrikari 2010:34.) Strukturoitujen menetelmien käyttö on lisääntynyt ja ulkomaisten tutkimusten mukaan tietäntyyppiset ohjelmat ja strukturoidut menetelmät ovat vaikuttavia silloin kun niitä käytetään oikealla tavalla ja toiminta suhteutetaan asiakastyön kokonaisuuteen. Suomen yhdyskuntaseuraamustyössä What Works-suuntaus vaikuttaa asiakastyön sisältöön. Suomessa käynnistettiin 1990 - luvun lopulla muiden maiden myönteisten kokemusten perusteella ensimmäiset kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat, joilla oli kansanvälisten tutkimusten valossa vaikuttavuutta uusintarikollisuuteen. Ajattelu pitää sisällään pyrkimyksen uusintarikollisuuden vähentämiseen tutkimusten pohjalta vaikuttavaksi todettujen käytännön toimien kautta. Lähestymistavassa katsotaan tärkeäksi, että rikoksiin syylistyneiden kanssa tulee työskennellä ja pyrkiä vaikuttamaan, jotta voitaisiin vähentää yksilön uusimisriskiä ja parantaa hänen elämänhallintaansa ja samalla lisätä yhteiskunnan turvallisuutta. (Rikosseuraamusalan käsikirja 1/2006:19.)

What Works -ajatteluun liittyy kuusi merkittävää periaatetta. Ensimmäinen on *riskin periaate*, jonka mukaan asiakkaan uusimisriski on ensin määriteltävä ja kuntoutus tai ohjelma tulee toteuttaa sen mukaan. Tutkimusten mukaan suuremman uusimisriskin omaavat asiakkaat tarvitsevat intensiivisempää palvelua, kun taas vähäisen uusimisriskin omaaville ei intensiivinen kuntoutus vaikuta tai se saattaa jopa kasvattaa uusimisriskiä. Toinen on *tarveperiaate*, jonka mukaan keskitytään kriminologisiin tarpeisiin, joissa tapahtuva muutos vaikuttaa rikoksenuusimisen riskiin. Tarveperiaatteen mukaisia kriminogeenisiä tarpeita on sekä staattisia että dynaamisia. Staattisiin tekijöihin kuuluvat esimerkiksi ikä ja aikaisempi rikollisuus, joihin emme voi vaikuttaa. Dynaamisiin tekijöihin sen sijaan voidaan vaikuttaa. Niitä ovat esimerkiksi päihteidenkäyttö ja rikollisuudelle myönteiset asenteet. Kolmas on *vastaanottavuuden periaate*, jonka mukaan tietyt persoonallisuus- ja kognitiivis-behavioraaliset piirteet eli asiakkaan oppimistyyli vaikuttavat siihen, miten vastaanottavainen henkilö on erityyppisille kuntouttaville toimille. Neljäs periaate on *ammattillisen harkinnan periaate*, jossa eräiden rikosentekijöiden ominaisuudet ovat sellaisia, että muut edellä mainitut periaatteet eivät riittävästi ota niitä huomioon. Viidettä periaatetta on myös esitetty, eli *toteutuksen johdonmukaisuuden periaate* (integriteettiperiaate). Andrews (1990) mukaan tähän sisältyy ohjelman toteuttaminen järjestelmällisesti ennalta määritettyjen periaatteiden mukaan, henkilöstö on osaavaa ja innostunutta ja resurssit ovat riittäviä. (What Works 2003:54-56.) Periaatteisiin on lisätty *yhdyskuntaperusteisuus*, joka tarkoittaa sitä, että ohjelmat tuottavat parempia tuloksia normaalissa asiakkaan elinyhteisössä, jossa oppiminen voi tapahtua todellisessa elämäntilanteessa. Tämä ei tarkoita kuitenkaan laitosisolosuhteissa tehtävien ohjelmien toimivuuden vaikuttavuuden väheksymistä. Lisäksi periaatteissa on *multimodaalisuus*, koska

vaikuttavien ohjelmien on todettu vastaavan useisiin ongelmiin. Ne nojaavat behavioraalisiiin, kognitiivisiin tai kognitiivis-bevioraalisiin menetelmiin ja ne ovat tyypillisesti taitosuuntautuneita kuten ongelman ratkaisua, sosiaalista vuorovaikutusta ja selviytymistaitoja opettavia taitoja. (Lavikkala 2011: 96.)

Edellä mainitulla What Works-tyyppisellä työskentelyllä on edelleen tärkeä osa yhdyskuntaseuraamustyössä. Raino Lavikkalan (2011:93) mukaan What Works- suuntauksen voi väittää olleen vuonna 2001 suomalaisittain poikkeuksellinen ajattelutapa ja muita näin selvästi ilmaistuja sitoutumisia johonkin erityiseen kuntoutusajatteluun ei rikosseuraamusosalta tuolloin löytynyt. Hänen mukaansa uudempi polvi saattaa rikosseuraamusosalalla samaistaa kuntoutuksen rikosseuraamusosalalla What Works -periaatteisiin (Lavikkala 2011: 93). What Works-ajatteluun on kohdistunut kriittistä tarkastelua vuosien varrella, koska ajatteluun kohdistettiin korkeita odotuksia ja tutkimustulosten mukaan ohjelmat vaikuttavat joihinkin ja joissakin oloissa. What Works- suuntauksen lähtökohtien kapeus on tutkimusten mukaan ilmeistä ja tutkijoiden kuntoutuksen näkeminen What Works- suuntauksessa on lähinnä rikoksentekijöiden asenteiden, ajattelun ja ongelmaikäyttäytymisen muuttamisena, joka edustaa yhtä rikoksentekijöiden kuntoutuksen linjaa ns. ”korjaavaa mallia” (Lavikkala 2011: 98-99). What Works- ajattelun on myönnetty olevan kapea-alaista ja sitä on moitittu muutosprosessin tärkeyden ymmärtämisen puutteesta. Lavikkalan artikkelissa Porporino (2010) on kritisoinut ajattelua ja hänen kehittämisteemaansa liittyy ajatus siitä, että rikoksentekijät tietävät itse, milloin ovat rikollisuudesta irrottautumiseen sitoutuvia ja oikein motivoituneita. Hänen mukaansa pääsisimme parempiin tuloksiin kuuntelemalla, mikä asiakkaiden mielestä tukee heidän irtaantumistaan rikoksista, kuin tarjoilemalla heille omat ratkaisumme. Käytäntöjen pitää perustua näyttöön, mutta järkeä ja sensitiivisyyttä tarvitaan muutokseen tukemisessa (Lavikkala 2011: 127-128.) Lavikkalan artikkelin mukaan Mc Neil (2009) on myös esittänyt kehittämisajatuksiaan ja pitää tärkeänä että lähestymistapa antaa sijaa erilaisuudelle ja työntekijöiden avaintehtävänä on kehittää ja pitää yllä motivaatiota ja toivoa. Asiakkailla on myös omia henkilökohtaisia ja sosiaalisiiin verkostoihin liittyviä vahvuuksia ja voimavaroja, joita he voivat käyttää selviytyäkseen esteistään ja työntekijän on tuettava ja kehitettävä näitä taitoja. Hänen mukaansa interventioiden täytyy kannustaa ja tärkeää on työskentely asiakkaan kanssa eikä asiakkaan puolesta. (Lavikkala 2011: 127-128.) Lavikkalan mukaan rikosseuraamustyön teoreettisen kehittelyn alla on nähtävissä kolmea suuntausta, jotka voidaan yhdistää keskenään. RNR- malli (eli What Works), desistanssitutkimukseen perustuva malli, joka pyrkii yhdistämään tutkimustietoon sitä, miten ja miksi rikoksentekijät lopettavat rikosten tekemisen sekä vahvuuksia ja myönteistä lähestymistapaa painottava Hyvän elämän- malli. Kaikissa malleissa ilmenee aiemmasta kysymyksestä ”mikä vaikuttaa” kysymykseen ”miten vaikuttaa ja ”miksi vaikuttaa”. Samoin

voidaan myös nähdä ”kuka toimii tai vaikuttaa” ja miten työntekijät toimivat, millaisin näkökulmin, taidoin ja asentein voidaan tukea motivaatiota sekä rikollisuudesta irtaantumista. (Lavikkala 2011: 133-134.)

Toimintaohjelmien rinnalla on järkevää käyttää myös muita yhdyskuntaseuraamustyön sisältämiä menetelmiä muutostyöskentelyn tueksi. Menetelmiä ja toimintaohjelmia suunniteltaessa kannattaa kiinnittää huomiota kokonaisvaltaisesti asiakkaan elämäntilanteeseen ja riski- ja tarvetekijöiden lisäksi myös vahvuustekijöihin, jotka kaikki edesauttavat muutosta (Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2006: 19-20). Menetelmällisyys yhdyskuntaseuraamustyössä tarkoittaa kokonaisvaltaista prosessia, jossa vaikuttavat toisiaan tukevasti sosiaalityölle tyypilliset menetelmät, ohjelmatyöskentely, palveluohjauksellinen ja verkostomainen työ sekä juridis- hallinnollinen työ. Parhaimmillaan täytäntöönpanoon liittyvät määräykset, yhdenmukainen kontrolli ja rangaistukseen liittyvät velvoitteet saattavat jo sinällään herättää asiakkaan muutosajattelua. Asiakasprosessissa keskeistä on asiakkaan muutosprosessiin tukeminen ja ongelmaratkaisutaitojen kehittäminen. Menetelmälliseen asiakastyöhön kuuluvat hyvät vuorovaikutustaidot ja kyky mukauttaa työskentelyä asiakkaan elämäntilanteen ja muutosvaiheiden mukaan. Sosiaalityön tyypillinen orientaatio tulee esille etenkin silloin, kun asiakkaan tilanteeseen keskitytään kokonaisvaltaisesti motivoiden ja rohkaisten häntä käyttämään ja löytämään itsestään muutokseen mahdollistavia voimavaroja. Motivoivan haastattelun menetelmä on osoittautunut merkittäväksi työotteeksi yhdyskuntaseuraamustyössä ja siinä on löydettävissä yhteisiä piirteitä sosiaalityön menetelmiin kuten heijastavaan kuunteeluun. (Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/ 2006:20.)

Cognitive Skill - ohjelma on tarkoitettu rikoksenteikijöille, joilla on puutteita ajattelu- ja ongelmaratkaisutaidoissa. Ohjelman tavoitteena on opettaa taitoa pohtia ja arvioida omaa ajatteluaan ja toimintaansa. Tavoitteena on myös pohtia toiminnan seurauksia ja oppia kokemuksesta. (Rikosseuraamuslaitos, Ohjelmatyö rikosseuraamusallalla 2010.)

Suuttumuksen hallinta- ohjelma on kognitiivis-behavioraalinen strukturoitu ohjelma. Se on lyhyt noin 18 tuntia kestävä ja suunnattu asiakkaille, jotka kokevat vaikeuksia suuttumuksen hallinnassa ja joilla hallinnan menettäminen johtaa väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Ohjelman keskeisenä sisältönä on sellaisten tilanteiden tunnistaminen ja ennakointi, joissa on vaarana menettää malttinsa. Ohjelmassa opetellaan fyysisen kiihtymyksen hallitsemiseksi tekniikkaa, suuttumusta lisäävien ajatusmallien tunnistamista ja niiden muuttamista. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Viisi Keskustelua Muutoksesta- (VKM) ohjelma on Åke Farbringin ja Steve Rollnickin yhteistyön tuloksena kehitetty ohjelma. Ohjelman on arvioitu tarjoavan asiakkaille struktu-

roidun mallin mukaisesti mahdollisuuden ryhtyä tarkastelemaan omaa rikoskäyttäytymistään. Tärkeänä näkökulmana on ohjelman avulla aikaansaatu ajatus muutoksen mahdollisuuden herättämisestä ja vastuuntunnon kasvusta. Ohjelmalla on tarkoitus vaikuttaa myös uusintarikollisuuteen vähentävästi. (Lavikkala 2011:123.)

Ohjelmatoiminta on laajentunut viime vuosina yhdyskuntaseuraamustyössä. Ohjelmat on jaoteltu vaikuttavuusohjelmiin (vähintään 90 tuntia kestävät) ja informoiviin ja motivoiviin ohjelmiin (alle 90 tuntia kestävät). Ohjelmatyöskentelyssä on otettava huomioon asiakkaan suostumus ja motivaatio (Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2006, 21.) Yhdyskuntaseuraamusasiakkailla on mahdollisuus osallistua rikolliseen käyttäytymiseen vähentävästi vaikuttaviin toimintaohjelmiin ja päihdehuollon tarjoamiin palveluihin. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tällä hetkellä käytössä olevia ohjelmia ovat mm. Cognitive Skills, Suuttumuksen hallinta ja Viisi keskustelua muutoksesta. Ohjelmatoiminnan tilaston 2010 mukaan ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnoissa käytetyn Viisi keskustelua muutoksesta keskustelutarjan on suorittanut loppuun 50 asiakasta ja Suuttumuksen hallinta- yksilöohjelman on suorittanut loppuun 10 asiakasta. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2010.)

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tavoitteena on kuvata,

- miten ehdollisesti rangaistut nuoret ovat kokeneet rikosprosessin ja valvonnan kohdallaan sekä
- millaisia merkityksiä nuoret valvottavat antavat valvonnalle.
- Tarkoituksena on saada kokemuksellista tietoa ehdolliseen rangaistukseen valvonnassa olevien nuorten henkilökohtaisista kokemuksista ja kehittämisideoista.
- Tutkimusaineistona ovat ehdollisesti rangaistujen 1.1.2011 jälkeen valvontaan tuomittujen nuorien haastattelut.

5.2 Tutkimusjoukko

Tutkimusjoukon muodostamisessa päädyin tutkimuslupani mukaisesti siihen, että pyrin saamaan nuoret haastateltavani Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston valvonta-asiakkaista. Tutkimusjoukko koostui yhdeksästä nuoresta, jotka on tuomittu uuden lain 1.1.2011 jälkeen ehdolliseen rangaistukseen ja valvontaan. Tutkimusjoukon suuruudeksi olin arvioinut tutkimusluvassa noin kymmenen nuorta Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaista, joten tavoite toteutui hyvin.

Tiedotin tutkimuksestani ensin keväällä 2011 työyhteisössäni Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimistossa sekä Lappeenrannan toimipaikassa. Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston ja Lappeenrannan toimipaikan rikosseuraamustyöntekijöiden tuella haastattelusuunnitelma toteutettiin. Tutkimukseen liittyvät seitsemän haastattelua toteutettiin Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimistossa marraskuu 2011- tammikuu 2012. Lisäksi kaksi haastattelua toteutettiin Lappeenrannan toimipaikassa helmikuussa 2012. Tutkimusjoukon rekrytoinnissa on käytetty esittelykirjettä ja toteutunut haastattelukerta on ollut hyväksytty valvontatapaaminen.

5.3 Tutkimusaineiston keräämiseen liittyvät valinnat

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen ja sen todellisuuden moninaisuus. Yleisesti on todettu, että laadullisessa tutkimuksessa on pyrkimyksenä löytää tai paljastaa tosiasioita eikä niinkään todentaa jo olemassa olevia väittämiä (Hirsijärvi, Remes, Sajavaara

2001:152). Tutkimukselle tyypillistä on kokonaisvaltainen tiedonhankinta, joka kootaan todellisissa tilanteissa. Haastateltavien tapauksia käsitellään ainutlaatuisina heidän omien mielipiteiden ja kokemusten kautta. Tutkimusmenetelmissä suositaan sellaisia metodeja, joissa haastateltavan näkökulmat ja puhe pääsevät esille. Tutkimuksessa saadut tulokset ovat ehdollisia selityksiä jostakin ilmiöstä aikaan ja paikkaan rajoittuen (Hirsijärvi ym 2001: 155). Oman virkatehtäväni kautta saadun kokemuksen pohjalta katson omaavani esiymmärryksen siitä, millaisia asioita nuorten valvontaan liittyy. Tutkimus on kuitenkin tutkijan subjektiivista tulkintaa ja objektiivisuutta on haettu siinä, ettei tutkijan omia valvonta-asiakkaita ole haastateltu.

Valitsin aineiston keräämisen menetelmäksi teemahaastattelun, joka on toteutettu motivoivan haastattelun menetelmin. Motivoivan haastattelun menetelmää käytetään avoimen kysymysten esittämisessä, haastateltavan puheen heijastamisessa eli reflektoinnissa ja yhteenvetojen tekemisessä. Motivoivassa haastattelussa refleктоivan puheen tarkoituksena on viestittää haastateltavalle, että haastatteliija pyrkii ymmärtämään ja tukemaan häntä (Miller, Rollnick 2002:65-83). Haastattelun etuina näen sen ainutlaatuisuuden ja suoran vuorovaikutustilanteen haastateltavan kanssa. Haastattelussa on mahdollista edetä joustavasti ja sekä selventää saatavia vastauksia että syventää saatavia tietoja. Haastattelua on mahdollista käyttää myös silloin, kun tutkitaan arkoja tai vaikeita aiheita, joita haastateltavan kokemukset saattavat olla (Hirsijärvi ym 2001:191-193). Teemahaastattelulla tuotetaan kokemukseen pohjautuvaa tietoa. Haastattelussa teema-alueet ovat etukäteen pohdittuja, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelutilanteen mukaan (Eskola, Suoranta 1998:87). Teemahaastattelu on avoin ja vastaaja voi puhua vapaamuotoisesti, jolloin kerätty aineisto edustaa itsessään vastaajien puhetta. Teemahaastattelussa käytetyt kysymykset takaavat käsiteltävien teemojen läpikäymisen kaikkien haastateltavien kohdalla. Teemat muodostavat kehikon jäsenyntyneelle analysoinnille. (Eskola, Suoranta 1998:86.)

5.4 Aineiston kerääminen

Saatuani Rikosseuraamuslaitokselta tutkimusluvan, jonka mukaisesti etsin mahdollisia haastateltavia nuoria Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston valvonta-asiakkaita. Yhdyskuntaseuraamustoimiston Tyyne-asiakastietojärjestelmästä poimin mahdolliset haastateltavat ja rajasin haastateltavien olevan jo täysi-ikäisiä. Sovimme Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston valvojien kanssa, että he markkinoivat esittelykirjeellä (liite 2.) valvontatapaamisilla haastattelua omille valvottavilleen. Tarkoitukseni oli toteuttaa tarvittavat noin kymmenen haastattelua marras- joulukuun 2011 aikana Kouvolan yhdys-

kuntaseuraamustoimistossa, jonne matkustaisin haastatteluja varten Lappeenrannan toimipaikasta.

Ensimmäiset haastattelut toteutin marraskuussa 2011, jolloin haastattelin ensimmäiset kolme asiakasta. Haastattelut toteutettiin Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakasvastaanottohuoneessa. Seuraavalle viikolle olimme sopineet kaksi haastattelua. Heistä ensimmäinen oli 17-vuotias ja hänen haastatteluunsa on kysytty huoltajan lupa puhelimitse. Seuraavalle päivälle sovittu haastattelu ei toteutunut, koska henkilö ei saapunut paikalle. Seuraavat kaksi haastattelua on toteutettu joulukuun alussa 2011 Kouvolaissa.

Tammikuun alussa 2012 koin haasteita haastateltavien kokoamisessa ja jouduin miettimään alkuperäisestä suunnitelmasta poikkeamista siltä osin, että tarkoituksena oli ottaa vain täysi-ikäisiä haastateltavia. Eräs lastensuojelulaitokseen sijoitettu nuori oli itse halukas osallistumaan haastatteluun, mutta hyvä aie kariutui byrokratiaan ja lupakysymyksiin. Lisäksi toinen suunniteltu haastattelu siirtyi viikolla eteenpäin sairastumisesteen vuoksi. Jouduin pohtimaan tässä vaiheessa, mistä saisin vielä suunnitelmia puuttuvia haastatteluja. Päädyin haastattelemaan kahta Lappeenrannan toimipaikassa toisen valvojan valvonta-asiakkaita ja haastattelut toteutettiin helmikuun alkupuolella. Näin sain kokoon yhteensä yhdeksän haastattelua tutkimusaineistoksi.

Ennen haastatteluja kerroin haastateltaville, että haastattelu kuuluu opintoihini liittyvään lopputyöhön. Aiheen valinnan perusteeksi kerroin heille toimivani valvojana ja että olen kiinnostunut kuulemaan heidän kokemuksiaan rikosprosessista ja valvonnasta. Haastateltaville on kerrottu, että tutkimus toteutetaan haastatteluna, joka nauhoitetaan. Tätä varten on laadittu erillinen suostumus (liite 3.). Lisäksi heille on kerrottu vastausten tulevan vain minun käyttöni ja että tutkimusmateriaali hävitetään työn valmistuttua. Haastattelun vastaukset ovat luottamuksellisia ja osallistuminen on vapaaehtoista. Tapaaminen on hyväksytty myös valvontatapaamiseksi.

Varsinaisen haastattelun aloitimme teemahaastattelurungon (liite 4.) mukaisesti piirtämällä rikosjanan, johon merkittiin kaikki rikokset ja niiden seuraamukset. Jokaiselta haastateltavalta on kysytty valvonnan päärikos ja kartoitettu heidän tietämystään valvonnan pituudesta, koeajasta ja vankeuden pituudesta ehdollisessa rangaistuksessa. Haastattelussa käsiteltiin teema-alueittain taustatekijöinä rikoksia ja nykyistä elämäntilannetta. Sen jälkeen siirryttiin käsittelemään esitutkintaa ja sen kokemiseen liittyviä asioita. Samalla on tiedusteltu tässä kohtaa sovittelun mahdollisuutta ja haastateltavien tietämystä ja kokemusta siitä. Seuraavana käsiteltiin seuraamuselvityksen laatimista ja sen kokemista osana prosessia. Tuomioistuinkäsittely liittyy osana myös rikosprosessiin ja

sen kokeminen myös kiinnosti tutkijaa. Laajin osa liittyy valvontaan ja sen kokemiseen jokainen kohdallaan.

5.5 Tutkimusaineiston analyysi

Aloitin aineiston analysoinnin kuuntelemalla ja litteroimalla sanatarkasti kaikki yhdeksän haastattelua. Litteroitua tutkimusaineistoa kertyi yhteensä 129 sivua, joista lyhyin haastattelu käsitti 10 sivua ja pisin haastattelu 17 sivua. Mukana aineiston analysoinnissa on haastattelun alussa piirtämämme rikosjana, joita on yhteensä 9 sivua. Käytin haastattelusta merkintää H1- H9 haastattelun aikajärjestyksen mukaisesti.

Valitsin analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Analysointivaiheen alussa luin uudelleen läpi litteroidun aineiston ja koodasin aineiston eri väreillä teema-haastattelurungon mukaisesti teema-alueisiin. Tämän jälkeen kirjasin teemojen alle kaiken sen mitä siitä oli sanottu. Tämän avulla muodostin teemakehyksen, jonka avulla jatkoin analyysiä. Alla on esimerkki teemakehyksestä.

Kuvio 2. Teemakehys

1. Valvottava - yhteiskunnan toimenpiteet (aineistolähtöinen)
Valvottava kertoo valvonnan alaisesta rikoksestaan sekä mahdollisista aikaisemmista rikoksistaan haastatteluissa piirretyn rikosjanan kautta, kuulusteluista ja sovittelusta.
2. Valvottava - seuraamus (aineistolähtöinen)
Valvottava kertoo omasta kokemuksestaan seuraamusselvityshaastattelussa ja siitä mitä silloin ajatteli rikoksestaan.
3. Valvottava - yhteiskunnan toimenpiteet (aineistolähtöinen)
Valvottava kuvailee omaa kokemustaan oikeudenkäynnissä ja millaiseksi hän luonnehti käsittelyn.
4. Valvottava - valvonta (aineistolähtöinen)
Valvottava kertoo suhtautumisestaan valvontaan, vuorovaikutuksesta valvonnassa ja valvontamääräyksien ymmärtämisestä. Lisäksi valvottava kertoo nykyisestä elämäntilanteestaan ja kuvailee miten rangaistus ja valvonta ovat vaikuttaneet hänen elämänsä.
5. Valvottava- rikoksettomuus (aineistolähtöinen)
Valvottava kuvailee miksi ei tee rikoksia ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet mahdolliseen muutokseen.
6. Kehittäminen (aineistolähtöinen)
Valvottavan kehittämisideat

Tutkimusaineistosta on poimittu analyysiyksiköitä ja analyysiyksikkönä on ollut lause, joka muodostaa ajatuskokonaisuuden. Aineiston pelkistämisessä on karsittu epäolennainen pois ja aineisto on tiivistetty. Aineiston analyysissä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, johon kuuluu aineiston pelkistäminen eli redusointi.

Kuvio 3. Esimerkki kuvion avulla aineiston analyysistä.

Alkuperäisilmaisu	Pelkistetty ilmaus	Ryhmittely	Teema
H1: vähän jotenkin kömpelöltä se et tota...et heti suoraan siit poliisiautoon ku oli niin heikos huonos hapes....viiän ja kuulustellaan	Kuvailee huonoa oloa, pidätystä ja kuulustelua	Kertoo kokemuksestaan esitutkinnassa	Yhteiskunta ja toimenpiteet
H1: olihan se...hölmöö...just sillei et kaduttaa tietysti...eikä tuu niiku toistamiseen tapahtumaan	Kuvailee katumustaan rikoksesta	Kertoo syyllistymistään rikokseen ja rikoksen uusimisriskistä	Rangaistus Ehdollinen rangaistus ja valvonta
H1: no, täs on se kiva et tota ystävällisiä on ihan ihmiset...et ei oo...sehän minuu pelotti et täs on hirveetä arvostelua ja sellaista tympeetä....niiku entistä rankempaa raahautua tänne mut....niiku kivo-	Kuvailee valvojia ystävällisiksi ja kivoiksi, kokenut pelkoa arvostelusta ja syyttelystä	Kertoo ennakkokäsityksestään valvonnasta ja valvonnan kokemuksesta	Seuraamus Valvonta kokemuksena

ja ollu ihmiset ja tälleillä...ja ei oo ollu semmosta syyttelyä mikä just pelotti ja näin			
H1: hymmm...on se niiku aika paljon parempaan muuttunu just et tota....käyn koulussa ja oon hankkinu koiran ja....semmosia niiku rutiinin omasiks tullu	Elämä muuttunut, koulu, koira ja rutiinit	Kertoo nykyisen elämäntilanteensa muuttuneen	Rikoksettomuus Yhteiskuntaan kiinnittyminen

Aineiston klausterointi eli ryhmittely on toteutettu niin, että samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistellään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä (Tuomi, Sarajärvi 2009:110). Ryhmittelyn jälkeen en katsonut tarpeelliseksi luokitella aineistoa ylä- ja pääluokkiin, koska analyysiä ohjaa teemakehyksen ja haastattelurungon kautta määritelty luokka eli teema. Aineistosta poimitut analyysiyksiköt sekä pelkistetyt ilmaisut kiinnittyvät valmiisiin teemoihin ja sama pelkistetty ilmaus saattaa liittyä useampaan teemaan. Aineiston abstrahoinnissa eli käsitteellistämisessä on edetty käyttämällä samoja teemoja tulosten ja johtopäätösten tekemisessä. (Tuomi, Sarajärvi 2009:111.)

5.6 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Kvalitatiivisten tutkimusten yhteydessä yleensä puhutaan analyysin arvioitavuudesta eli lukijan on mahdollista seurata tutkijan päättelyä (Uusitalo 1991:82). Laadullisen tutkimuksessa luotettavuuden arviointiin ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Tutkimusta tulee arvioida kokonaisuutena, jolloin tutkimuksen johdonmukaisuus eli koherenssi on keskeinen asia. (Tuomi, Sarajärvi 2004:135-139.) Haastateltujen nuorten kokemukset ovat yksilön ainutlaatuisia kokemuksia rikosprosessista ja valvonnasta. Tässä laadullisessa tutkimuksessa on vaikea käsitellä tutkimuksen validiteettia ja reliabiliteettia, koska luo-

tettavuutta arvioidessa käsitteet perustuvat oletukseen yhdestä koetusta todellisuudesta valvottavan näkökulmasta.

Haastateltavien osallistuminen on ollut vapaaehtoista ja heiltä on otettu kirjallinen suostumus haastatteluun. Teemahaastattelurungon mukaisesti kaikilta haastateltavilta on kysytty samat teema-alueisiin liittyvät asiat. Haastateltavien vastauksien todenmukaisuutta ei voida tarkistaa, mutta haastattelutilanteet olivat sävyltään luottamuksellisia vuorovaiikutustilanteita haastattelijan ja haastateltavan välillä. Nuoret kertoivat haastattelijalle avoimesti ja luottamuksella kokemuksiaan rikosprosessiin joutumisesta ja valvonnan kokemuksistaan omalla kohdallaan. Tutkimuksen objektiivisuus perustuu siihen, että haastattelutilanteissa pyrin käsittelemään asioita mahdollisimman neutraalisti ilman uskomuksien ja asenteiden vaikutusta oman virkatehtäväni huomioiden.

Luotettavuuteen vaikuttaa haastattelun tallentamisen onnistuminen. Käytin kolmessa ensimmäisessä kahta äänitysmenetelmää varmistaakseni nauhoituksen onnistumisen. Todettuani videonauhoituksen ilman kuvaa toimivan erinomaisesti, päätin jättää haastattelunauhurin pois käytöstä. Lisäksi muistikortille tallennetut haastattelut oli helpompi purkaa haastattelujen litterointi vaiheessa.

Tutkimuksessa kuvataan haastateltavia vain sillä tarkkuudella, että se tutkimuksen luotettavuuden kannalta tarkoituksenmukaista. Tutkimusluvan mukaisesti haastateltavien henkilötietoja eikä muitakaan tietoja ole lupa antaa ulkopuolisille. Haastateltavia ei voida tunnistaa valmiista työstä, joten jouduin pohtimaan sitaattien käyttöä työssäni. Tutkimuksessa esiintyvien erisnimien muuttaminen peitenimiksi eli pseudonyymeiksi on eniten käytetty anonymisoinnin keino. Hyvän käytännön mukaista on muuttaa henkilönimet toisiksi aineistossa. Kuulan mukaan erisnimien muuttamisen on parempi vaihtoehto kuin nimen poistaminen kokonaisuudessaan tai jokaisen erisnimen korvaaminen kirjainmerkillä tai merkkijonolla. Ihmisistä puhuttaessa peitenimien käyttö säilyttää aineiston sisäisen koheranssin ja samalla saatetaan menettää aineiston ymmärrettävyys, jos jokainen henkilö on kirjattu vain merkiten (Kuula 2006:214-215). Tutkijan eettisyyden kannalta päädyin käyttämään heistä keksittyä etunimeä yksittäisissä haastattelusitaateissa ja tunnistettavuuden varmistavaksi olen joissakin sitaateissa muuttanut murreilmaisua yleiseksi puhekieleksi.

6 Tulokset

Kuvaan kappaleessa 6 haastattelujen tulokset jaoteltuna teemahaastattelu rungon mukaisesti nuorilta kysytyjen kysymysten mukaan. Aineisto on sijoitettu teemakehyksen teema-aihealueiden mukaisesti yhteiskuntaan, seuraamukseen, rangaistukseen ja rikoksettomuuteen. Tuloksissa on käytetty litteroitujen haastattelujen lainauksia runsaasti, koska olen halunnut nuorten oman äänen pääsevän esille ja kuuluviin.

TAULUKKO 1. Haastatellut valvottavat

Ikäjakama	17- 23 vuotta
Sukupuoli	Mies (7) Nainen (2)
Milloin valvonta alkanut	maaliskuu 2011, syyskuu 2011, syyskuu 2011, heinäkuu 2011, tammikuu 2011, huhtikuu 2011, kesäkuu 2011, joulukuu 2011 ja heinäkuu 2011
Valvonnan päärikoksia	törkeä rattijuopumus, törkeä huumausainerikos, pahoinpitely, virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö
Työ ja koulutus	Ansiotyössä (4) opiskelee (3) työharjoittelussa (1) työtön (1)
Asuminen	Asuu itsenäisesti (5) vanhempien luona (3) avoliitossa (1)
Toimeentulo	Ansiotulot (4) tukitoimin (4) ilman toimeentuloa (1)
Päihteiden käyttö	Alkoholia (6) huumeita (3)

Nuoret kertoivat haastattelun alussa nykyisestä elämäntilanteestaan. Haastatteluaineiston mukaan nuorten elämäntilanne vaikutti suhteellisen hyvältä ja he olivat kiinnittyneet yhteiskuntaan työn tai opiskelun kautta. Nuorista neljä oli haastatteluhetkellä ansiotöissä, kolme nuorta opiskeli ammatillisessa oppilaitoksessa, yksi nuorista oli työharjoittelujaksolla ja ainoastaan yhdellä nuorella ei ollut kontaktia opiskeluun tai työelämään. Nuorista viisi asui itsenäisesti ja kolme nuorista asui vanhempiensa luona ja yksi nuori oli avoliitossa. Nuoret kuvasivat elämäntilanteensa pysyneen suhteellisen samana rikoksiin syyllistymisensä jälkeen, mutta kertoivat opiskelun, työn tai työharjoittelun muuttaneen elämäntilannetta paremmaksi ja niiden rajaavan vapaa-aikaa. Nuoret kertoivat muuttaneensa itse elämäntapaansa ja osa nuorista oli vaihtanut kaveripiiriään rikoksiin syyllis-

tymisensä jälkeen. Kaveripiiriin ja vapaa-aikaan liittynyt päihteidenkäyttö oli nuorten mukaan vähentynyt ja he olivat itse kiinnittäneet huomiota omaan päihteidenkäyttöönsä.

6.1 Yhteiskunta ja toimenpiteet

Haastattelujen alussa piirrettiin kaikkien nuorien kanssa rikosjana, jonka tarkoituksena oli selvittää ja hahmottaa tehtyjä rikoksia ja sitä, mitä seuraamuksia tehdyistä rikoksista on ollut. Haastateltavista aiempia rikoksia oli kuudella. Rikokset olivat olleet rattijuopumuksia, liikenneturvallisuuden vaarantaminen, näpistyksiä, pahoinpitelyitä ja häiriökäyttäytymistä. Haastelluista neljällä oli aiempi ehdollinen vankeusrangaistus, mutta niistä ei ollut tuomittu valvontaa. Kaksi haastatteluista nuorista oli saanut aiemmista rikoksistaan rangaistukseksi sakkoja. Haastatteluista kolmella ei ollut aiempaa rikostusta, mutta ehdolliset vankeusrangaistukset ovat muodostuneet törkeistä rikoksista kuten huumausainerikokset. Suurin osa haastatelluista nuorista oli jäänyt kiinni poliisin toimesta tai poliisille tehdyn rikosilmoituksen perusteella.

Leena: ”eka kerran minut pysäytti poliisit..ja sitten tokan kerran mä olin ni ajannu tonne ojaan ni sielt sitte aamulla joku löysi minut ja.. soitti poliisin ja ambulanssin”.

Antti: ”kaveri tai yks tuttu tunnisti minut sit siitä tilanteesta ja ne ilmoitti sit poliisille”.

Timo: ”öööö.....ku poltin sen auton ja sit lähin kävelemään sillei aika näkyvästi pois...sit poliiseja tuli vastaan ja sit ne tuli vähän ajan päästä perään”.

Leena: ”mie ajoin mäkkäriin....drive in kaistalle...ja sitte...poliisit tuli ja pysäytti minut ”.

Haastateltavat kertoivat kokemuksistaan esitutkinnassa. Haasteltavat kertoivat kuulustelukokemuksistaan ja osa heistä oli ollut pidätettynä esitutkinnan aikana. Moni nuorista oli ollut päihtyneenä poliisikuulustelujen aikaan ja se oli vaikuttanut kokemukseen. Toisista kuulustelut olivat jännittävä tai asiallinen kokemus.

Liisa: ”vähän jotenkin tuntu kömpelöltä se et tota..et heti suoraan siit poliisi-autoon kuoli niin heikos huonos hapes..viiään ja kuulustellaan..ei sillokaan ajatukset oikein kerinny selkiytyy ja vähän ..kuollut olo oli silloin et... kyl ne sit särkylääkkeen anto siel poliisiasemalla... ja ihan ystävällisiähän ne oli, mut joo, se ei ehkä ollu ihan kiv...no järkevä juttu kai, et ihan saman tien siitä”.

Antti: ”no en mitenkään ihmeellisesti, kerroin miten asiat on ja tai miten se tapahtu ja suht samanlaiset tarinathan meil oli kuitenkin ollu et... joo...ne ei ollu pitkii juttuja ku käytiin vaan se läpi mitä siin tapahtu...ei sen kummempaa”.

Timo: ” ehkä vähän jännittävää ”.

Vesa: ”en mä oikein muista miten.....en mä osannu siel oikein selittää mitään siel poliisiasemalla...ni kummiskin se oli aika outo tilanne olla siel pidätettynä ja.....mä kävin vissiin kaks kertaa kuulusteluissa siel.....no puhuttiin niistä tapahtumista ja tämmöst....ja sit ne kerto niiku mulle oikeudet et....tai niiku mun omat oikeudet ja...ööö..en tasan tarkkaan muista tästä on niin kauan aikaa”.

Leena: ”en mie tiää....mie olin ihan....seksin...tai känni....tai niin kovas humalassa....
sit ne käytti minut verikokeissa ja sit ne vei minut kotiin...ei minul niiku siit....hyvin ne ...tai ei ollu mitenkään semmosta...et ne ois mitenkään...ilkeillä tai mitenkään semmosta...
se tapahtu niiku perjantaina..ni sit sunnuntaina kävin vissiin kävin kuulusteluissa
just kysyttiin et mitä...tai mis olin ja mitä...mis ajoin ja....se niiku sillei”.

Osa nuorista oli ollut pidätettynä tai tutkintavankeudessa lyhyen aikaa. He kuvasivat kokemuksen olleen ahdistava ja mieleenpainuva. Heillä ei ollut aiempaa kokemusta pidätettynä olemisesta, eivätkä he tienneet poliisin käytännön toimista. Toisiin kokemus oli vaikuttanut siten, etteivät halunneet enää koskaan kokea sitä ja vankilaan joutumisen pelko oli korostunut pidätyksen tai tutkintavankeuden aikana.

Ville: ”tutkintavankeudessa....tai olin siellä neljä päivää
no, helvetin ahdistava....tiiätkö ku mä muutenkin kärsin ahistuksesta ja masennuksesta niiku oon kärsiny koko elämäni...ja ja ja ...ja sitte ku ei siellä mitään...et mulla ei ollu mitään lääkkeitä siellä millä oisin saanu sen niiku ahistuksen pois..ja sitte se että mä en tieny et jos mulla on rahaa lompakossa ni poliisitkin voi käydä hakemassa mulle niillä tupakkaa, mä en tieny sitäkään
...siel vielä niksoissa piti olla...se vielä paransi oikein sitä kokemusta...mut silti ...kokemushan sekin sinäänsä oli....mut en nyt positiivisena kokemuksena pidä mitenkään”.

Jussi: ”joo...vei putkaan päiväksi...ne meni muuten ihan hyvin mut....ainut vaan mitä mie.... tai ku mie sanoin niille et mie haluan olla mukana siin kotietsinnässä et mie en halua et kaks tuntematonta jamppaa menee tonkimaan paikat paskaks nii ni.... mut ei antant siihe mahdollisuutta.... just vaikka...pitäis olla selkee mall...tai niiku ellei tuu niiku hidastetta siihe kotietsintään ni pitäis olla mukana ja oishan ne saanu minut samaan kyytiin napattua siit putkasta”.

Vesa: ”mä olin yhen päivän normaalis putkas.....ja sitte mä olin seuraavan yön pidätyksellissä ja en mä tiedä monta tuntii siel tuli oltuu mut siel tuli oltuu tosi kauan kummiskii.....72 tuntiin siel saa pitää ni en mä ihan niin kauaa ollu siel.....2 vuorokautta pidätettynä.....
oli se kyl aika kurjaa....siin koko ajan aattelee et mitä täs nyt käy et-tä....pääseekö täältä ulos vai eikö pääse....
nii.....valot koko ajan päällä ja....eikä tiää onko yö vai päivä eikä tiää paljo kello on....kyl se pistää ajatukset kulkemaan.... en mä oikein muista...mun mielestä siel oli aika ahistavaa....hurjaa tentaamista”.

Nuorilta kysyttäessä saivatko he tarvittavaa tietoa asian etenemisestä esitutkinnan aikana, niin nuoret muistelivat siitä heille kerrotun. Osalla nuorista kuulustelutilanne oli ollut itsessään sen verran hämmäntävä kokemus, etteivät he olleet käsittäneet täysin kaikkea heille kerrottuja asioita. Nuorille aika kuulusteluista ja esitutkinnan valmistumisesta oikeuskäsittelyyn oli ollut suhteellisen pitkä ja osalle nuorista asian keskeneräisyys oli ollut häiritsevää ja vaikeaaakin aikaa. Eräs nuori oli kuitenkin suorittanut ammatilliset opintonsa loppuun, vaikka asian käsittely venyi pitkäksi.

Ville: *"no en mää...oottelin vaan sitä koska tulee kutsu käräjille...en mä niiku...tai sen verran tiesin et ehollista vankeutta tulee ja joku korvaus...ja todennäköisesti joku oheissakko tulee siihen kylkeen....et mitään muuta en tienysillei et... se sano et tulee sitte kutsu käräjille et...ei osannu sanoa sen tarkemmin..ja sit siinä meni helvetin pitkään et saivat kutsun laitetuksi".*

Liisa: *"kyl se vähän suuntaa anto...ja se vähän et... just ei muista ku on ollu vähän horroksissa siinä...mie en edes kunnolla muista niit poliisikuulusteluja mut....ymmm...kyl se minust niiku sano et mitä se on ... ja mitä tapahtuu.. ja näin muistaakseni".*

Timo: *"joo...et käräjät".*

Jussi: *"ni...just...tai kyllä ne vissii sen verran sano et sieltä sit tulee...lappusii...postis.... joo...kylhä siin menikiin joku...kaheksan kuukautta...yli... siis en mie sillo sitä tienny...sit just kyselin vähä kavereilta ja luin netistä ni kylhän siin just tajus sen et mistä ne tulee tai et ne tulee sielt....oikeuteen aika seuraavaks".*

Ilari: *"pyydetty ihan kuulusteluihin ja sitte et.....ne sano et se menee jossain vaiheessa sit oikeuskäsittelyyn varmaan..... kyl siin melkein se vuos me-ni....no.....kylhä se ehkä sillei oli vähän vaikeeta et...ku jäi mieltii aina....eikä sit saanu pois mielestä ja mielti mitä siit seuraa ja kaikkee semmosta".*

Vesa: *"en oo ihan varma....kai...kyl se varmaan kerto".*

Leena: *"kerto...tai ku se just kysy....et voiks sen käyä kirjallisena ".*

Haasteltavilta nuorilta kysyttiin kerrottiinko heille esitutkinnan aikana sovittelun mahdollisuudesta ja ymmärsivätkö he mitä sovittelu tarkoittaa. Osalle nuorista sovittelu oli täysin vierasta eivätkä he olleet kuulleetkaan asiasta. Tutkijaa kiinnosti tietää, kysytäänkö esitutkinnan aikana epäillyn suostumusta sovitteluun ja saako hän siitä tarvittavaa tietoa. Yksi nuorista muisti, että poliisi kysyy sitä aina kuulusteluvaiheessa.

Ville: *" joo..ei mitään sellasta sitte varmaan...en mä tiää".*

Timo: *"joo...kyl mä muistan mut en oo sillei niiku vielkää ymmärtäny mikä se sovittelu oikein on".*

Jussi: ”ei...ei mitään semmosta.... just yhteiskuntaopin tunnilla käytiin noit sovittelu asioita”.

Ilari: ”kyl siitäkin oli sillo jotain puhetta”.

Vesa: ”ei mun muistaakseni puhuttu sovittelusta.....ei vaan kysyttiin oletko valmis sovitteluun ja sit sanoin et olen...joo...koska ne kysyy aina sen oon mä sovittelutoimistossa ollu....siel voi niiku sopia esim korvauksien määrät sen henkilön kaa keskenään...ja jos siel ei tulla sopuun siit summasta vaikka nii sit mennään oikeuteen”.

Topi: ”mikä se sovittelu on”?

Sovittelusta oli kokemusta kahdella. Toiselle sovittelu oli kokemuksena ollut myönteinen ja hän oli pitänyt uhrin kohtaamisen tärkeänä asiana. Toisella haastateltavista kokemus sovittelusta oli ollut paljon aiemmin, eikä hän enää muistanut siitä muuta kuin että korvaukset tuli sovittelua.

Antti: ”joo, nehän kysy siinä...kysy just siin tota...kuulustelun aikan että suosittuko sovitteluun ja...tai olisitko halukas sovitteluun... no....ensimmäisessä tapaukses mulle taidettiin sanoo just et tulee sit tota kutsu käräjille...ja tota...ni tois toises tapaukses sit tota....tota soitettiin kohan mulle vai tulikohan siitäkin niiku postia tuolt...tota sit tost...sovittelutoimistolt että....eiku ne soitti sielt joo ja käyks mulle sellanen ja sellanen päivä et....tota...pääsetkö sovitteluun, mie suost...tai molemmat niiku....puhuttiin just sillo puhelimestakin et suostutaan molemmat sovitteluun...päästään ehkä vähän helpomman kautta sillei, et sovittelusta vaan....niin tota....sit ne vaan soitti sovittelutoimistolt et pääsetkö sillo ja sillo....ja sit myö käytiin siel ja....laitettiin nimet niihin papereihin ja....just ne maksut ja noi...tai korvaukset ja tolle.... joo jooo...se oli hyvä ku just sen kyseisen ihmisenkin kaa sillei ihan kunnolla selviteltyä sen asian että....kumpikaan ei kantanu kaunaa eikä mitään”.

6.2 Seuraamusselvitys ja tuomioistuinkäsittely kokemuksena

Haastateltavista nuorista kahdeksan kävi nuoren seuraamusselvityksessä rikosseuraamustalaitoksella. Ainoastaan yksi haastatelluista ei ollut käynyt haastattelussa, mutta oli käynyt aiemmin henkilötutkinnassa. Hän kertoi, ettei ollut ehkä ymmärtänyt tarkkaan seuraamusselvityksen merkitystä. Samoin yksi haastatelluista oli käynyt seuraamusselvityshaastattelussa vasta vähän ennen oikeudenkäyntiä, koska hän ei saapunut ensimmäisellä kutsulla selvitykseen. Nuoret kokivat seuraamusselvityksen merkityksen eri tavoilla. Yksi haastateltava kertoi, ettei hän ollut varsinaisesti ymmärtänyt, miksi selvitys laaditaan. Asia selventyi hänelle haastattelun aikana. Osa oli kokenut kiusalliseksi tapahtumasta puhumisen ja osaa oli tilanne jännittänyt, koska oli ajatellut selvityksen olevan luonteeltaan samanlainen kuin esimerkiksi poliisin kuulustelut. Osa nuorista oli kuitenkin koke-

nut tilanteen neutraalisti ja he kuvailivat haastattelun olleen vuorovaikutuksellinen ja nuorta kuunteleva.

Ville : *"en mä oikein tiiä...vähän jännitti ku mä luulin et se on tyyliin samantyylinen ku...niiku jossain poliisikuulusteluissa siis idealla...sillei ihan mukava ku siinä niiku lähetty... kukaan ei lähteny syyttelemään mua tai se ei ns. syyttäny mua mistään vaan periaattees kuunteli mua...ja teki niiku sen pohjalta kaikki kirjotukset sinne juttuihin..et sillei "*

Antti: *"no, en mitenkään ihmeellisesti...siitä en ollu kyllä ikinä kuullukkaa sillei niiku että...mitä siin tapahtuu ja tolle...vähä ilmettelin että....mitähän...mitähän nyt yleensä sit kysellään ja tollasta mut....sehän oli tämmösiä samoja kysymyksiä mitä nyt kouluterveydenhoitajallakiin just noi alkoholinkäytöt, päihteet ja tollaset kaikki ja sithä myö tietys noit rikoksii puitiin siin et mitä on tapahtunu, millo ja miten ja missä ja...käytiin vähä läpi muutenkii tät valvonta hommaa että jos...ku siin on se vaihtoehto että voi päästä valvontaan...ku se oli alun perin se että tota...tota että ois tonne...yhdyskuntapalveluun menny...tai niiku se hakemus et pääsis sinne....sit mie pääsinkin tähän valvontaan ni...et ei siin mitään ihmeellistä ollu".*

Haastelluilta nuorilta oli seuraamusselvityshaastatteluissa kysytty mitä mieltä he ovat itse valvonnan tarpeesta kohdallaan. Haastatelluista nuorista neljä oli ollut sitä mieltä, ettei tarvitse valvontaa kohdallaan mahdollisen ehdollisen rangaistuksen tueksi. He olivat asennoituneet valvontaan lisärangaistuksena eikä niinkään mahdollisuutena tukeen ja ohjaukseen. Huomioitavaa oli, että nuoret naiset kokivat valvonnan kiusallisena ja hävettävänäkin puuttumisena elämäänsä.

Liisa: *"ymmm....no tota..ei sitä minust niiku näin paljo tarvis tai näin pitkäks aikaa...näin ois tarvinnu määrää... ku kuitenkin oli menny aika paljo aikaa tapahtuneesta ja sit just tota... muuttunu kuitenkin elämäntilanteet ja kaikki jotenkin....ei..ei se minust oo niin tarpeellista olla näin paljo ja näin kauan...mitä niiku oikeus on määränny".*

Ville: *"no tietenkään..en omasta mielestäni tarvitse mitään valvontaa, koska.....tai en omasta mielestä tarvitse valvontaa eikä kyllä kukaan muukaan...ellei sitten puhuta mistään vakavasta henkirikoksesta tai muista vastaavista.... niistä kyllä joutuu yleensä linnaan jo sitte".*

Topi: *"no sillo...muistaakseni olin töissä....siinä niiku ja....vähän niiku pelottavalta kuulosti...joutu niiku töiden kanssa niiku....semmoset työajat...pääseekö aina tulemaan....tulee jotenkin niiku semmosta....miten se nyt sanotaan.... en niiku halunnu sitä seuraamusta".*

Leena: *"etten mä oo...tai en tarvii semmosta".*

Haastateltavista yksi ei ollut ymmärtänyt mitä valvonnalla tarkoitetaan ja hän oli ajatellut, ettei hänen mielipiteellään ole merkitystä valvonnan suhteen. Yksi haastelluista muisteli, että valvonnasta oli ollut jotain puhetta seuraamusselvityshaastattelussa ja oli ollut itse sitä mieltä, ettei siitä olisi hänelle haittaakaan. Yksi nuori oli ollut tilanteessa,

jossa hänestä oli syyttäjän pyynnöstä laadittu myös yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvitys ja häneltä oli kysytty haluaako hän valvontaa vai menisikö enemmän yhdyskuntapalveluun, jos hän saisi itse vaikuttaa seuraamukseen. Yksi haastateltavista ei muistanut oliko häneltä kysytty omaa mielipidettä valvonnan suhteen ja yksi haastatteluista ei ollut käynyt seuraamusselvityshaastattelussa.

Antti: "joo, kysyttiin...mie tota...tai se kysyttiin niiku kysymyksellä että...jos saisit tai niiku ite sais vaikuttaa asiaan ni mieltä olis ...halusitko valvontaa vai menisikö enemmän yhdyskuntapalveluun...sillei kysyttiin ja vastasin....oishan se valvonta ihan...niiku helpompi tällei ku töissä käy kuitenkin...helpompi hoitaa sillei... työn ohella... että ku toi yhdyskuntapalvelu ni".

Haastatteluista nuorista moni ei ollut tiennyt mikä oli rikosseuraamuslaitoksen selvityksen laatijan kannanotto valvonnan suhteen ja he olivat kuulleet vasta tuomioistuinkäsittelyssä ehdollisen rangaistuksen sisältävän myös valvonnan. Seuraamusselvityshaastattelussa oli kuitenkin laajasti keskusteltu siitä, mitä teosta voi seurata ja niissä oli ollut syyttäjän seuraamuskannanotto mukana keskustelun tukena. Ainoastaan yhdelle nuorelle oli asiasta soitettu jälkikäteen ja perusteltu valvonnan tarvetta aikaisemmillä rikoksilla. Seuraamusselvitysvaihe osoittautui tärkeäksi vaiheeksi mahdolliseen valvontaan sitouttamisen kannalta. Useimmille nuorille valvontaan määrääminen oli tullut yllätyksenä ja asennoituminen siihen oli ollut toisille vastentahtoista.

Antti: "itse asiassa sitä en tienny...se tota...mulle vaan sanottiin tota että....se nyt miettii vielä että...suositteleeko valvontaa vai ei".

Leena: "siis ekaks meni sillei et ...tai et ei niiku tarvi....sitä sitte....sit se soitti et hää laittaa nyt kumminkii et minä tarvin valvontaa tai jotain....jotenkii tuollein...en minä muista enää".

Haastatelluilta nuorilta kysyttiin, mitä hän ajatteli tekemästään rikoksesta. Useampi nuorista katui jälkikäteen tekemiään rikoksiaan. Vankilaan joutumisen uhka pelotti ja rikokset koettiin vakavina. Huumausainerikoksiin syyllistyneistä toinen vähätteli rikosta, josta hänet oli tuomittu. Silti hän kertoi lopettaneensa huumausaineisiin liittyvän toimintansa, koska ei halunnut joutua vankilaan. Molempien asenteessa oli kuitenkin huomattavissa myönteisyys mietoja huumausaineita kohtaan ja toiveikkuus niiden laillistamisesta.

Ville: *"no, en pidä niitä vielä tänä päivänäkään minkään sortin rikoksina...jos... verrataan muihin rikoksiin mistä saa samanlaisen tuomion ni ...ei tota voi rikokseksi kutsua jos kasvattaa viherkasveja".*

Nuoret olivat pääsääntöisesti tienneet miten asia etenee seuraamusselvityksen jälkeen. Nuoret kertoivat kokemuksistaan tuomioistuinkäsittelyssä. Kysymyksellä oli tarkoituksena kartoittaa kokivatko nuoret käsittelyn olevan luonteeltaan keskusteleva ja ymmärsivätkö he saamansa tuomion. Haastateltavista nuorista seitsemällä rikosasiaa käsiteltiin tuomioistuimessa niin, että he olivat läsnä. Haastateltavissa yhdellä oli kirjallinen menettely ja yhdellä haastateltavista oli ollut aiempaa kokemusta myös kirjallisesta menettelystä. Haastateltavista yhdellä oli kokemusta tuomioistuinkäsittelystä aiemmista rikoksista ja yksi oli ollut aiemmin todistajana tuomioistuinkäsittelyssä. Nuoret kertoivat tienneensä suurin piirtein mitä tuomioistuimenkäsittely käsittely pitää sisällään ja kolmella haastateltavista oli ollut asianajaja mukana käsittelyssä.

Timo: *"no...en mä sillo oikein osannu....sillo viistoista vuotiaana mitenkää vaurautua niihi kärkeihin esimerkiksi asianajajaa ottaa...ei mul ollu sillo mitään asianajajaa... nyt ku ymmärtää vähä enemmän ni nyt on sitte ollu asianajaja".*

Ilari: *"et ku sillonhan ...ku täst nyt tuli se...ku mie jouvuin käyä niiku poliisilaitoksella kuulusteluis täst ja sillei ni...muistaakseni se poliisikin ihan sano et mun kannattaa kyl ottaa asianajajaan ihan yhteyttä ja keskustella sen kaa et".*

Niistä haastelluista nuorista, joilla oli ollut asianajaja mukana tuomioistuimen käsittelyssä, kaksi oli kokenut sen hyväksi omalla kohdallaan. Heiltä oli asianajajasta huolimatta kyselty rikoksesta ja muista asioista ja he olivat kokeneet tuomioistuimen käsittelyn olleen keskusteleva. Yksi haastelluista nuorista oli ollut tyytymätön asianajajan toimintaan ja hänen mielestään asianajaja ei ajanut tarpeeksi hänen asiaansa. Hän oli kokenut, että asianajajalta kyseltiin hänen asioistaan niin, että hän olisi voinut vastata niihin itsekin. Hän kertoi tuomioistuimen käsittelyn kestäneen neljä päivää, joten hän oli kokenut asian käsittelyn raskaana. Haastatelluista nuorista kaksi oli kokenut tuomioistuimen käsittelyn omia ennakko-odotuksiaan myönteisemmäksi. He olivat kokeneet käsittelyn olleen keskusteleva ja luonteva tapahtuma. Toinen haastateltavista kertoi tuomarin kyselleen molemmilta osapuolilta tapahtumista ja olivat keskustelleet korvausvaatimuksesta myös keskenään käsittelyn aikana. Haastateltavista nuorista yksi muisteli tuomioistuimen käsittelyn olleen lähinnä sitä, että häneltä oli kysytty vain myöntääkö syllisyytensä ja tyytykö tuomioonsa. Samoin yksi nuori kertoi, että häneltä oli kyllä kyselty asioista, mutta suurimpaan osaan hänelle esitetyistä kysymyksistä hän ei halunnut kommentoida mitenkään. Haastateltavista yksi ei ollut paikalla tuomioistuimen käsittelyssä, mutta hän oli ollut yhteydessä käräjäoikeuteen asiassaan.

Jussi: ”soitin viel niiku sinä aamun sille.....tuomarille vai mikä se nyt on....ni sit vaa just....tarviiko mennä...tai ku täs lukee tälle ja tälle...onks tää...meinaaks tää et mun ei tarvi mennä.....sit se vaan....joo ei sun pakko oo, mut olishan se ihan hyvä olla siel ni et.....ku tää tuomio on kuitenkin vaadittu ehdollisena ni.....mut sit just....ku aattelin siin et....joo vaikuttaaks se mun pästä jotain siel nii paljo ko....kummiskaa ku loppupeleis ei mitään sanottavaa olis siel oikeudessa”.

Tuomioistuinkäsittelyssä ei haastateltujen nuorten mukaan kysytty erikseen ehdolliseen rangaistukseen liitettävästä valvonnasta käsittelyn aikana. Tämä selittynee sillä, että pääsääntöisesti haastellut nuoret olivat käyneet seuraamusselvityshaastatteluissa ja heidän mahdollinen kannanottonsa oli ollut nähtävillä niissä selvityksissä. Haasteltavista nuorista kuusi oli saanut tietää tuomionsa käsittelyn jälkeen. Nuoret, jotka saivat tietää tuomionsa heti käsittelyn jälkeen, olivat kokeneet ymmärtävänsä suunnilleen saamansa tuomion.

Liisa: ”suurin piirtein...miten nyt ku sielt tulee semmosel virallisel kielel ni, vähä ehkä meni ohi, mut kyl sillei pidemmän päälle sai keskitettyä ja kuulua”.

Ville: ”ne sano sitte vaan siinä lopussa että määrätään siksi ja siksi aikaa valvonta-aikaan ja, koska teko on sellanen ja sellanen ja henkilö on sen ja sen ikäinen tai katsotaan nuoreksi vai mitä se sano..jotenkin tälle se sen sano..ja sitte..jotakin voitte poistua...sitte pyydettiin ne lappuset käteen ..ja lähettiin pois ”.

Antti: ”kyllä...vissiin aika lähelle silloin ymmärsin....kai mie...eihän siinä ollu muuta ku just se koeaika ja sit se ehdollinen ja korvausvaatimukset ni....kyl siin niiku aika selvä oli sillei et”.

Nuorelle, joka ei ollut saapunut itse paikalle, päätös tuomiosta tuli postitse. Samoin kirjallisessa menettelyssä olleen nuoren tuomio saapui hänelle postitse. Haastattelun aikana tuli kuitenkin ilmi, ettei hän ollut täysin ymmärtänyt saamaansa tuomiota, koska hän ei mieltänyt ehdollisen rangaistuksen sisältävän vankeutta. Yksi haasteltava nuori kertoi saaneensa päätöksen tuomiosta kansliapäätöksellä kaksi kuukautta tuomioistuinkäsittelyn jälkeen. Hän otti asianajajaan yhteyttä ymmärtääkseen saamansa tuomion.

Topi: ”no siis....ensin se...niiku ehdollinen...mitä...pitääks lähtee niiku vankilaan...sitte soitin niiku asianajajalle mitä se tarkoittaa...ei tarvi niiku lähtee vankilaan...joo selvä... sitte ne sakot...miten niitä maksellaan”.

6.3 Ehdollisen rangaistuksen valvonta kokemuksena

Haastatteluista nuorista seitsemän suhtautui valvontaansa lähinnä myönteisesti. He kuvailivat valvontatapaamisten olevan asiallisia ja heitä kunnioittavia. Valvonnan loppupuolella nähtiin valvonnasta olleen hyötyä keskustelun ja tuen kautta.

Liisa: "no, täs on se kiva et tota ystävällisiä on ihan ihmiset ...et ei ooo.. sehän minuu pelotti et täs on hirveetä arvostelua ja sellasta tympeetä...niiku entistä rankempaa raahautua tänne mut, ...niiku kivoja ollu ihmiset ja tälleillä.. ja ei oo ollu semmosta syyttelyä mikä just pelotti ja näin".

Jussi: "no....alkuu se oli sillei et...huh taas joutuu lähtä et...tai sillei just mut.... ei se nyt enää sillei olluet ku kerran kuukauteen tääl on joutunu käymään ni....en tiiä...ehkä loppupeleis...sillei...vähän terapeutistakin ollu...tai nii...tai just niiku...ku...saanu puhuu niiku just....niiku....no kaikest....ni nii...sillei...ihan mukavaa on ollu käyä...ja just....sillei hyvä...ihan positiivisena oon kokenu".

Kaksi nuorista koki valvontansa turhaksi ja hyödyttömäksi. He olivat suhtautuneet valvontaan jo seuraamuselvitysvaiheessa kielteisesti. He kuvailivat muiden ehkä hyötyvän enemmän valvonnan kaltaisesta tuesta tai sitten rikoksen vakavuus määrittelee valvonnan tarpeen. Eräs nuori kertoi osallistumisensa haastatteluun olleen halun kertoa oma mielipiteensä valvonnan hyödyttömyydestä omalla kohdallaan, jonka hän monisanaisesti ilmaisikin useasti haastattelun aikana.

Leena: "et en mie koe tätä mitenkään hyödylliseksi ja ehkä joku hyötys täst enemmän ku mie...tai sellai...ku en mie tänne...sellai niiku...miten sen nyt....tai en mie koe ainakaan hyöty....tai sillai...tai saavani täst mitään hyötyä".

Ville: " no siis mä koen itse tai itse henkilökohtaisesti valvontani täysin turhaksi että tää on ihan turhaa resurssien hukkaa niin mulle niin teille niin valtiolle niin kaikille, koska tähän on kyseessä valvonta-aika eli eiks tällä oo periaatteessa tehtävänä ennalta ehkäistä se että se rikos ei uusiutuisi...ni millä tavalla tää auttaa sitä valvomista tai se, että me keskustellaan rikoksesta....mä joudun muistelemaan näitä niinkun myöskin positiiviselta ja myöskin negatiiviselta tavalta niin eikos se sitten niiku vaan...lisää mun halua uusia rikos..nyt tän mun rikoksen kannalta..no totta kai jos on kyseessä joku...lievä pahoinpitely tai joku muu vastaava...mistä joutuu tänne ni, ehkä sillo ei, mut siis niiku...tässä mun kohdalla...että henkilökohtaisesti mä en nää yhtään mitään apua tästä päinvastoin pelkkää haittaa....mulla menee ihan turhaan aikaa..mä voisin nyttekin vaikka...olla tällä hetkellä töissä tai siis...niiku tehdä muuta...esimerkiksi olla kotona tai muuta vastaavaa..ku istua täällä näin ja olla vittu et kiinnostaa- meiningillä ...ettei tässä oo yhtään mitään järkeä ja logiikkaa ...ainakaan mun kohdalla...se, et jos on valvonta-aika eiks se sillei olis helpompaa valvoa ku mennään vaikka kotona käymään poliisivoimin ja tullaan katsomaan onko siellä mitään...koska sehän valvoo paljon paremmin sitä sitten, et mä en tee sitä rikosta ku se et mä tuun tänne näin ja kusetan sua tässä ihan kypillä".

Haastattelujen mukaan kaikkien nuorien kanssa on käyty valvontamääräykset läpi pääsääntöisesti valvonnan alussa. Pari haastatelluista muisti myös, että valvontasuunnitelma on laadittu. Nuoret ymmärsivät mitä valvontamääräykset heitä edellyttävät. Vastaukset poikkesivat kuitenkin siinä, että osa piti päihitteettömyyttä itsestään selvänä asiana ja suurin osa muisti valvontamääräysten sanktioista lähinnä poliisin noudon. Päihtyneenä valvontatapaamiseen ei ollut saapunut kukaan nuorista. Vankilaan joutumista ja ehdollisen rangaistusten muuntamista pidettiin myös valvontamääräysten rikkomisien sanktiona, mutta niiden nuorten käsitystä korjattiin haastattelujen aikana.

Ville: "joo, jotain se selitti...mä olin sillo niin....vittumoisella tuulella....etten kuunnellu yhtään, annoin mennä toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos kai-ken...en mä oikeesti kuunnellu yhtään mitään et mitä se selitti....mut siis, kyl se puhu näit et mitä käy jos mä en käy täällä ja tälle...mut siis...kyl mä tiedän et täällä pitää käydä tai sit tulee jotain sanktioita..se on niiku se...päätieto".

Liisa: "en mie muuta ku sen et poliisit tulee oven taakse ja ...sit vankilaan joutuminen..mut en mie niitä muita".

Haastatellut nuoret olivat noudattaneet valvontamääräyksiä kuitenkin hyvin, vaikka edellisten vastausten perusteella heille olikin osalle valvontamääräykset jääneet osin epäselviksi. Ainoastaan yksi nuori kertoi muutaman valvontatapaamisen jääneen väliin eikä hän ollut ilmoittanut siitä etukäteen valvojalle. Valvoja oli reagoinut rikkomukseen kirjeitse, mutta ei ollut ehtinyt lähettää sitä valvottavalle, kun hän oli itse ehtinyt ottaa yhteyttä. Yhdelle nuorelle oli ilmoitettu kirjeitse poliisin noudosta, jos ei saavu seuraavalle määrätylle valvontatapaamiselle. Muutama nuorista oli ilmoittanut valvojalle ajoissa esteestä saapua ja syyt ovat olleet hyväksyttäviä. Osalla valvottavista valvonta oli vasta alkuvaiheessa, joten sanktioiden käyttämisestä heillä ei ollut kokemusta.

Haastateltavien nuorien kanssa oli käyty rikoskeskusteluja valvonnan aikana. Poikkeuksena ovat valvonnan alkuvaiheessa olevat nuoret. Osa nuorista oli kokenut valvojan vaihtumisen olleen hankala tilanne, koska silloin nuorten mielestä on joutunut aloittamaan uudestaan valvonnan ja he ovat kokeneet sen turhauttavaksi. Yhden haastateltavan nuoren näkökulma rikoskeskusteluihin oli siinä määrin huomion arvoinen, että hän kertoi ahdistuvansa palatessaan aina uudestaan rikoksen tapahtumiin ja koki sen kasvattavan riskiä syyllistyä rikokseen uudestaan.

Liisa: "on..niitä oli siin alku..tai niin..ku miulhan vaihtu toi valvoja tos kesällä ni tota..ni niitten molempien kaa ni sitte pari kertaa käyny läpi...nyt just siinä alkutapaamisilla.. kyl se ehkä on vähä turhauttavaa varsinkin ku just ei haluis muistella ja sit ku et kuitenkaa osaa oikein vastata mitä sun päässä on silloin oikein liikkunu ja miks menny tekemään ja sit ku kysytään sillein ni ...vähän jo turhauttavaa".

Haastateltavat nuoret luonnehtivat valvojan olevan ystävällinen, mukava, asiallinen, pätevä ja kannustava. Muutamilla mielipide oli suhteellisen korrekti kertoessaan, että valvojan kanssa on tultava toimeen, ettei mitään sanktioita tulisi. Heidän mielestään valvojalla ei olisi merkitystä rikoksettomuuteen. Tutkijana olisin odottanut enemmän kokemusta valvontasuhteesta ja vuorovaikutuksesta, mutta kokemuksiin valvontasuhteista olivat vaikuttaneet valvojan vaihdokset ja lyhyt valvonta-ajan kuluminen.

6.4 Valvonta tukena yhteiskuntaan kiinnittymisessä

Haasteltavat nuoret kuvailivat valvonnan olleen monipuolista ja ottaneen huomioon koko elämäntilanteen. Päihteidenkäytöstä ja rikoksiin syylistymisen riskeistä on myös keskusteltu. Haasteltujen nuorten rikoksiin syylistymiseen oli vaikuttanut päihteiden käyttö. Heidän mukaansa rikokset olisivat jääneet tekemättä, jos he olisivat olleet selvin päin. Päihtyneenä riski kokea aggressiivisuutta kasvoi etenkin alkoholinkäytön vaikutuksesta, koska sen koettiin muuttavan luonnetta ja etenkin käyttäytymistä. Nuoret kertoivat ymmärtävänsä valvonnan tuen merkityksen, mutta usea nuori kertoi päätöksen rikoksista luopumiseen olevan oma päätös. Valvonnalla ei koettu olevan merkitystä omaan rikolliseen käyttäytymiseen ja päätöstä rikoksettomuuteen perusteltiin omalla päätöksellä tai halulla olla satuttamatta ja huolestuttamatta lähimpiä ihmisiä. Läheiset ihmiset ja koulussa tai töissä oleminen oli heidän mielestään riittävä tuki rikoksettomuuteen. Valvonnan loppupuolella valvonta koettiin kuitenkin tukena ja keskustelujen valvojan kanssa koettiin tukevan omaa muutosprosessia.

Liisa: ”ymm..no just minkälainen mun elämäntilanne nyt on ja sit just onks tullu muutoksia ja tota ..alkoholinkäyttö on vähän semmonen et..sitä kysytty ja...sit just ihmissuhteista..tollanen yleiskatsaus et mitä ..täl hetkellä elämään...sisältyy”.

Vesa: ”no just ollaan niiku puhuttu mun elämästä...ja sit että....mikä edesauttais sitä etten mä enää tee näit rikoksii uuvestaan....ja niiku näist...mitä mä iteen vapaa-ajalla...just niiku ton tyyllisii....juttuja ollaan puhuttu”.

Nuoret toivat haastatteluissa ilmi, että heidän tapaansa ajatella asioista oli kunnioitettu ja kuunneltu. Valvontatapaamisissa oli käsitelty heidän omia vahvuuksiaan ja voimavarojaan muuttaa omaa elämäntilannettaan. Rikoksien uusintariskiä oli kartoitettu ja motivoitu ajattelemaan asioita eri näkökulmista. Rikoksesta kiinnijääminen, tuomio ja rangaistus itsessään olivat saaneet monen nuoren ajattelemaan omaa käyttäytymistään ja mitä seuraamuksia siitä on koitunut itselle ja lähipiirille. Eräs nuori koki helpottavana ri-

koksen ilmitulon ja kertoi suhteensa lähipiiriin muuttuneen läheisemmäksi ja luottamuksellisemmaksi rangaistuksen kautta ja valvonnan aikana. Toinen nuori oli kokenut rikoksensa ja sen seuraamukset olleen hänelle pysähtymisen paikka ja hänen motiivinaan muutokselle toimii olla hyvänä esimerkkinä nuoremmille sisaruksilleen.

Haastattelujen aikana varsinaista ohjelmatyötä oli vain yhden nuoren kohdalla ja hänellä oli menossa muutoksen ohjaava viisi keskustelua muutoksesta (VKM)- ohjelma. Hän itse toivoi, että ohjelman suorittamisen jälkeen valvontaa esitettäisiin lakkautettavaksi. Kahden haastateltavan kohdalla oli keskusteltu mahdollisuudesta liittää valvonnan tueksi keskustelua suuttumuksen hallinnasta. Niillä nuorilla, joilla valvonta oli vasta alussa tai valvonnan aikana oli tehty tehtäviä, ei ollut mielipidettä ohjelmien merkityksestä valvontatyössä. Osa suhtautui asiaan myönteisesti, osa oli sitä mieltä, ettei se hyödyttäisi tai veisi liikaa aikaa.

Tutkijaa kiinnosti haastateltavien nuorten kehittämisideat ehdollisen vankeuden valvontatyössä. Nuorille kysymys tuntui haastattelun lopuksi olevan vaikea ja vastaukset vaihtelivat. Toisten mielestä valvontatapaamisia on liian paljon, jos tapaamisia on kahden viikon välein. Heidän mielestään siinä ajassa ei ehdi tapahtua mitään muutoksia tai elämäntilanteessa ei tapahdu muutoksia siinä ajassa. Toiset pitivät taas säännöllisiä valvontatapaamisia hyvinä asioina, koska säännöllisyys tukee elämänrytmiä ja valvontatapaamiset ovat osa sitä. He kokivat myös hyötynensä valvontatapaamisista. Toisaalta myös tehtäviä ja toimintaohjelmia pidettiin mielenkiintoisina niiden suunnitelmallisuuden vuoksi. Nuoret pitivät hyvänä ajatusta, että tietää itsekkin mitä seuraavalla valvontatapaamisella käsitellään ja osaa orientoitua siihen etukäteen. Eräs haastateltava nuori toi esille mahdollisuuden kotitarkastuksilla käymiseen ja piti sitä yhtenä konkreettisena keinona ehkäistä uusintarikollisuutta.

Liisa: ”nii-iin, eihän sekään ku se et mul on kerran kuussa..ni eihän se nyt niiku...sillei niiku...niin kauheen tiivistä oo mut ...niiku tota ..mut ku oli alussa se kaks kertaa kuussa ni kyl se tuntu vähä kömpelöltä tulla kahen viikon välein tulla sanomaan samat asiat..ku on sanonu jo... mut jotenkin ku elämä ei kauheesti muutu siin ajassa ni”.

Ville: ”kehittäisin valvontaa...no...tosiaan..kuten ollaan jo mainittu muutamaan kertaan, niin valvonnan tarkoituksena on olla niiku asiakkaan edun mukainen...eikö niin...ja sitten myöskin ennalta ehkäistä sitä rikosta...elikkä siis...valvonta-aikaa voitaisiin vaikka lyhentää tai siis....niin valvonta-aikaa vois periaatteessa lyhentää...tai miksei pitää vaikka samana...mut se ettei tarvis käydä niin usein täällä koska tosiaan...ensinnäkään itse niiku sanoin en näe mitään hyötyä ja silloin se ei ole minun edun mukainen asia..millään tavalla...ja sit se ettette pysty kuitenkaan valvomaan sitä, että uusiutuuko se rikos..siihen niiku...valvomiseen...miten se uusiutuu, siihen vois panostaa justinsa esimerkiksi tekemällä erinäisiä kotietsintöjä...tai muita vastaavia...jos on huumausaineista ni huumausainetestejä...tai tälläsiä ...ettei vaan uusiudu se rikos... ei

mut siis...jos puhutaan niiku rikoksen ennalta ehkäisystä...siis niiku juuri teijän..tän laitoksen tavoitteista...niin silloin pitäis tehdä juuri näin, koska nehän on niitä rikoksen ennalta ehkäisyä, mut tosin se ei aja asiakkaan etua ehkäpä....koska sen kotietsinnän jäljiltä se kämppä ei oo missään siistissä kunnossa...mut siis...niin”.

Ville: ”periaatteessa...niin...jos puhutaan rikoksen ehkäisystä niin kyllä..mut totta kai se vaan vituttas niiku meitä asiakkaita enemmän siis...silloin se olis sitä rikoksen ehkäisyä.... koska eihän se, että rikoksesta puhutaan että...se on tuhmasti tehty...ei semmosta...miksi sinä teit niin ja....milloin teit niin ja....minkälaisessa olotilassa olit...mitä tunsit ennen rikosta ja sen jälkeen...niin en mä näe siinä yhtään mitään sellasta et....en halukkaa kyl tehdä enää tälleen....

mut siis tosiaan....painottakoon sitä et...se on mun mielipide asiasta...mä en ole koko maailma tai...koko suomi...tai koko suomen nuoriso...se on vaan minä”.

7 Johtopäätökset

7.1 Uuden lain merkitykset valvonnassa

Uusi laki ehdollisen rangaistuksen valvonnasta on ollut voimassa nyt toista vuotta. Aiemmin Nuorisorikostyöryhmän mietinnössä (2004:98, 193- 207) suunnitellut toimenpiteet ovat toteutuneet uudessa laissa. Uudet valvontamääräykset ovat tuottaneet valvonnalle uudet jämakämmät kehykset ja antaneet uusia työvälineitä valvontatyöhön. Nuorten oikeuskäsittelyprosessin voidaan katsoa nopeatuneen ja valvontaan tuomittujen nuorten valvonta saadaan aloitetuksi suhteellisen nopeasti rikokseen syyllistymisen jälkeen. Valvontasuunnitelma ja laissa määritellyt valvottavan ja valvojan velvollisuudet antavat nuorta tukevat raamit valvontatyöhön. Valvonnassa on nyt mahdollista käyttää sanktioita valvonnan toteuttamisen ja asianmukaisen rangaistuksen suorittamisen sekä tuen vuoksi. Ehdollisen rangaistuksen valvonnan tarkoituksena on tukea valvottavaa hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi sekä estää häntä tekemästä uusia rikoksia. Tätä tarkoitusta toteutettaessa yhdistetään valvonnassa keskeiset toimet eli valvottavalle annettava tuki ja toisaalta hänen toimintansa kontrolointi. Tutkimustulosten perusteella voidaan tulkit- ta, että rikosprosessiin liittyvät asiat ovat vaikeita ja haastavia tilanteita nuorille. Jou- duttuaan mukaan rikosprosessiin nuori tarvitsee usein tukea ja ohjausta. Pelkästään pro- sessissa käytettävä terminologia on nuorelle vierasta ja nuori ei välttämättä ymmärrä, mitä rikosprosessissa tapahtuu ja mitä ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomitseminen merkitsee.

Esitutkinta ja poliisin kuulustelut koettiin pääasiallisesti asiallisiksi ja nuoret saivat tie- toa asioiden etenemisestä. Tutkimustulosten mukaan nuoren rikosasioiden käsittelyyn esitutkinnasta syyttäjän syyteharkintaan kului aikaa joissakin tapauksissa 8 kuukautta tai pidempi aika. Lain mukainen ilmoitus 14 vuorokauden kuluessa ei toteutunut näissä ta- pauksissa. Asian käsittelyssä saattaa esiintyä viivettä etenkin silloin, jos kuulusteltavia on useita tai asianomistajia ja mahdollisia todistajia on kuultava. Eräillä nuorilla oli koke- musta tutkintavankeudesta tai pidätettynä olemisesta. Heidän kokemuksensa olivat ol- leet ahdistavia ja lisänneet pelkoa vankilaan joutumisen uhkasta. Sovittelusta oli koke- musta kahdella nuorella. Toinen oli pitänyt sovittelua hyvänä ratkaisuna selvittää rikos- taan ja kohdata uhri kasvotusten. Samoin hänen mielestään asia voitiin käsitellä niin, ettei turhaan kaunaan ollut tarvetta kummallakaan osapuolella.

7.2 Seuraamusselvityksen ja tuomioistuimen käsittelyn merkitys

Uusi seuraamusselvitys korvaa nuorista rikoksentekijöistä aiemmin laaditun henkilötutkinnan ja aiemmin suunnitellun sosiaaliselvityksen. Rikosseuraamuslaitos laatii seuraamusselvityksen syyttäjän pyynnöstä ja yhteistyössä sosiaaliviranomaisen kanssa. Lain edellyttämä syyttäjän pyyntö nuoren seuraamusselvitykseen 14 vuorokauden kuluessa toteutui suhteellisen hyvin. Poikkeuksen tekivät muutamat rikostapaukset, joissa aikaa rikoksesta oli kulunut hyvinkin kauan. Seuraamusselvityksen tarkoitus on selvittää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista tilannetta ja rikokseen syyllistymiseen vaikuttaneiden syiden selvittelyä. Tämän lisäksi selvitetään nuoren rikoksettoman elämän tukemisen edellytyksiä ja millä toimenpiteillä ja millä seuraamusmuodolla kyetään vaikuttamaan nuoren rikoksettomaan elämään. Tutkimustuloksista oli nähtävissä, että nuoret olivat käyneet seuraamusselvityshaastattelussa ennen tuomioistuinkäsittelyä. Ainoastaan yksi nuori ei ollut käynyt siinä, mutta hän oli käynyt aiemmin henkilötutkinnassa. Lausunnon nimen muutos seuraamusselvitykseksi on saattanut vaikuttaa siihen, ettei hän ole tiennyt sen tarkoittavan samaa kuin aiemmin henkilötutkinnassa käynti. Nuoret olivat kokeneet seuraamusselvityksen merkityksen eri tavoin. Eräälle nuorelle oli jäänyt epäselväksi lausunnon laatimisen merkitys ja hän ei siksi osannut ottaa kantaa seuraamukseen eikä valvontaan. Monia nuoria kutsu seuraamusselvityshaastatteluun oli jännittänyt, koska he eivät olleet tienneet mitä asioita siinä käsitellään eikä heillä ollut aiempaa kokemusta muualta kuin esitutkinnan kuulusteluista. Nuoret kuvailivat kuitenkin seuraamusselvityshaastattelun olleen vuorovaikutuksellinen ja myönteinen kokemus.

Seuraamusselvityshaastatteluissa oli käsitelty rikosta ja sen seuraamuksia. Useampi nuori katui jälkikäteen rikoksiaan ja rikoksiin syyllistyminen koettiin vakavana asiana. Valvonnan tarpeellisuudesta oli monen kohdalla keskusteltu ja nuoret olivat saaneet itse ottaa kantaa siihen. Huomion arvoista oli se, etteivät nuoret yhtä lukuun ottamatta tienneet rikosseuraamuslaitoksen seuraamusselvityksen laatijan kannanottoa valvonnan tarpeellisuudesta. He olivat kuulleet valvonnan olevan osana tuomiota vasta tuomioistuinkäsittelyssä. Mielestäni nuoren valvontaan sitouttaminen alkaa jo seuraamusselvitysvaiheesta ja jos on perusteltua liittää valvonta tueksi ehdolliseen rangaistukseen, niin tuleva valvottava voi itsekkin asennoitua valvontaan ennakolta. Haastattelussa tuli ilmi, että ne nuoret, jotka olivat katsoneet valvonnan tarpeettomaksi kohdallaan seuraamusselvitysvaiheessa, olivat vähemmän motivoituneita sitoutumaan valvontaan ja kokivat sen kohdallaan hyödyttömäksi. Itse olen pitänyt käytäntönä kertoa kannanottoni seuraamusselvitysvaiheessa tai myöhemmällä yhteydenotolla nuoreen. Työskentelen yhdyskuntaseuraamus-toimistossa, jossa laaditaan myös nuoren seuraamusselvitykset. Se mahdollistaa prosessin aloituksen, joka jatkuu mahdollisen valvonnan toimeenpanon alkaessa. Parhaimmillaan

prosessi jatkuu tulevan valvojan läsnäoloon tuomioistuinkäsittelyssä ja siten välittömästi valvonnan aloittamiseen.

Nuoret olivat kokeneet tuomioistuinkäsittelyn olleen ennakkokäsityksiä myönteisempi kokemus. Usein oikeuslaitoksen käyttämä terminologia on vierasta nuorelle ja siksi halusivat tietää, ymmärtävätkö nuoret saamansa tuomion seuraamukset ja onko käsittely heidän mielestään nykyisin keskustelelevampaa. Ajatus seuraamuksen ymmärtämisestä on lähtenyt siitä, että nuoret käyttävät usein termejä väärin. Esimerkiksi puhuessaan ehdollisesta rangaistuksesta he käyttävät usein termiä ehdonalainen. Lisäksi tutkijana kiinnosti tietää, miten ehdollisen vankeuden merkitys ymmärretään ja muistetaanko sen jo sisältävän vankeutta varoituksen muodossa. Nuorten yleisen mielipiteen mukaan tuomioistuinkäsittely oli ollut luonteeltaan keskusteleva ja nuorilta itseltään oli kyselty asioita. Johtopäätöksenä voidaan ajatella tuomioistuinkäsittelyn olevan tärkeä tekijä rikosprosessissa sekä nuoren oikeusturvaa arvostava ja osallistava kokemuksellinen tapahtuma.

7.3 Ehdollisen rangaistuksen valvonnan merkitys

Tutkimusaineiston perusteella valvontaa ei voi erottaa muusta nuoren elämäntilanteesta, vaan valvonta kokemuksena liittyy nuoren koko elämäntilanteeseen. Holistisessa ihmiskäsityksessä ihminen ymmärretään kolmijakoisena eli tajunnallisena, kehollisena ja situationaalisena. Situaatio eli elämäntilanne on jokaisella ihmisellä aina ainutlaatuinen. Situationaalisuudella tarkoitetaan ihmisen kietoutuneisuutta todellisuuteen oman elämäntilanteensa kautta ja sen mukaisesti. Situationaalisuus on käsitettävä siten, että ihminen kietoutuessaan situationsa rakennetekijöihin eli komponentteihin, niin hän muovautuu sen mukaiseksi kuin hänen oma elämäntilanteensa vaatii. Osa ihmisen komponenteista on sellaisia, joihin hän ei voi vaikuttaa. Monia komponentteja ihminen voi valita ja siten muokata omaa situationaalisuttaan. (Rauhala 2005:33, 41-42.) Ehdollisesti rangaistun nuoren elämäntilanne koostuu erilaisista komponenteista, joista yksi on valvonta. Valvonta vaikuttaa siis nuoren koko elämäntilanteeseen ja sen osa-alueisiin. Haastatellut nuoret olivat suhteelliseen hyvin kiinnittyneet yhteiskuntaan opiskelun, ansiotyön tai työllistämistoimien kautta. Tutkimustulosten perusteella valvonnan lähestyessä loppuaan, valvonnan merkitys saattaa muuttua toiseksi kuin se oli alussa. Valvonnasta nähtäisiinkin olevan hyötyä ja tukea omaan elämäntilanteeseen.

Valvonnan täytäntöönpanotoimet olivat tutkimustulosten mukaan alkaneet keskimäärin kuukauden kuluttua tuomiopäivästä eli tuomion saatua lainvoimaisuuden. Valvonta-aika oli kaikilla 1 vuosi ja 3 kuukautta. Nuoret valvottavat oli kutsuttu / määrätty ensimmäiselle valvontatapaamiselle kirjeitse tai soittamalla. Laissa määritellyt tavoitteet valvon-

nan aloittamiseksi viivytyksettä toteutuivat hyvin ja valvonta saatiin alkamaan suhteellisen nopeasti.

Ensimmäisillä valvontatapaamisilla oli laadittu valvontasuunnitelma. Valvontasuunnitelmassa valvonnan sisältö määritellään tarkemmin ja suunnitelman tekemisellä edistetään yhdenmukaisuuden tavoitetta valvontakäytännöistä. Valvontasuunnitelmassa valvottavan tarpeiden mukainen sisältö määritellään yhteistyössä valvottavan kanssa. Valvontasuunnitelma laaditaan kirjallisena ja annetaan valvottavalle tiedoksi ja allekirjoitettavaksi, joka sitouttaa valvottavaa valvontaan. Valvontasuunnitelman merkitystä oli korostettu Nuorisorikostyöryhmän mietinnössä (2004 :197) ja kantaa asiaan oli otettu myös Väkiparran ja Marttusen raportissa Valvonta nuorten rangaistuksena (2009: 90-91). Tutkimustulosten mukaan haastellut nuoret ovat saaneet valvontasuunnitelman ja valvontamääräykset tiedoksi.

Lain mukaan valvonta sisältää valvojan ja valvottavan säännöllisiä tapaamisia, joiden avulla seurataan valvottavan olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia. Tapaamisten tarkoituksena on parantaa valvottavan kykyä elää rikoksetonta elämää. Valvontatapaamisten tiheys määritellään valvottavan tarpeiden mukaisesti ja vähimmäismääränä voidaan pitää kahta tapaamista kuukaudessa. Valvontatapaamisten tarkoituksena on parantaa valvottavan kykyä kantaa vastuuta ja toimia yhteiskunnassa hyväksytyllä tavalla. Tulosten mukaan haastellut nuoret olivat noudattaneet valvojan määräämiä valvontatapaamisia suhteellisen hyvin. Valvonnan toteuttamiseksi määriteltäviä sanktioita ei ollut käytetty, ainoastaan yhdelle valvottavalle oli kirjeessä maininta noudon mahdollisuudesta.

Valvontatapaamisten sisällön luonnetta nuoret luonnehtivat rupattelusta terapeuttiseen keskusteluun. Valvonnassa voidaan hyödyntää toimintaohjelmia valvottavan tarpeiden ja motivaation mukaisesti. Valvojan vaihtuvuus vaikeuttaa toimivaa valvontatyöskentelyä ja nostaa valvottavien turhautumista siitä, että samat asiat täytyy selittää uudelle valvojalle tai hänen sijaiselleen. Valvojan vaihtuminen vaikuttaa myös luottamuksen syntymiseen. Valvojien vaihtumisien vuoksi nuoret olivat kokeneet hankalaksi aloittaa valvonnan aina alusta uuden valvojan kanssa ja valvontatapaamisiin oli siksi liittynyt hajanaisuutta. Valvojien vaihtuvuus tai vasta alkanut valvonta vaikuttivat nuorten mielipiteisiin valvojasta ja vuorovaikutuksesta valvontatapaamisissa. Toimivan ja luottamuksellisen valvontasuhteen luomiseen nuoret tarvitsevat pysyvyyttä ja aitoa kiinnostusta nuoren tilanteeseen (Väkiparta, Marttunen 2009:88-89). Valvonta tulisi kokea tukena eikä lisäsanktiona ehdollisen vankeuden ohella. Valvonnan tavoitteena on etsiä yhdessä keinoja löytää ratkaisuja valintoihin ja rikollisuutta ylläpitävien käyttämissmallien muutokselle. Valvonnan

kautta palveluohjauksellinen tuki auttaa nuorta muiden sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palvelujen piiriin.

Valvontatapaamisissa käsitellään erityisesti valvottavan rikosta ja rikoksen seurauksia. Rikoskeskusteluissa pyritään löytämään uusia toimintamalleja ja käyttäytymistapoja rikoksettomuuden ja muutosmotivaation herättämiseksi. Samoin jos rikoksiin on liittynyt päihkeitä, sen käyttöä tai rikokset ovat tapahtuneet sen hankkimiseksi, käydään päihdekeskusteluja. Keskustelut ovat yleisluonteisia ja tarvittaessa valvottava ohjataan päihdepalvelujen piiriin. Valvottavan tarpeiden mukaisesti valvojan on ohjattava ja tuettava nuorta työhön, asumiseen, koulutukseen, opiskeluun, talouden asioihin ja harrastusten tukemiseen, joilla voi olla merkitystä nuoren sosiaalisen selviytymisen ja rikoksettomaan elämään pyrkimysten kautta. Nuoret kertoivat ymmärtävänsä valvonnan tuen merkityksen, mutta usea nuori kertoi oman rikoksettomuuden olevan oma päätös. Valvonnalla ja valvojalla ei koettu olevan merkitystä omaan rikolliseen käyttäytymiseen ja päätöstä rikoksettomuuteen perusteltiin omalla päätöksellä tai halulla olla satuttamatta ja huolestuttamatta lähimpiä ihmisiä. Valvonnan loppupuolella valvonta koettiin tukena ja keskustelut valvojan kanssa koettiin omaa muutosprosessia tukevin. Haastattelussa eräs nuori avasi mielestään mielenkiintoisen näkökulman rikoskeskusteluihin. Hänen mielestään rikoskeskustelut ahdistavat häntä kokemansa trauman vuoksi ja rikoskeskustelut pahentavat hänen psyykkistä tilaansa. Hänen näkökulmansa rikoskeskusteluihin oli, että ne saattavat jopa kasvattaa rikoksen uusimisriskiä. Toisaalta ristiriidan herättäminen on osa muutosprosessia, mutta nuori koki tehneensä asiassa jo oman päätöksen olla käyttämättä päihkeitä, koska ei halua vankilaan. Yhdyskuntaseuraamustyössä ja etenkin valvonnassa valvontasuhteen luominen on ensiarvoisen tärkeää. Valvojan asiantuntijuus, vuorovaikutukselliset taidot ja sensitiivisyys korostuvat nuorten valvonnassa. Nuori ei välttämättä luota varauksetta valvojaan ja hänen on ehkä vaikea puhua asioistaan tai hän ei ole tottunut keskustelemaan asioistaan aikuisen kanssa.

Yhdyskuntaseuraamuksen kehittämisen linjaukset käsikirja (2006) kuvaa rangaistuksen oikeellisuuden, täytäntöönpanon ja yksilöllisen asiakastyön sekä vuorovaikutuksen tärkeyttä. Menetelmäosaamisen kautta motivoivan haastattelun koulutuksen käyneet tiedostavat kuuntelemisen ja kunnioittavan lähtymistavan asiakastyössä ja pystyvät olemaan herkkänä asiakkaan muutoshalukkuudelle. Elämäntapojen muutos on vaikea ja pitkäkin prosessi. Keskeisenä asiakastyön elementtinä nähdään asiakkaan motivointi ja tukeminen muutokseen mahdollistavien asiakkaan omien voimavarojen löytymiseen. (Käsikirja 1/2006: 45,22.)

Valvottavan sitoutuminen valvontaan on sen onnistumisen kannalta hyvin tärkeää. Sitouttamisen eräänä keinona on valvonnan laiminlyönnistä aiheutuvat sanktiot. Sanktioista

noudolla nähtäisiin olevan enemmän merkitystä kuin muilla ja sen uhka toimii jo pelokkeena. Vaikea tuen ja kontrollin yhdistäminen on sosiaalisen työn osuuden yhteensovittamista rikosoikeudellisen seuraamuksen osana. Tutkimustulosten pohjalta pohdin tätä vaikeaa dilemmaa tuen ja kontrollin yhdistämisestä. Tämä on myös sosiaalityön perusrasitusta. Toisaalta rinnalla kulkeminen ja tukeminen sekä asiakkaan omien voimavarojen vahvistaminen ja toisaalta hänen kontrolloiminen etenkin silloin, kun hän on käyttäytynyt määräysten ja lakien vastaisesti (Juhila 2006: 216). Ehdollisen vankeuden valvojat ovat ammattitaitoisia ja menetelmäosaajia, mutta millaisiin keinoihin saadaan vastentahtoinen nuori sitoutumaan valvontaan ja motivoitua muutosajatteluun, kun valvonta-aika on lyhentynyt 1 vuoteen ja 3 kuukauteen? Lain mukaan nopea puuttuminen nuoren tilanteeseen on tärkeää ja tämä on varmasti myös valvojien tavoite. Ensisijaisen tärkeää olisi saada valvonta käyntiin nopeasti ja työskentelyn nuoren kanssa voisi aloittaa aikaa hukkaamatta. Aina tämä tavoite ei onnistu, nuori ei tule valvontatapaamiselle ja noudon mahdollisuuden käyttö ei saisi olla kuitenkaan ensisijainen vaihtoehto nuoren tavoittamiseksi. Laissa on määritelty valvojan velvollisuudet luottamukselliseen ja vuorovaikutukselliseen valvontasuhteen luomiseen sekä samalla on huolehdittava valvontamääräysten toteutumisesta, mutta valvontaa on valvojan huono hoitaa yksin.

Tutkimus ei tuottanut tuloksia viranomaisyhteistyöstä ja sen merkityksestä valvontatyöhön. Yhteistyössä on kehittämisen varaa ja asioiminen yhdessä asiakkaan kanssa eri viranomaisten luona on eräs tärkeä yhteistyön muoto, jota niukkenevissä resursseissa ei saisi unohtaa.

8 Pohdinta

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut ehdollisesti rangaistujen nuorten kokemuksia rikosprosessista ja valvonnasta. Tavoitteenani oli saada nuorilta itseltään kokemuksellista tietoa valvonnasta ja millaisen merkityksen nuoret antavat valvonnalle. Rikosprosessiin joutuminen oli nuorille hämmentävä ja osin ahdistavakin kokemus. Valvonnan tai valvojan merkityksestä rikoksista pidättäytymiseen ei tuntunut olevan suurta merkitystä. Läheisten tuki korostui valvojaa suuremmaksi, mikä on mielestäni hieno asia. Kuitenkin joku seikka oli saanut heidät muuttamaan käyttäytymistään. Toisilla nuorilla muutokseen johtunut asia oli ollut rangaistus, joka oli saanut heidät ajattelemaan asioista eri näkökulmista. Tutkimus sijoittui tutkimustulosten mukaan hankalaan aikaan, mikä johtui osaksi yhdyskuntaseuraamustoimiston valvojien vaihtuvuudesta sekä toisaalta lyhyehkön valvonta-ajan kulumisesta. Näin jälkikäteen tarkasteltuna tutkimusalue saattoi olla liiankin laaja ja vaikka pääpaino oli valvonnan kokemuksessa, se saattoi jäädä ohueksi vaikuttavuudeltaan. Sosiaalisen työn osuus jäi vähäiseksi ennako- odotuksistani huolimatta. Tavoitteellisen sosiaalisen työn tarkasteluun olisin toivonut saavani enemmän nuorten kokemuksista tietoa, mutta sen tiedon osuus jäi hajanaiseksi. Kuitenkaan en tosin kyseenalaista valvojien tekemään työtä nuorten valvonnassa ja olen varma, että he ovat tehneet parhaansa niissä vaikeissa valvojan vaihtotehtävissä. Haastatellut nuoret olivat avoimia ja rehellisiä kertoessaan kokemuksistaan minulle. Sain heiltä paljon arvokasta tietoa sekä inhimillistä kokemusta. Olen kiitollinen siitä, että sain jakaa kokemuksen heidän kanssaan. Laadullisen tutkimuksen tekeminen osoittautui haasteelliseksi ja työläemmäksi tehtäväksi kuin olin etukäteen arvioinut. Laitimani haastattelujen aikataulu uhkasi venyä liiaksikin ja haastatteluun ei tuntunut löytyvän halukkaita tai tutkimuskriteerit täyttäviä nuoria. Oman valvontatyön organisointi ja haastattelujen yhdistäminen toiseen kaupunkiin ei ollut myöskään ongelmatonta.

Uudet lait seuraamusselvityksestä ja ehdollisen rangaistuksen valvonnasta ovat osoittautuneet tarpeellisiksi. Seuraamusselvitys vaiheeseen ovat tulleet mukaan alaikäiset nuoret sekä heidän huoltajansa. Yhteistyö sosiaaliviranomaisten on tiivistynyt ja toimintamalleja yhteistyöstä on laadittu alueilla. Niissä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa, joissa laaditaan muun työn ohella nuorten seuraamusselvitykset, työntekijät ovat pitäneet hyvänä asiana asiakkaan jatkumoiden säilyttämisen. Onnistuneessa jatkumossa työntekijä tapaa selvitysvaiheessa mahdollisen tulevan valvottavansa ja hänen huoltajansa. Asia etenee oikeuskäsittelyyn ja siellä tuleva valvoja on paikalla. Parhaimmillaan valvontatyö saadaan alkamaan heti oikeuskäsittelyn jälkeen ja jo tutun työntekijän kanssa. Valvontaan sitouttaminen on alkanut jo selvitysvaiheessa ja jatkuu joustavasti valvontatyöhön. Käytännössä tämä ei kuitenkaan toimi, koska yhdyskuntaseuraamustoimistoissakin lausunnon

voi laatia eri henkilö ja oikeuskäsittelyyn paikalle meneminen on resursseista ja muista töistä riippuvainen. Arviointikeskuksissa seuraamusselvitykset on koettu hankaliksi resurssivajeen vuoksi ja vankiarviointityön viivästymisenä. Tyyne-asiakastietojärjestelmän työskentelyä ei ehditä täyttää, mikä vaikeuttaa valvojan toimeenpanotyötä. Asiakas voi kokea aloittavansa alusta työskentelyn, koska työntekijä on vaihtunut. Lausuntouudistuksen keskeisenä haittatekijänä voidaan nähdä huoli jatkumoiden katkeamisesta.

Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontaa on tutkittu suhteellisen vähän. Aiempia tutkimuksia on ainakin Hanna Väkiparran ja Matti Marttusen tutkimus 2009: *Valvonta nuoren rangaistuksena* sekä Timo Harrikarin 2010: *Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta*, joissa on otettu kantaa uuden lain voimaantulosta. Lakimuutosta oli suunniteltu *Nuorisoriikostyöryhmän mietinnössä* 2004 ja siinä mainitut asiat ovat toteutuneet pääosin uudessa laissa. Uusi laki on tuonut kaivattua jämäkkyyttä valvontatyöhön määräysten ja päihteiden käytön valvonnan suhteen. Pääasiallisesti valvottavat ovat hoitaneet velvollisuuksiaan ja noudattaneet valvontamääräyksiä. Kuten haastatellut nuoret olivat muistaneet ehdolliseen valvontaan liittyvistä sanktioista noudon parhaiten, ovat muutkin valvonnassa olevat mieltäneet sen todellisenä toimenpiteenä valvontamääräysten rikkomisesta. Noutouhka toimii siis hyvin jo pelokkeena nuorille valvottaville. Eniten valvontatyössäni ovat huolestuttaneet ne nuoret, jotka eniten tarvitsisivat valvonnan kaltaista tukea elämäntilanteeseensa ja päihteiden käyttönsä kierteen katkaisemiseen. Nämä nuoret ovat yleensä valvonnan tarpeellisuudesta kohdallaan eri mieltä valvojan kanssa ja haasteelliseksi muodostuu luottamuksellisen ja hyvän vuorovaikutuksen luominen valvontasuhteessa. Valvonta-aika on nyt rajattu lain mukaan 1 vuoteen ja kolmeen kuukauteen entisestä huomattavammankin valvonta-ajan pituudesta. Tämä tosin juuri jämäköittää valvontaa, mutta kuluuko aika hukkaan vastentahtoisen nuoren kohdalla? Näin oli ennenkin eli ne nuoret, jotka eniten saattaisivat hyötyä valvonnan kaltaisesta tuesta, ovat edelleen vaikeimmin saavutettavia nuoria. Seuraamusselvitysvaiheessa tätä valvonnan tarpeellisuutta on jo arvioitu ja todettu hänen olevan valvonnan tarpeessa.

Yhdyskuntaseuraamustyöltä ja valvontatyöltä vaaditaan vakuuttuvuutta ja vaikuttavuutta. Valvontatyössä vakuuttavuus edellyttää seuraamuksen täytäntöönpanon yhdenmukaisuutta ja tehokkuutta sekä uskottavuutta. Vaikuttavuuden kannalta on tärkeää suunnitella valvontatyön sisältö yksilöllisesti sekä valvottavan tarpeet että hänen omat voimavarojaan huomioon. Valvontatyön keskeisenä ajatuksena voidaan nähdä valvottavan muutosprosessin tukeminen rikoksettomaan elämäntapaan. Valvontatyössä sosiaalityölle tyypillinen orientaatio ja menetelmät ovat edelleen tarpeellisia. Siinä käytetään sosiaalityön menetelmiä paneuduttaessa asiakkaan elämäntilanteeseen ja silloin, kun häntä yri-

tetään motivoida ja rohkaista löytämään omat voimavaransa muutoksen perustaksi. Sosiaalityön menetelmiä käytetään valvottavan elämäntilanteen arvioimisessa jo seuraamus selvitysvaiheessa ja suunnitelmallisen työskentelyn toteuttamisessa valvonnassa. Keskeisenä osa-alueena nähdään valvontatyössä yksilöllinen asiakastyö ja siinä tapahtuva vuorovaikutus.

Tärkeänä viitekehyksenä valvontatyössä on sosiaalityölle ominainen työote ja kyky arvioida nuoria heidän elämäntilanteissaan sekä suunnitella yhdessä realistisia tavoitteita valvonta-ajalle, joista he saisivat tukea elämäänsä. Tuen ja kontrollin yhdistäminen valvontatyössä ovat reunaehtoja, joita valvoja käyttää luodakseen valvottavaan luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen valvontatyössä. Tavoitteellista sosiaalityötä toteutetaan valvontasuunnitelmassa sekä yhdessä laadittujen tavoitteiden asettamisessa. Erilaisten menetelmien ja toimintaohjelmien käyttö on lisännyt valvojan suunnitelmallista työskentelyä myös valvontatyössä. Ohjelmien käytön tarpeellisuus tulisi kuitenkin määritellä valvottavan tarpeista eikä määrällisistä tavoitteista lähteväksi. Valvoja on asiantuntija valvottavansa kohdalla määrittelemään myös ohjelmien oikea-aikaisuutta. Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksissä (2011) Lavikkalan artikkelin mukaisesti Suomessa ollaan siirtymässä entisestä kuntouttavasta ajattelusta ”mikä vaikuttaa” kysymyksiin ”miten ja miksi vaikuttaa”. Tämä näkökulma avaa uusia ajatuksia yhdyskuntaseuraamustyöhön sekä valvontatyöhön pohtimalla miten työntekijät toimivat ja miten parhaalla mahdollisilla taidoilla voidaan tukea valvottavan muutosmotivaatiota ja sitä kautta rikollisesta toiminnasta irtaantumista.

Nuorten kehittämisideat ja palaute toteutuneista valvontatapaamisista oli tutkijana mielenkiintoista kuultavaa. Etenkin valvontatapaamisten säännöllisyys toi nuorten mielestä rytmiä ja toisaalta myös ryhtiä. Nämä nuoret kokivat hyötynensä eniten valvontatapaamisista. Ohjelmat ja tehtävät koettiin pääosin mielenkiintoisina ja toimivina ”tylsien” valvontatapaamisten sijaan. Nuoret pitivät suunnitelmallisuudesta ja sitä kauttahan me valvojat saamme vaikuttavuutta ja vakuuttavuutta valvontatapaamisiin. Erään nuoren kommentti jäi erityisesti mieleen. Hän otti esille konkreettisen toimen ja määritteli sen olevan kotitarkastus, joka muistuttaa poliisin tekemää kotietsintää. Rikosseuraamuslaitoksella ja yhdyskuntaseuraamustoimistoilla ei taida olla kuitenkaan tähän resursseja kuten ennen tehdyillä kotikäynneillä. Toisaalta nuori oli siinä oikeassa, emme voi tietää mitä nuori tekee valvonnan ulkopuolella. Meillä valvojilla on ollut sisäänrakennettu luottamus siihen totuuteen mitä valvottava puhuu valvontatapaamisessa.

Tavoitteellisesta ja vaikuttavasta valvontatyöstä on puhuttu paljon vuosien varrella. Toivon, että uuden lain puitteissa ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontatyöstä saadaan myös vakuuttavaa tutkimustietoa lähitulevaisuudessa. Tutkimuksesta nousi esille tutkimuskohde, jota olisi mielenkiintoista jatkossa tutkia. Tämä voisi olla nuorten naisten osuus rikosprosessissa ja ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnoissa, koska he ovat suhteessa nuoriin miehiin erillinen valikoitunut ryhmä valvontatyössä. Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontatyö on joka tapauksessa haasteellista ja ainutlaatuista työtä.

Lähteet

- Aalberg, V., Siimes, M.A. 2007. Lapsesta aikuiseksi, nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Kustannusosakeyhtiö NEMO, Jyväskylä : Gummerus Kirjapaino Oy.
- Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R., Vilen, M. 1999. Nuoren aika. Porvoo: WSOY
- Colby, A., Moraali- ja kansalaiskehityksen ulottuvuudet. Teoksessa Pirttilä-Backman, A-M., Ahokas, M., Myyry, L., Lähteenoja, S. 2005. Arvot, moraali ja yhteiskunta, sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Helsinki : Gaudeamus.
- Dunderfelt, T. 1998. Elämänkaaripsykologia. Porvoo: WSOY.
- Eskola, J., Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino Tampere. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Harrikari, T. 2010. Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta, toimijat, prosessit ja sisällöt. Rikosseuraamusalan julkaisu 2/2010. Vammalan kirjapaino Oy.
- Hirsijärvi, S., Hurme H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki : Yliopistopaino.
- Hirsijärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2001. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.
- Juhila K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Järvinen, M-K. 2007. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityönlaitos. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkimus. Marginalisaatiokysymysten sosialisatio- erikoisala. Rikosseuraamusviraston julkaisu 1 / 2007.
- Kananoja, A., Lähteinen M., Marjamäki P. 2010. Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Helsinki. Tallinna 2010.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka, aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino Tampere. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laki (634/2010) ehdollisen vankeuden valvonnasta
- Lastensuojelulaki 13.4.2007 / 417
- Lappi- Seppälä, T. 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Yliopistopaino . Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu.
- Lindeborg, H. 2011: Yhdyskuntaseuraamukset historiallisesti kehittyvänä rangaistusstrategiana. Teoksessa Lavikkala, R., Lindeborg, H. 2011: Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 2/ 2011. Tampere: Yliopistopaino.
- Lavikkala, R. 2011: Vaikuttavan rikosseuraamustyön kysymyksiä. Teoksessa Lavikkala, R., Lindeborg, H. 2011: Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 2/2011. Tampere: Yliopistopaino.
- Miller, W., Rollnick, S. 2002. Motivational Interviewing. Preparing People Change. New York: Guilford Press
- Nuorisorikostyöryhmän mietintö 2004:12. Oikeusministeriö : Edita Prima Oy.

Nuorten rikoslaki 262/1940

Rauhala, L. 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki : Yliopistopaino.

Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Hakapaino.

Rikoslaki 2 b luku (520/2001) 6 luku (515/2003)

Rostila, Ilmari. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö: voimavarakeskeisen ongelmaratkaisun perusteet. Jyväskylä : SoPhi.

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Uusitalo, H. 1991. Tiede, tutkimus ja tutkielma. 1.-4. painos. Juva 1997: WSOY.

What Works- Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1 /2003. Dark Oy Vantaa.

Julkaisemattomat lähteet

Blomster, P., Linderborg, H., Muiluvuori, M-L., Salo, I., Tyni, S. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2010.

Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta, Itä- Pohjois - Suomen aluehallintokeskuksen apulaisjohtajien työryhmän laatima prosessikuvaus luonnos 2012.

Ehdollisen vankeuden valvonnan käsikirja 2011: ehdollisen vankeuden valvonnasta annettu laki (634/2010 ja valtioneuvoston asetus (5/2011).

Kivivuori, J. 2009 (toim.). Nuorten syrjäytyminen ja rikollisuus: Suomessa tehdyn tutkimuksen ja sen katvealueiden kartoitusta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 94. Helsinki.

Marttunen, M. 2008. Nuorisorikosoikeus, alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittäminen, ohje 7.1.2011 (2/004/2011). Seuraamusselvityskäsikirja: nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain (633/2010) pykälät ja niiden perustelut siten kuin ne ovat ohjeessa 2/004/2011.

Oikeusministeriö 2012. Yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus. Mietintöjä ja lausuntoja 12/2012.

Ohjelmatyö rikosseuraamusalalla 2010. Knuuti, U., Vogt- Airaksinen, T. Rikosseuraamuslaitos, Keskushallintoyksikkö.

Rikosseuraamuslaitoksen sisäinen kuukausiseuranta raportti 1.4.2012.

Saarijärvi, A. 2005. Sosiaalityön mahdollisuudet yhdyskuntapalvelussa. Tampereen yliopisto. Ammatillinen lisensiaatin tutkielma marginalisaatiokysymysten erikoisalalta.

Väkiparta, H., Marttunen, M. 2009. Valvonta nuorten rangaistuksena. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 95. Helsinki.

Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2006.

Sähköiset lähteet

www.oikeus.fi

Oikeuslaitos, 2009, rikosasioiden sovittelu. www.oikeus.fi. 23.2.2012

www.rikosseuraamus.fi

Rikosseuraamuslaitos 2011. [http://www.rikosseuraamus.fi/ tulostus/49172.htm](http://www.rikosseuraamus.fi/tulostus/49172.htm). 1.6.2011.

Päätös

24.8.2011

37/332/2011

Merja Järvinen
Rikosseuraamuslaitos
Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimisto
Lappeenrannan toimipaikka
Kaivokatu 7 C
53100 Lappeenranta

Hakemuksenne 20.6.2011

Tutkimuslupahakemus

Olet hakenut Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea-ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii yliopettaja Teemu Rantanen.

Tutkimuksen aihe ja tarkoitus

Opinnäytteen aiheena on ehdollisesti rangaistujen nuorten vuoden 2011 alussa voimaan tulleen lain mukaisesti tuomitut nuoret ja heidän kokemuksensa valvonnasta.

Tutkimuksen kohderyhmä

Noin kymmenen ehdollisesti rangaistua nuorta Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaista.

Tutkimuksen toteutus

Kvalitatiiviset teemahaastattelut.

Tyyne-asiakastietojärjestelmästä käytetään Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston Ern-valvonnassa olevien valvottavien tietoja, jotta tutkija voi kysyä kirjallisesti heidän suostumustaan haastatteluun

Lupahakemus

Haette tutkimuslupaa Tyyne-tietojen käyttöön.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti.

Asiakkaiden osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity suostumus. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa yhdyskuntaseuraamustoimiston muulle toiminnalle.

Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuo-

Käyntiosoite
Albertinkatu 25
00180 HELSINKI

Postiosoite
PL 319
00181 HELSINKI

Puhelin
010 36 88500

Telekopio
010 36 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

listen käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Hankkeesta tulee myös lähettää tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista tiivistelmän internet-sivuillaan.

Kirsti Kuivajärvi
kehitysjohtaja

Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi

Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja Mika Antikainen
Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja Mika Junninen
Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kirjastonhoitaja Silja Rekomaa

Hei !

Olen kiinnostunut kuulemaan, miten olet kokenut rangaistukseesi liittyneet

- esitutkinnan
- mahdollisen seuraamuselvityshaastattelun
- tuomioistuinkäsittelyn
- ehdolliseen rangaistukseesi liittyvän valvonnan

Opiskelen Laurea- ammattikorkeakoulussa sosiaali- ja rikosseuraamusalan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Haluan selvittää, millaisia kokemuksia asiakkailla on rikosprosessista ja valvonnasta. **Sinun on mahdollista vaikuttaa osallistumalla tutkimukseen. Näitä arvokkaita tietoja sekä ajatuksia voidaan käyttää Rikosseuraamuslaitoksen nuorten kanssa tehtävän työn kehittämiseen. Sinun kokemuksesi on tärkeä.**

Tutkimus toteutetaan haastatteluna, joka nauhoitetaan. Osallistumisesi on vapaaehtoista ja annat suostumuksesi haastatteluun ja sen nauhoittamiseen. Tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimusjoukko koostuu Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimiston ehdollisesti rangaistujen valvonnassa olevien nuorten asiakkaiden kokemuksista. Tutkimusaineistossa ei käytetä henkilötietoja, eikä tietoja ole lupa antaa ulkopuolisille. Haastateltavia ei voida tunnistaa valmiista työstä ja haastattelussa saadut tiedot ovat luottamuksellisia ja tulevat sellaisinaan vain minun tietooni.

Haastatteluun osallistuminen on hyväksytty valvontatapaaminen. Sinulla on mahdollisuus lukea valmis tutkimus oman valvojasi luona.

Jos olet kiinnostunut, niin kerro asiasta valvojallesi. Hänen välityksellään voimme järjestää haastattelutapaamisen yhdyskuntaseuraamustoimistossa.

Terveisin

Merja Järvinen

Kouvolan yhdyskuntaseuraamustoimisto

Lappeenrannan toimipaikka

Suostumus

Haluan osallistua haastattelututkimukseen ja suostun, että haastatteluni nauhoitetaan.

Olen tietoinen, että lopullisessa tutkimuksessa eivät henkilötietoni ja taustani ole tunnistettavissa.

Minulla on oikeus tutustua valmiiseen tutkimukseen yhdyskuntaseuraamustoitossa.

_____/_____
Paikka Aika

Allekirjoitus

Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

- Ikä
- Sukupuoli
- Milloin valvonta on alkanut
- Valvonnan päärikos
- Millainen on nykyinen elämäntilanteesi (työ / opiskelu, toimeentulo, perhe / sosiaaliset suhteet, asuminen, päihteiden käyttö)?

Esitutkinta

- Piirretään lyhyesti rikosjana, aikaisemmat rikokset ja niihin liittyen haastateltavan ikä tekohetkellä
- Miten jäi kiinni rikoksesta / rikoksista?
- Miten koki poliisin kuulustelut?
- Saiko tarvittavaa tietoa asian etenemisestä?
- Kerrottiinko sinulle sovittelusta, ymmärsitkö, mitä se tarkoittaa?

Seuraamusselvitys

- Kutsuttiinko sinut nuoren seuraamusselvityshaastatteluun? Kävitkö/ etkö, jos niin miksi et?
- Miten koki haastattelutilanteen?
- Saitko mielestäsi riittävästi tietoa siitä, mitä teostasi voi seurata?
- Mitä mieltä oli valvonnan tarpeesta kohdallaan?
- Mitä ajattelit tekemästäsi rikoksesta tässä vaiheessa?

Tuomioistuinkäsittely

- Tiesitkö, mitä oikeudenkäynnissä tapahtuu ja miten käsittely etenee?
- Pyydettiinkö sinua oikeudenkäynnin aikana itse kertomaan rikoksista?
- Kysyttiinkö sinulta mielipidettä valvontaan?
- Ymmärsitkö saamasi tuomion ja miten asia etenee siitä?

Ehdolliseen rangaistukseen liittyvä valvonta

- Miten olet kokenut valvonnan?
- Onko kanssasi käyty rikoskeskusteluja?
- Millainen valvojasi on?
- Käytiinkö valvontaan liittyvät määräykset kanssasi läpi valvonnan alkaessa?
- Ymmärsitkö, mitä sinulta edellytetään?
- Oletko noudattanut valvontamääräyksiä?
- Jos et ole noudattanut niitä, miten valvojasi on reagoinut?
- Mitä seuraamuksia on käytetty (suullinen huomautus, kirjallinen huomautus, nouto, kirjallinen varoitus)?
- Millaista valvontasi on ollut?
- Onko valvonnassa käsitelty mielestäsi oikeita asioita?
- Millaisiin asioihin mielestäsi valvonnassa pitäisi paneutua?
- Onko valvonta vaikuttanut elämääsi, rikoksettomuuteen?
- Onko valvontaasi liittynyt ohjelmatyötä?
- Mitä mieltä olet ohjelmatyöstä?
- Miten kehittäisit valvontaa?
- Mitä muuta haluaisit sanoa?

